Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek.

Írta:

Dr. Szerényi Nándor.

KLEIN ÉS LUDVIG KÖNYVNYOMDÁJA MISKOLCZ, 1918.

Bevezető.

„Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek.” Deák Ferencnek ez az idézete klasszikus sírfeliratává lett a lengyel nemzetnek. És ma, amikor ennek a sírfeliratnak másik fele is valóra válik, mikor az emberiség életének olyan szokatlan jelenségével állunk szemben, hogy egy halálra ttélt nép a történelem lapjain feltámad, ma megkap a kérdésnek az érdekessége, hogy miféle törvényszerűségek okozzák a népek, nemzetek keletkezését, felvirágzását és pusztulását.

Amilyen ócskának tetszik ez a probléma történelmi szempontból, annyira érdekesnek tartom ethnobiológiai szempontból, azaz, ha úgy teszem fel a kérdést, hogy mik voltak azok a környezet, az anyaföld, szóval a biológiai viszonyok által adott tényezők, melyek végzetszerű következetességgel határozták meg a népek kulturális, ethnikus és szociális fejlődésének görbéjét.

Ezt a szót használom: *végzet;* nem valami természetfölötti hatalomként, hanem abban az értelemben, ahogy a görögök istenei is tehetetlenek voltak a Fátummal szemben. És ha mi mérnők, hogy annyira őszinték legyünk magunkkal szemben, mint voltak a görögök, akkor abba kellene hagynunk ódon, anthropocentrikus felfogásunkat a „természet urá”-ról, akkor végül nem a magunk képét és hasonlatosságát erőszakolnék a világra, hanem megkeresnők magunkban és történelmünkben azokat a vonásokat, melyeket a világ alakttott ki bennünk. Végzet a természet' szabta feltételeknek az az összessége, mellyel meg kell alkudnia, melyhez alkalmazkodnia kell minden népnek, ha naggyá akar lenni és amellyel szembekerülve, vesztébe rohan. Törvényszerűségeinek kifürkészése talán valóra válthatja a maeterlincki jóslatot: *„Ha csak félannyi energiát áldoztnnk volna, mint kertünknek egy kis virága, hogy*

azon a sokféle kényszeren, mely alatt görnyedünk, például a fájdalmon, az öregségen, a halálon *könny ttsünk, szabad hinnünk, hogy sorsunk igen különböznék a maitól"* Igen, ha szemébe néztünk volna azoknak a geopolitikai, ethnopolitikai, gazdasági és fársadalmi problémáknak, melyeket a háború akar megoldani, ha nem folyfaffunk volna sfrucc-politikáf, akkor biztosak lehetünk, hogy sorsunk igen különböznék a maitól.

Úgy érzem, hogy ma itt az ideje, hogy az állat- és növény-biológiához hasonlóan, mely a növények és állatok életének determinánsaival foglalkozik, végezzünk ethnobiologiai kufafásokat is. Indokoltnak tartom annál inkább, mert Max Verwornnak és iskolájának vizsgálatai egyre bizonyosabbá teszik, hogy lelki világunknak meghatározói az idegrendszerünkben végbemenő asszimilációs és dtsszimilációs folyamatok és ennélfogva az exakt vizsgálódások körébe vonhatók.

Megpróbálom, hogy *néhány nagy vonásban megrajzoljam a múltaknak és talán a jövőnek is ethnobiologiai képét.*

Szent Oroszország.

Egyik előadásomban arról beszéltem, hogy barlangok, hegyek, völgyek, városok szíve dobbanásának a meghallgatása kibogozza történetüknek sok érthetetlen mozzanatát, mert megismertet a végzetükkel, mely ellen küzdve, tragédiák alakultak, vele tartva, eposzok kora virult föl.

Amit akkor sokan frázisnak, előadói fogásnak tartottak, azt ma még határozottabban vallom, mert azóta sokat hallgattam az orosz foglyok énekét és napokat töltöttem nytrfaerdőkben. Ahogy az orosz dalol, attól megfájdul az ember lelke és fáj tehetetlenül; ahogy a nytrfaerdőkben jártam, úrrá lett fölöttem valami akaratzsibbaszto érzés: minden mindegy, „nitsevo." Idehaza pedig olvasom a háborús htrek között, de meg az orosz históriában is azokat a borzalmakat miket az orosz seregek a meghódított földeken elkövettek. Ebből a kiáltó ellentétből kiérzem az orosz végzetet, mely ennek a nemzetnek tragikus bukásai késztti elő matematikai biztossággal.

Hogyan? A „svataja Rossija" nem örök életű? Talán bizony nem is igaz, amit annyiszor hallottunk, hogy a nagy orosz táblán elterpeszkedő egységes és így szent és sérthetetlen Oroszország nehezedik rá egész Európára és veszélyezteti a népek szabadságát! Eddig az emberföldrajz az ilyen földrajzi egységeket amilyen az orosz tábla, tabuként állttotta elénk és mintha igaza lett volna idáig: az orosz hatalom kiindulva a centrális fekvésű moszkvai fejedelemségből, sorra hódította a köréje sorakozó medencékéi, elnyelte a nemzetiségeket, az „igaz" hitre térítette a hitetleneket, magával hordozta mindenfelé az egység erejét

Tehát az egység! Magyarországról is úgy tudjuk, hogy ezeréves megmaradásai jórészt annak köszöni, hogy a Kárpátok jól elhaiárolt földdarabbá teszik, földrajzi egységként

állandó államalakulásra praedesztinálják. Az orosz tábla azonban kinőtt a maga 5 millió □ km.-nyi területével ezek alól a szabályok alól, összetartás helyett épp akadálya volt minden tömörülésnek, az ősi telepek mind nagyon elszórtan alakultak és ennek a földnek a fiai, a szlávok, soha sem fanulfák meg az államalakítás mesterségét.

Abban az erdőövben, mely a steppék és a tundrák öve között végig vonul az orosz táblán, azokban a nytrfaerdőkben a bozót útjába állott az érintkezésnek, akár a tajgaerdőség Szibiriában. A tisztásokon, kicsi körben, magára hagyottan élt egy-egy telep; az államképző integrálódás endogén mégsem indulhatott, hanem elhatalmasodott az autochton szlávokon* a nyírfaerdők hangulata, melyről egyik nemzeti tudósuk azt írja, hogy „gondtalanok és életvidámak, élénk, de állhatatlan szelleműek, iniciatíva és energia nélküliek, lomha és felületes természetűek; a rég megszokotthoz, mint a legkényelmesebbhez ragaszkodók, minden nyomás elől kitérők, minden alárendeltséget bizalmatlanul kerülők, úgy, hogy mindig született demokraták, sőt anarkisták voltak.” Ezekről a szlávokról jegyzik fel a krónikások, hogy még azokat a vezetőiket is meggyilkolták, kiket tetterejük uralkodóvá *tehetett* volna, ezek tekintették Nagy Péter cárt a megtestesült antikrisztusnak, miért? mert lenyíratta megszokott szakállukat.

A szláv őshazában, a felső Dnyepr és Volga erdőségeiben, valami lerázhatatlan passzivitás vált a szláv lélek sajátságává, melyet Hanslik tanár szláv jóságnak nevez és az Európa keletén lakó népeknek követendő mintaképül álltt oda. Ebből a szláv lélekből fakadnak azok a lelket fájdttó dalok.

És az orosz kegyetlenségek? Meg a szláv államok: Lengyelország, a kijevi királyság, a moszkvai nagyhercegség?

Lengyelországról, Miscisláv államáról egy Nagy *Ottó* császár udvarában tartózkodó spanyol zsidó, Ibrahim Ibn Qakub emlékezik meg először: „a legnagyobb szláv állam; gabonában, húsban, mézben és szántóban gazdag. Az általa begyűjtött adókat bizánci pénzben fizetik és embereinek fenntartására szolgálnak. Minden hónapban mindegyik kap egy bizonyos összeget. És 3000 kísérője van, ezek pedig az ő harcosai, kik közül egyszáz felér más tízszázzal.”

* Úgy tudom, a legrégibb emlékek is Európa keletén találják a szlávokat.

Ez a feljegyzés azért fontos, mert arról tanúskodik, hogy Miscislávnak zsoldos hadserege volt és hogy pénzben szedte az adót. A X. században zsoldos sereget csak a hódítók tartottak, pénzbeli adót csak leigázott nép fizetett. A lengyelek leigázottak voltak, de hogy kik voltak a hódítók, germánok, avarok, erre biztos feleletet nem találtam.

A kijevi királyság megteremtőiről határozottan tudjuk, hogy germán varégok voltak, Ruriknak a hordái, kik akár hívásra jöttek — mint Nesztor barát, a szlávok Anonymusza állítja, de Rohrbach kétségbevonja, akár a bizánci arany után jöttek a borostyánkereskedelem útján, az bizonyos, hogy az út két végpontján, Novgorodban és Kijevben megvetették a lábukat és leigázták az őslakókat. Második sorsdöntő lépésük az volt, mikor Vladimir fejedelmük, Nagy *Ottó* császár kortársa, a görög keleti kereszténység előtt nyitja meg országát. Végzetes elhatározás volt, bár a Bizánccal folytatott kereskedelem révén természetes. T. i. a Bizáncnak szláv rabszolgákat szállító hódítók rabjává lettek a bizánci kultúrának és ezzel eldöntötték a mai Oroszország sorsát, hogy Európa testében idegen test legyen, mely műveltségében, vallásában, naptárában, írásában, életének mindennapi berendezkedésében máig elkülönttette magát Európától.

A moszkvai nagyhercegséget tatár alkotásnak tartom. A nagy Khán védelme alatt és kizsákmányoló rendszere alapján lesz I. Iván elismert nagyherceggé. Tatár uraitól tanulja az uralkodás mesterségét és politikai végrendeletül azt hagyja utódainak, hogy a tatár iga lerázása után se változtassanak rendszerükön, legfeljebb annyit, hogy a néptől kipréseli adókat teljesen a maguk céljaira használják fel. Épp olyan átkos testamentum, akár Nagy Péternek sokai emlegetett, imperiális politikat parancsoló, de talán soha sem létezett végrendelete.

Iván utódai követték az ős tanácsát és hogy minél több adófizetőjük legyen, hódító, véres utakra hajszolták a leigázott, energiátlan szlávságot. Kijev elbukott Moszkvával szemben és a nagyhercegségből a minden oroszok császársága lett. Ám ez sem szláv alkotás, hisz maga a név is germán eredetű*, egészen idegen hozomány, a szláv őslakosság fölé

* Rossi, ruofsi = evezősök, a varégok svéd neve.

felépült uralkodó és hódító, germán és tatár eredetű kaszínak véres erőszakkal keresztülvitt terve.

Nem gyökerezvén a népben az egységes császárság intézménye, már I. Iván hozzáfog egy hivatalnok, adóbehajtó osztály szervezéséhez, hogy a világ minden részéből összeverődött kalandorok erkölcseivel alátámogassa a Kijev üres, külsőségekben kimerülő bizánci kultúrájának és Moszkva félvad, ázsiai tatár erkölcseinek egymásba olvasztásából alakult szent egységet. A hódítók kasztja rászabadttja a nép nyakára még szolgáinak, a tsinovnik osztálynak a kasztját is, az egész birodalmat átszövi a rendőrhálózat, melynek centrumában főrendőrként a cár állott. Ez a jól szervezett és oszfályérdekeit jól ismerő bürokrácia oroszosttott azután, terjesztette a görög keleti vallást, mert ez is csak egy szerv volt, az egyház feje szintén a cár, a papság a szolgája.

Egyet még sem akadályozhattak meg, a hódítók sorsát, hogy, bár lelkületben idegenek maradtak, nyelvükben el ne szlávosodjanak, ami által még tarkább lett az orosz egységet képviselő osztálynak a képe: szláv a nyelve, bizánci a műveltsége és tatár az erkölcse.

Ellensége, tudatos ellensége egy van: az intelligencia. Róla írja Aage Madelung: „Oroszországnak felizgatott kedélyű ifjúságát valami vallásos vágy ragadta meg, hogy mártírrá lehessen, meghozhassa a nagy áldozatot a többiek üdvösségéért.” Ez még a kisebbik baj.

A nagyobbik, hogy azok „a többiek”, az elnyomott szláv ság, a meghódított nemzetiségek, de maga a föld se lett soha részesévé a kívülről látott egységnek. Öntudatlan, de veszedelmesebb ellenség, mert nem csupán társadalmi, hanem biológiai tényezőként esik a latba.

A föld tektonikája egységes, kéregmozgások nem zavariák meg a Volga-tábla nyugalmai, reliefjei nem tették változatossá. A hódításnak járhafatian hegységek nem állottak az útjába, de az egységesttésnek forgópontja a föld fiziognomiájában rejtőzik, melyei a növényzet határoz meg. Délen van a steppeöv, a népvándorlásnak nagy színpada, északon pedig az erdőöv. Ez a szláv őslakosságnak adta meg lelki alapvonásai, az a nomádokét határozta meg.

Nyergében felállva, bármerre nézett, sehol sem látott határt, akadályt és mi azt hisszük, hogy a zabolátlanságnak

nagyszerű érzése ragadta meg a nomád lelkei. Poétikus hangulatnak szép a síkságnak szabadságot sugárzó képe, de életelvnek hasznaveheteüen. A steppéken szigorúan megszabott a vándorlásnak útja, a legelők természetének igen pontos ismerete kell hozzá, hogy a csordáknak mindig legyen legelőjük, különben a tavaszi bőség után nem birkózhatnának meg az őszi nélkülözéssel. A céltalan kóborlás kitenné a csordát a tél viharainak, nyáron pedig szomjanhalásnak. A steppe nem tejjel-mézzel folyó föld, ezer a veszélye, benne veszett el a népvándorlásnak nem egy hulláma, itt morzsolódoft szét teljesen XII. Károly, svéd királynak hősi serege. *A steppe konzervattv szettemet nevet, az újttások veszélyesek volnának, tehát nincs helyük;* nomád, kirgiz mondás: „inkább 7 napi koplalás, mint az apák szokásainak feladása.” Bizony, a steppelakók utódai, a kozákok, htven ehhez a jelszóhoz, ellenségei minden újttásnak és a cári deszpotizmusnak megbtzható szolgái.

Szerencsés népjellem alakulhatott volna a steppelakók és erdőlakók keveredéséből, ha a hódító moszkovttaságnak asszimiláló képessége lett volna, ehhez azonban hiányzott a kulturális felsőbbsége. Mert ne gondoljuk, hogy az erdőlakó, földmívelő szlávok műveltebbek voltak a nomádoknál; régi, téves hit, hogy a földmívelő kultura magasabbrendű, mint a nomád kultura. Nem is a kulturáltságon mult a szlávok győzelme, hanem a steppéken lakó törzsek ziláltságán, melyekéi a népvándorlásnak egymás után előnyomuló hullámai elnyeltek vagy szétszórtak, amiből olyan törzsi egyveleg támadt, amilyen ma a Kaukázusban van. Az erdőlakók voltaképen csak közéjük és nem föléjük telepedtek és az uralkodó kasztnak lett volna feladata, hogy az összeolvasztást megpróbálja. Más gondja volt. A népnek kettéosztottságát arra használta fel, hogy az anarkista elemmel szemben kijátssza a konzervatív elemei és a szabadságmozgalmakat kozákjaival leverje. A többi nemzettségek: a finnek, baltok, észtek, lengyelek aszszimilálása még kevésbbé sikerüli.

A nemzeti egységnek gyöngén álló szénájánál még roszszabbul áll a vallási egység. Megbontják a szekták és megrendtti a görög keleti egyháznak különben is külsőségekben megdermedt formaiságát a népnek igazi vallása: a régi, babonás sámánizmus. A bizantinizmus magában hordja a bom-

lás csíráit: a ritusok aprólékos betartása annyira fontos, hogy saját kebelében támadt szektája: az óhitűek (raszkolnikok), akik azt vitatják, hogy a keresztet kettő helyett három ujjal kell érinteni. Meg még egész csomó misztikus szekta van, amilyenek a tejivók (molokánok), szellemi harcosok (duchoborcok), az istenfiak (chlüstok), öncsonkttók (szkopzok), önfeláldozók (moreisikik) stb. Hozzá a sámánizmus, a vallásnak ez a legprimitívebb foka varázslattal és babonával telten, melynek áldozatai rendesen gyermekek, kiknek vérére vagy levágott kezére szükség van mágikus üzelmeikhez vagy sokszor ártatlan vándorok, kiknek valami csapás támadásai tulajdonttják és processzióban verik agyon. Különben Rasputinnak és elődeinek szerepe mutatta meg legfeltűnőbben az orosz lélek vallási ntvóját.

Ím, kiáltó az ellentét az oroszok vallási életében és nemzeti alakulásában egyaránt, úgy, hogy szinte kérdésként mered felém: nemzet-e az, amit mi orosz nemzetnek nevezünk, vagy lényegében orosz birodalom. Azt hiszem, ez a helyes cégér. A föld a rossik, a hódító evezősök birtoka, birodalma, a maradékon néptömegek nyomorognak, fakéregből sült kenyéren éldegélnek és télen, ha nincs mii enniök, téli álomra (ltojka) feküsznek össze a kemence körül, hogy ne fájjon az éhség, ne ktvánjon sokat a gyomor. A statisztika szerint 115 millió szántó paraszt áll szemben 25 millió olyannal, aki a paraszt szerint „kenyeret eszik."

Orosz egység 1 A világ szeme elé állttott nagyszabású Pofemkin-falu, melynek minden dtszlete mögül ránk mered a valóság: „Dualizmus az alapvonása azoknak a kontrasztoknak, melyek mindenütt, a magánéletben, a jellemben, az államban meglepnek. Az ellentétek törvénye uralkodik mindenen." (Leroy Beaulieu).

Belőle sarjad az orosz kegyetlenség. Az orosz foglyok jórésze tiltakozott a rovására írt kegyetlenségek ellen, a kozákok lelkére tolta. Igazuk volt, meg nem is. A kozáknak, a szabad harcosnak a jelleme a mi fogalmaink szerint az útonálló jelleme.* A steppen tanulta, ahol kemény a létért folytatott küzdelem és a gyilkolás, a rablás a megélhetésnek egy neme és egyáltalán nem bűn, ha a törzs, a község javára kö-

* Kozák a tatár nyelvben szabad harcost jelent, a törökben útonállót,

vették el. Az emberi éleinek előtfe nincs olyan nagy értéke, a kínok iránt nincs érzéke, mint nekünk. A vadság, a durvaság a vérében van.

Azért megvadul néha a jámbor szláv is. Hogy az alkoholnak milyen része van benne, arról most nem írok, hanem a legjózanabb szláv is elvesztheti a fejét. Ku-rlung-Ming olvasása közben találtam meg a magyarázatát.

A szláv jellem a legalkalmasabb arra, hogy őrjöngővé váljon. A szociális igazságtalanságnak megérzése, megsejtése felborttja ezeknek a nagy gyerekeknek végletek között ingadozó lelki egyensúlyát, a mélabús dalok keserűséggel felnek meg, aztán egyszerre kilobban a jóság megkeserített mélységeiből az őrület lángja. Vad fanatizmus táplálja, az elszenvedett igazságtalanság nyomán támadt felháborodás és elkeseredés átszakttja a gátakat és elönti a látszatok országát. Igen, a szláv arra született, a jóságában arra termett, hogy anarkistává, forradalmárrá legyen.

A cárt, a nagyhercegeket, az egész rendszert elsöprő forradalomban mintha ennek a fanatizmusnak, „a földalatti Oroszországénak a lángja lobogna. Mintha.

Éhesek voltak, elkeseredtek, bálványokat döntöttek, romboltak; mi a békét vártuk szent áhttattal, melynél csak a kétkedésem volt nagyobb és a meggyőződésem, hogy az orosz helyzetre ráillik a spanyol mondás: „los mismos perros con altros collares”, ugyanazok a kutyák, de más nyakörvekkel.

Jóllaktak és megnyugodtak, a béke tovatűnt a szóáradatban, mely Pétervár minden utcasarkán minden órában elhangzott, az új Oroszországot ünnepelték és a régi, nem is sejtették, hogy mennyire a régi Oroszország beszélt belőlük. A kirgiz sfeppelakók jutottak eszembe, ők btztatják egymást: „beszélj csak vörös nyelv, beszélj, ameddig élsz, holtod után néma lesz.” Péterváron rég nem beszéltek ilyen sokat. A jóllakottak! Diktátort is vettek a nyakukra: ugyanazok a kutyák, csak más a nyakörv.*

Akik egy időre jóllakfak kenyérrel, jóllaktak földdel is?

* A megváltónak hitt bolseviki Lenin-kormány épp úgy széfkergette az alkotmányozó ülést, mint a cár a dumát, mikor előterjesztéseit nem fogadta el. Ez a hír hónapokkal később jött, mint hogy ezt a fejezetet a forradalom hatása alatt megtrtam.

Azzal még nem. Ez lenne az első megoldandó kérdés, háborúnál, békénél sürgősebb, mert a földéhség kínzó éhség.

Még mielőtt a gyomor éhsége újra ébred. A tehetetlenség törvényénél fogva jön, nincs erő, mely megállttsa. Oroszország éghajlati viszonyainak sajátsága, hogy 32-35 éves közökben irtózatos a szárazság és nyomában éhínség jár. jelben volt az utolsó tnséges esztendő. Még öt esztendő.

„A világ éhínség előtt áll”, vallotta egy ántánt politikus. Oroszországtól nem várhatunk segttséget, a régi exportáló állam megszűnik lenni, a rablógazdaság eredményei mutatkoznak, az erdők faanyaga kimerült, a htres fekete föld kimerült, hirtelen nagyon intenztv gazdálkodás segíthetne, de ahhoz vasúthálózat kellene, azt máról-holnapra egy kormány sem teremthet. A hét sovány esztendő még nincs itt, csak jön.

Éhség! Bálványok dőlnek. Oroszország bálványa, mely látszólag az egység trónján ült, földjének, népének dualizmusa, kettős széke között immár a földre ül! Nemzetek vesznek!

Kutya – gyermek.

Két képet tartok a kezemben. Az egyik egy néprajzi füzetnek volt a borítólapja, a másik Correggio-reprodukció. Azon vagy négy óceáni szigetlakó kuporog a tűz körül a szélernyő árnyékában és az asszony ölében zavartalanul alszik holmi kis kutya. Correggio „Szent éjszaká”-ján újszülött kisded testéből csodálatos fény sugárzik az anyára, ki boldogságos mosollyal tartja karjaiban gyermekét.

Két kép, egymás mellett falán groteszk a hatásuk és mégis egy kérdéssel bővítették a témámat, hogy nemzetek lesznek. Mert e között a két véglet között valahol fogamzik a nemzetek teste.

Képeket rovok egymás mellé.

Az a kutya békésen alhat, jóllakott, az asszony megszoptatta. Meg bizony, mert becses jószág mindenütt, amerre emberek laknak. Első volt a háziállatok között és nem egy népségnek, pl. az afrikai sandeh, mangbattu népeknek, most is egyedüli háziállata. Afrikában és Óceániában, meg a régi Amerikában htzó allai, csemege volt, az eszkimónak nélkülözhetetlen igavonója, a vadász népeknek vadászó társa, a nomádoknak nyájőrzője és még valami, amilyért ember tejére lett érdemessé: *a mélyen alvó ember álmának hűséges őrzője.* Mikor az ember teheteüenül ki volt szolgáltatva lopva közeledő embertársának, vadállatok támadásának és bajthozó szellemeknek, akkor az ébren alvó kutya minden kicsi neszre, gyanús szagra felébredi, felverte a gazdáját is. Az analfabéta óceáni szigetlakó szoptatással rója le háláját, az óperzsák törvénykönyvükbe iktatfák, hogy a kutya esze tartja fenn a világot.

Busman rajzok! Fizioplasztikus élethűségükön kírül azt a rajzói tarfom a legérdekesebbnek, amelyen a kistermetű

busmanok harcban állanak az üldöző kafferekkel, kiknek tulkait elhajtották. 15 tulok a zsákmányuk, óriási esemény a busman életében, aki csak néhanapján lakik jól, többször oldja meg az evés problémáját úgy, hogy az éhségövét szűkebbre húzza a hasán. Ha nemcsak az elrablás sikerülne, hanem a tenyésztésük, a megtarfásuk is! De nem; az éhség a pillanat ura, a busman rablók óriási lakomát csapnak a zsákmányból, pukkadásig jóllaknak; aztán ha jön a nélkülözés ideje, akkor megint összeszíjazzák a testüket; ha meg már sehogy se tud megélni a horda, ott vannak az öregek és a gyerekek, tehetetlenek és feleslegek, elhagyják őket egyszerűen, éhen veszhetnek. A busman a mának él. Az ember csupán fogyasztóként, éhes gyomornak számtt.

Hererófalu! A közepén a borjúk karámja, mellette a főnök feleségének a kunyhója, kettő között az örök tűzhely, az okuruo. Napkeltekor kiül a törzsfőnök a tűzhely elé. Asszonyok jönnek, hozzák a frissen fejt tejet, hogy a főnök megízlelve, megszentelje, mire beleöntik a soha sem tisztított faedényekbe, amitől a tej azonnal megalszik. Ilyen aludt tej a napi táplálék java, a csorda legeltetése pedig a mindennapi foglalkozás főmozzanata, amit a törzsfőnökök is királyi, nemes sportnak tartanak és kötelességszerű főgondjuk az, hogy a csordát növeljék, még ha rablás árán is. A csorda minden hererónak a szívéhez nőtt, annyira, hogy Büttnernek feltünt, hogy sem az ég kékségére, sem a fű zöld színére nincs szavuk, de a marháik minden színváltozatára van kifejezésük. A hererógyerek ajándékul kecskét, juhot, majd tulkot kap és ahogy növekedik, úgy gyarapodik vagyonban: szaporodik a marhája, itt az a pecunia pecus, az ad tekinfélyt, az ember a marhái után számtt így van ez Kelet-Afrika minden törzsénél a Nílus középső folyásától a Zambeziig.

Serapeum! A Memphis környékén ásató francia Mariette elé két spinx bukkant a homokból. Herodotos egy leírására emlékezvén, tovább ásatott és megtalálta a spinx-sort, mely a Serapis templomot összekötötte azzal a sírbolttal, amelyben az Apis (Hapi) bikák múmiáira talált. Óriási kőkoporsókban nyugosznak a szent állatok bebalzsamozott fetemei. Istent ttsztességben volt részük az életükben. Drága függönyök mögött piheni puha almon az istennek, a teremtő Ptahnak, megtesfesülése, mézes és tejes kalácscsal etették, zarándokok ezrei

látogatták és a papjainak feje a legfőbb pap volt Egyiptomban. Halála után nagy gonddal keresték ki az utódát: makulátlan fekete állatnak kellett lennie, a homlokán fehér csillaggal, az oldalán fehér félholddal és a nyelvén kis, skarabeuszhoz hasonló dudorodás árulta el, hogy az isten választottja.

A szimbolikus magyarázatok között és a ceremöniás kultusz labirintusában megkap az a tény, hogy a derék egyiptomiak a nagy tisztesség mellett nem feledkeztek meg arról, hogy tehenek háreméről is gondoskodjanak a szent Apis számára. Mariette felfedezését fontosnak tartom, mert rámutat a népeknek elmosódó tudatára, hogy nemzetté válásuk forrását ösztönösen tiszteljék.

Benaresz! A hindu Róma a szent Gangesz partján. A brahmanizmus fanatizmusa őrjöng a templomaiban, az utcáin, de a fanatikus, bomlott agyú htvőkben mégis él valami emlék emberi és nemzeti voltának hajnalkorából és agyoneteti az utcákon nehézkesen járó, kóborló teheneket, már nem is a tejére áhttozik, hanem csupán a szemétjére, hogy hazavihesse, mert az minden bajnak biztos gyógyszere. Szánalmas eltorzulása a nemzet bölcsőkorából maradi emlékeknek! Még torzabb annak az utcasarkokon, sok ezer szentélyben meredező kőlingamnak az ájtatos tisztelete, ahogy az asszonyok megkoszorúzzák és olvasztott vajjal öntöztk. Bár eltorzult, azért az emberiség történetének olyan értékes adata, akár Caesarnak és Tacitusnak feljegyzése a germánokról, hogy főkép tejjel, sajttal, hússal éltek.

Írott történetű népek! A görög történetírók a nemzetüket veszélyeztető xerxesi hadsereget egy millióra becsülik. Ekkora hadsereg az ókorban sztratégiai abszurdum, mert az élelmezése még portyázással is lehetetlen, mivel akkora hosszú hadoszlopban vonulhatott volna fel, hogy az eleje Thermopyléhez ért volna, mire a vége Sardesből útnak indulhatott.

A Rómát elfoglaló gótok seregeiről szintén milliós, meseszerű feljegyzéseink vannak, jóllehet 20,000 főnyi seregnél nagyobb tömeg akkoriban lehetetlen volt. Ne csodálkozzunk a nagyttásokon, a mi örömünk sem kisebb ma, ha valami harcféri sikertelenséget az ellenséges túlerő rovására írhatunk.

Egy forrásnak, melynek medencéjében fogant a nemzetek teste, annak az emléke él minden nemzet fiában, ez a forrás: a szaporaság.

Az egyiptomi a kimeríthetetlen nemző erő megtestesülését tisztelte az Apis bikában romlatlan őszinteséggel; a hindu a szaporaság forrását koszorúzza meg a lingamban; mi a túlerő megbecsülésében a szaporaságnak hódolunk. A hereró, általában a marhatenyésztő bantu négerek jó úton vannak, hogy a szaporaságukat biztosítsák, A busman, a polinéziai úttalan utakon járnak, amerre nemzetek nem teremnek. Az ő életükben még csak az ember élete pereg le, az emberiség életébe nem kapcsolódott bele szaporáüan fajuk.

És a szaporaságuk nem múlik épp a születések számán, hanem inkább a nagy gyermekhalandóságon. Mindenütt, ahol az asszony teje inkább megilleti a kutyát, mint a gyermeket, ahol a gyermek a nehéz megélhetési viszonyok között veszélyezteti a horda életét, ott nagy a gyermekek halandósága, ott bevett szokás a gyermekgyilkolás.

Nem javul a helyzet ott sem nagyon, ahol a gyermekeket szoptatják az anyák; például Nyugat-Afrikában, mert ott meg a szopós korból kinőtt gyereknek nincs mit mást adni, mint banánt, köleskását, csupa nehezen emészthető, cellulozetartalmú növényi ételt. A bélbántalmak megtizedelik a gyermeksereget. *A másik feltétel tehát a szaporulat biztosítása, a halandóság csökkentése.*

A bantuk jó úton vannak, a gyerekek rendesen odafeküsznek a kecskéjük, juhuk alá és a tőgyéből szttt tejjel laknak jól. Caesarnak, Tacitusnak a feljegyzését az teszi fontossá, hogy a nemzetalapttó germánokat tejivóknak mutatja be. A germánok családi élete Correggio ecsetjére méltó, *ott* áldás lehetett a gyerek, mert megmaradását biztosította a csorda teje. *A gyermek sorsa összenő a csordáéval, az emberiség fejlődése az állattenyésztéssel.*

Ősi kulturrétegek azok, melyekben az első szelkidített állatoknak csontjaira akadtak, és ezek egyszersmind arról is tanúskodnak, hogy míg a svájci cölöpéptfntényekben élő neolitikus embernek csak egyféle tehene, juha, kecskéje volt, mind kis alkatú jószágok, melyeknek megszelkidítése nem kerülhetett valami nagy fáradságba és az ember társas vonzalmából önként serkent,* addig az ugyanott élő bronzkulturájú embernek

* Az indiánok minden további célzat nélkül szelkidítenek majmot, papagályt, gyíkot stb.-it, tisztán társas hajlamukat követve. Nagyon valószínűtlen és erőltetett, ha a szelkidítés mozgató okát vallásos mozzanatokban keressük.

már kétféle fajtájú marhája volt, a karcsú, őzlábú, szarvasfejű Bos brachyceros Rüt. mellett a nagyszarvú, erőteljes Bos frontosus Nilsson. Ez utóbbinak megszelkidítése a hősi feladatok közé tartozott, mert őse a vad, hatalmas őstulok (Bos primtgenius) kemény munkát adhatott az embernek. Némi fogalmat ad erről a munkáról az a két aranyserleg, melyet Görögországban Vaphio mellett egy mikénei korú sírban találtak. Remek ötvösmunka tárja elénk, hogy az őstulkot hogyan fogják hálóval: az egyik belegabalyodott, a másik áttörte, a harmadik üldözőinek fordul és felökleli őket. A másikon békés a jelenet, az ember munkája eredményes volt, a négy tulok közül csak az egyiket kell a lábán megkötnie.

Nagy haladást tett ezzel az emberiség, mert a fajok keresztezésével a gazdálkodásnak olyan lehetőségei nyíltak meg, hogy elszakadhatott a halászó, vadászó, földet turkáló népek gyüjtőgazdálkodásától, mely a holnapra nem gondol (busman), el a rablógazdálkodásnak fölösleget gyűjtő, de még mindig bizonytalan alapjaitól és a tradicionális gazdálkodással biztos alapokra éptthette jövőjét, azt a jövőt, melyet a bő gyerekáldás még dúsabbnak, boldogabbnak ígért. *A tejjel nagyra növő gyerekekből hűséges és érdekelt pásztorok lettek.*

Közbevetőleg emlttem meg, hogy az állattenyésztés másképen is hozzájárult a szaporaság növeléséhez. Az ember véres emberáldozatokat hozott agya rémképeinek: a haragvó szellemeknek. Még Ábrahám is feláldozná fiát, de tm, kecskegödölye kerül az emberfia helyébe és amit az trás szimbolikusan kifejez, az az emberiség történetének egyik igen fontos mozzanata, az emberáldozatok helyébe állatáldozat kerül. Álltásom igazolására hivatkozom Mexikó embehekatombáira,* melyektől Cortez hordája megborzadt, és Perunak sokkal szelídebb szertartásaira, hol nagyon, kicivételesen, rendesen évenkint egyszer áldoztak fel egy ifjút a Napnak. Peruban ott volt a láma, az ember helyett vérezhetett az oltáron. A tömegmészárlások feltétlenül akadályozták a nemzeti magok kialakulását; az Afrikában általános emberpazarlások,: rabszolgavadászatok, törzsfőnöki temetések, beikiyiiások határozottan okai annak, hogy ott államok alakultak ugyan, de nemzetek nem.

* Évenkinf 25,000 áldozat; de ha az $^{1}/_{3}$ része igaz, akkor is pófolhafatlan veszteség volt a népesség részére.

A gödölyét áldozó és pásztorkodó Ábel-ivadékokban fámád az erjesztő erő, mely nemzetalakuláshoz vezet. Eurázia pusztaságain teremnek meg a pásztorélet törvényszerűségei, a puszták (steppék) biológiai viszonyai azok a tényezők, melyek az emberiséget nevelik, azok a szelektáló erők, melyek a fejlődésből kizárják a konkurrenciara alkalmatlant. A steppe iskola és színpad egyszerre, népek növekednek rajta a nemzeti lét felé, népek tűnnek el elbukó hősökként

A steppe Belső-Euráziának az az erdőtlen, füves, művelhető térsége, mely lehet síkság, dombvidék és hegyes táj egyaránt és a Dontól a Tien-sán és Altai-hegység lábáig terjed, sőt nyúlványai Mongólián át egész a Kingán-hegységig érnek. Foltosan tarkázzák ezt a területet sós steppék, melyeken az élet szinte sivatagi jellegűvé válik, úgy, hogy néptápláló szempontból nem fontosak.

És ezen a steppeövön végig egyforma a növényzet, egyforma az állatvilág, egyforma a klíma és ugyanolyan az emberi gazdálkodás is.

Kétszer szakad meg az életműködések sora. Először nyáron, mikor az aszály elapasztja a vizeket, elszárítja a növényzetet, úgy, hogy éretten, szárazon tarolhatja le az első őszi szél. Másodszor télen szakad meg az élet fonala: a hideg elől elvándorol a madár, földbe rejtőzik a csúszómászó, a rovarvilág és vándorútra kél a pásztor a nyájával, mert a tél viharai, a buránok borzalmasak, azokkal senki sem küzdhet meg, azok elől a védett völgyekbe kell menekülnie, hogy drága csordája el ne pusztuljon. A napokig süvöltő vihar megvadttja a csordát, eszeveszett, futásnak indttja és mikor kimerülten, széfszórodattan összeroskad, megfagyasztja. A csorda pusztulása pedig sok, sok ember halálát, az éhtnséget jelenti.

Hát az ember eszét nem.veszi, erejét nem töri meg? Nem, mert várja a tavaszt, a steppének ezt a feltámadási időszakát, mikor tulipánok tüzes, színpompás virágai, liliomok kék, sárga, fehér ezrei, törpe mandula fák rózsaszínű bozótjai borítják el a teret és nedvtől duzzadtan serken a gyep, zöldül a legelő, a lesoványodott lovak, juhok, kecskék, tulkok erőre kaphatnak.

A tavasznak pezsdülő mámora felserkenti a pásztorokat téli gondjaikból, de a bőség sem veszejti el józanságukat, gondolnak a nyárra, a szárazságra és idejében útra kelnek a

hegyek felé, hol nyáron is megmarad a legelő. *Az emberiség életére rányomja bélyegét a steppe,* mely Brehm szerint *folytonos vonulást, vándorlást jövés-menést,* megjelenést és eltűnést *követet majdnem minden gyermekétől,* ktvánja az embertől és állattól egyaránt, ha egyszer az ölén él.

A pusztai életnek szigorú megszabottsága, a csordának létfentartó fontossága kettőt von maga után: a munkának a megoszlását az emberhorda egyénei között és a gazdálkodásnak tradtciókra való alapttását. Másféle gazdálkodásról szó sem lehet, mert a régi, kipróbált szokásokon tett újítások katasztrófát idézhetnének elő, a drága kincs, minden nomádnak minden gondolata: a csorda, a jövő záloga elpusztulhatna.

A munkamegosztás pedig az az elv, melyet a fejlődés mértékéül veszünk a biológiában, természetes tehát, hogy haladást látok abban, hogy a férfi magára vállalja a csorda gondozását: a legeltetést, az őrzését, a védelmét, míg az asszonyok a tűzhely körül foglalatoskodnak: őrzik a *tüzet,* épttik a jurtákat, sátrakat, fejik a juhokat, kecskéket, teheneket, melyeknek tejéből lesz a vaj, turó, sajt, a nomád főtápláléka, a lovak tejéből pedig — a lovat a férfiak fejik négy hónapig az ünnepi ital, az erjesztett tej, a mámort adó kumisz.

Sajnálom, hogy nincsenek adataim a nomád kirgizek, négerek életkorára vonatkozóan, mert akkor számadatokkal mutathatnék rá, hogy a tejtermékek élvezete megnyujtja az éleiét és a hosszú életű egyének hozzájárulnak a nép testének az erősödéséhez. Mecsnikovnak vizsgálatai, melyek a tejsavbacillusokban és az erjesztett tej Maja-bacillusaiban azokat a teremtéseket mutatták be, amelyek az életet megrövidttő, rothadás mérgével inficiáló bélbacillusokkal felveszik a küzdelmet, megapasztják a számukat és az életet meghosszabbttják. Azt tartom, hogy ez sem imponderabilis mozzanat a nemzetképző szaporaság konstanssá tételében.

A szaporaság lökő erejét hordják Közép-Ázsia perifériáira a nomádok, kik munkamegosztásuk révén organizációra, tradíciók révén bizonyos zárt erkölcsi egységre tettek szert és szociális egységekként hathattak. Bizonyos, hogy velük szemben a földmívelő oázislakók szintén szociális egységekként állottak, de ezek másrendűek voltak és hiányzott a fölényükhöz valami: hiányzott a gyors lábú ló. Ló hátán özönlötték el a nomádok a peremhelyzetben levő oázisokat, harci modo-

ruk újdonsága hódítókká avatta őket. Bizony, ló nélkül aligha történhetett volna meg Iránnak, Indiának, Mezopotámiának, Kis-Azsiának, a Balkánnak, a Szarmata síkságnak, Európa közepének elárasztása az indogermánok által egyazon időben. Vagy az arabok hogy juthattak volna el néhány év leforgása alatt Perzsiába és a Pyreneusi félszigetre egyaránt. A középkor lovagja azt hirdette: „omnis nobilitas ab aequo”, a ma nomádja a kirgiz, az arab lovát „a háziállat”-nak htvja, egyszerű nevével jelezvén a becsülését és éleiének ezer apró eseményei a lovához fűzi, büszkesége ifjúnak, aggnak, lánynak, legénynek, férfinak, asszonynak egyaránt és hogy a költő szavával éljek, ló és lovasa fantasztikus költeményként robognak a pusztán, a sivatagban; az ethnobiologia regisztrálja a tényt, hogy *a szapovasdg gyors elterjedése, a térnek gyors kitöltése a nemzetalakulásnak olyan előjele, mint magának az életnek.*

A nomád szaporaságnak gyors szerteáradása megteremtette azután azt a fejlesztő mozzanatot, a konkurrenciát, a darwini létért való küzdelmei. A biológia, különösen a mostani háborúban, sokszor használta fel a háború igazolására a létért való küzdelem jelszavai. A darwini igének erőszakos meghamisítása ez, mert a létért való küzdelem nem háború, hanem a konkurrenciával egyenlő. Ilyen konkurrencia volt a kínaiaké, akik a vasfegyverekkel, tökéletesebb szerszámokkal bíró őslakókat, a miaofsékat egyszerűen kiszorították szaporaságukkal a földjükről.

És a kínaiaknak ez a konkurrenciája a magja a sárga kérdésnek.

Van a kínaiaknak egy népmondájuk, hogy egyik császárjuk azt htresztelte, mikor Szecsuánt akarta meghódítani, hogy két olyan tehene van, melyek szájában minden arannyá változik. Megüzente Szecsuán fejedelmének, hogy neki ajándékozza a teheneket, de olyan kényesek, hogy csak épttett úton méheinek. A fejedelem erre megépttttette a pompás utat, mire a kínai császár bevonult országába a jó úton és meghódította.

A gyarmataikon összekapó, az arany imádatában elbődüli európai hatalmak gyilkolják egymást, emberhullákból építik a pompás útat, melyen a kínai szaporaság bevonulhat.

Segít a népesedési politika? Ha nem lesz kapkodás.

Elnézem az égen a Tejutat. Sok mindenféle monda, naiv és mesterkélt egyaránt akad róla. A hinduké tetszik a legjobban: azon vándorolnak a lelkek az üdvösség hónába, tehén vezeti az üdvözültet, elcsöpögő teje nyoma ott maradt az égen. A htvő haldokló hindu másfél ezredévvel Krisztus előtt utolsó órájában tehén farkát fogta kihűlő kezébe, úgy indult a nagy útra, lelke vándorútjára.

Nemzeti létének, az emberiség életében való részességének alapvető coëfficiensére ilyen elmosódottan emlékezik a népek legtöbbje és még eddig is hosszú volt a fejlődés útja, mert az kellett hozzá, hogy a gyerek és a kutya legalább olyan egyenrangú társakká legyenek, mint amilyenek az eszkimóknál, ahol az eszkimó annyira megbecsüli a gyermekéi, hogy haló porába vele ad egy kutyakoponyát, hogy a szelleműző élettárs megvédje a gyermekei a túlvilágon.

Az emberiség életförténetéhez az kellett, hogy az éhség és sexualitás ingerei a fajfentartás gondolatának szolgálatába állhassanak.

Asszony – rabszolga.

A felláh nőkről, Egyiptom bronztestű, szegény népének asszonyairól írja Pierre Loti, hogy „utánozhatatlan gráciával járnak-kelnek, fekete szövetekbe burkolva, amelyet még a legszegényebbek is úgy húznak maguk után a homokban, mint valami udvari öltözék uszályát; ... félig öntudatlan, gépies mozdulatú teremtések, akiknek ösztönszerűleg különös érzékük van a nemes, előkelő tesítartáshoz.” írja, hogy mennyi báj van a mozdulatukban, mikor a fejükre emelik a vízzel telt korsót és milyen büszkén, ringatózó járással viszik a súlyos terhet; hogy halvány bronzszínű és makulátlan a keblük völgye, bár az arcuk leggyakrabban hervadt, elhervasztotta a korai anyaság és a gyermekek táplálása.

Es Loti elsiratja a népet, melynek ilyen asszonyai vannak. „Szegény, szép bronztestű faj! Kétségkívül koraérett voltál, nagyon is fiatalon bontakoztál ki csodás virággá, már akkor, amikor az emberiség többi része még csak a sötétségben tengődött.”

Igen, *ennek a népnek voltak először asszonyai,* ő volt az emberiségnek első integrálódott része, a többiek még csak emberek voltak, emberekként, de nem az emberiség részeiként tengődtek a sötétben, akiknek sorában nőnemű teremtések is voltak. Mert tévedés volna, ha valaki azt hinné, hogy minden nő született asszony. A soknejű négereknek nincs egyetlen asszonyuk sem és a dahomei négerfőnök amazonjai korántsem a hárem hölgyei. Az asszonnyá emelkedés éppen olyan problémája volt a multak nőkérdésének, mint a jelené a feminizmus ideáljai. A probléma ugyanis nem pusztán társadalmi, hanem ethnobiologiai kérdés is. Értem pedig azt, hogy a ma nőmozgalma többet akar, mint választójogot és egyenlő elbánást; az egész küzdelem magja az, hogy a nők, az asszo-

nyok genitalis lényekből cerebrális teremtésekké akarnak válni. Évezredekig voltak asszonyok, szülő genitalis lények· Most új téren, az agymunka terén akarják szolgálni az emberiséget. Becses lesz ez a szolgálatuk is, amint volt asszonyi munkájuk.

A felláh nők asszonyok minden tzükben, az ő ölükből termett az a szapora nép, mely az első nemzetet alkotta. És az egyiptomi nemzet reneszánszát tőlük várom, akik 10 15 gyermekes családok anyái, akik egy évszázad alatt hatszorosára növelték a felláh-k számát. Nem többre, mint a hatszorosára, mert sokan, igen sokan pusztulnak el a gyerekek közül. Rajtuk nem múlik.

A *néger nők munkagépek, ventrális lények.* A fajfenntartás állttólagos ösztöne hiányzik belőlők, mert még távol vannak attól, hogy genitalis lények legyenek. Két és több évre visszavonulnak gyerekük szoptatására, tartózkodnak a sexuális érintkezéstől, mivelhogy az ő feladatuk egészen más, nekik a földet kell túrniok, hogy megélhessenek. Mondhatnám, hogy amíg az éhség parancsa a primitiv férfit vadásszá teszi, addig a nőt a föld túrására készti. Amíg a vadászok közül a hősök a tulok, ló megszelidítésével birkóztak meg, addig a verejtékező nők hősei a földmíveléshez fogtak, hogy hordájuk gyomorkérdéseit szerencsésen megoldják.

A néger nők ezen a nívón állanak manapság, minél többen állanak egy férfi rendelkezésére, annál nagyobb a férfi jómódja, többen küzdenek az őserdővel és a füves chálával*, hogy kunyhójuk körül megteremjen mindenféle ennivaló növevény.

A turkáló bot, a kapa alkalmas arra, hogy az ember beledolgozza magát a rögbe, hogy gyökeret verjen benne, de nem adja meg a módot, hogy a begyökerezett törzs virágot hajtson. A fejlődésnek azért szükséges foka, mert a kapás mívelés az embereket csoportosulásra készteti, tömegmunkát igényel, hogy egyáltalán munkává lehessen az egyesnek pepecselése. Pepecselés, játék az, amit a négerek mívelnek, rendszeres munkához hiányzik az akaraterejük, a fáradság erőt vesz rajtuk, magánosan dolgozni se tudnának, a tömegmunka

* Afrika steppéje, melyen tavasszal fütenger hullámzik és benne tövises növények, mérges ktgyók, pókok százai akadályozzák a járást.

ritmusa tartja bennük a munkakedvet. Bennük, a nőkben. A férfiaknak más dolguk van, kapát nem vesznek a kezükbe. A kenyér az első, a gyerek az nem fontos; a nők a földmívelő négerek társadalmi fokán az előbbinek szolgálói és nagy sora van annak, hogy felküzdjék magukat szülő asszonyokká, szóval genitalis lényekké. Háborúságban fogamzott az átszerveződésük lehetősége.

A nők válláról a földmívelés igáját másoknak kellett előbb átvállalniuk: áthárámlott a rabszolgákra, az életben hagyott hadi foglyokra. A boldogulásukat kereső emberközösségeknek, hordáknak ugyanis meg kelletf alkudniok a természetet és a belőle sarjadzó társadalmaf átható takarékosság elvével*, mely az emberáldozatok pazarlását gazdasági kényszerűségük által mérsékelte vagy teljesen kitrtotta és helyébe a rabszolgaság rendszeréi juttatta. A homo servatus-ok, a megktmélt emberek servusokká, szolgákká lettek, feladatukká a föld mívelése. Sokaságuk, nagy számuk, kizsarolható erejük intenzivebb gazdálkodás alapjait adja meg, megint nagyobb szaporaságú hordák megélhetéséi biztosítja.

A földmívelésben a rabszolgagazdálkodás amolyan rablógazdálkodás ugyan, de társadalmunk nem nélkülözhette ezt a fejlődési fokof, kellett, hogy a nő asszonnyá válhasson. Meg *aztán* nem volt olyan borzalmas a rabszolgaság, amilyennek a szó hamis érzelmi értelmezése láftatja. Az éleiben maradi hadifogoly hálás volt a megktmélt életéért, alapjában a családhoz számttották és ahol becsületes formájában maradt meg, off semmi különösebb hátránnyal nem jár az illetőre, minthogy a gazdája életének az ura lett, de például Keleten csöppet sem rifka pályafutása a tehetséges rabszolgának, hogy kegyenccé, miniszterré lesz, királlyá is emelkedhetik egyik napról a másikra. Vagy Szudán rabszolgaállamaiban, pl. Bornuban rabszolgák a legnagyobb állami méltóságok viselői. A születeti előkelőségek, a vérbeli hercegek ctmzetes méltósága mellett övék a hatalom; a fővezérlef, a diplomácia, az udvartartás fontos ágai a kezükben vannak.

A jólét, az államok felvirágzása fűződik a rabszolgagazdálkodáshoz, úgy, hogy ősi, primittv formájában el se tudom

* A természet egy fia sincs minden adománnyal elhalmozva, amit az egyik oldalon nyer, a másikon elveszti. A társadalomban az erő- és időkímélés törekvése jellemzi a fejlődést. Eszközök, gépek felfedezése.

ttélni, a társadalmi fejlődés kezdetén szükség volt rá. A nomádnak a nemzetképző szaporaságot az állatcsorda *tette* lehetővé, a földmívelőnek az embercsorda.

Emersontól tanultam, hogy minden kérdésnek két oldala van és ha felvetettem, necsak az trás oldalát nézzem meg, hanem a fejét is.

A rabszolgakérdés fejoldala torzult képet mutat. A hadifogoly rabszolgák szervezéséhez győzelmes háborúk kellettek. A győzelem azonban labilis, kétes a háború kimenetele; egyszerűbb módját keresték hát a rabszolgaszerzésnek, megtalálták a rabszolgakereskedést. Afrika elnéptelenedésének, az indiánok kipusztulásának, az általános elszegényedésnek az oka.

Az Afrika belsejében civódó törzsek ahelyett, hogy saját népük gyarapítására használnák foglyaikat, árúba bocsátják a kalmároknak, akik szertehordták az emberárút Amerikába, a világba, ahol a rendszeres munkára alkalmatlan négert robotmunkára fogták.

Az indiánus népelem egészen belepusztult a szokatlan európai rabszolgagazdálkodásba.

És Európa népei sem tudtak idejében elszakadni a gazdálkodásnak ettől az avult formájától. A haladás keresése helyett a tradtciókhoz htven gazdálkodtak tovább és haladtak a posvány felé.

A háborúk ezen a fokon más irányban vezettek a rabszolgasághoz; az uralkodó osztályok érdekei szerint alakulva, a szegényebb osztályok kis vagyonkáját elpusztttották, kik szalmaszál után való kapkodásukban kölcsönöket vettek fel földjükre és Solon koráról már azt jegyezhette fel Plutarchos: „Az egész nép néhány gazdagnak volt adósa; egy része ezek számára mívelé a földet, a termés hatodával adózván nekik, más része, kik pénzért személyöket adták zálogba, a hitelező birtokába esett és vagy otthon jutott rabszolgaságba vagy künn, ahová eladták.”

Solon seisachteiának, teherkönnyítésnek nevezett rendeletével segített a bajon, mikor a pénz értékének emelésével az adósságok törlesztését megkönnyttette és törvénybe iktatta, hogy adósság miatt senki sem lehet rabszolgává. Ideig-óráig elérte célját, a föld felszabadult, a rabszolgákká lett adósok,

kik már-már elfelejtették anyanyelvüket, hazajöttek és az athéni nép testét újra gyarapították.

Az állapotok javulása nem maradt állandó, Polybius történetíró a cézárok korában megint a görög városok néptelenségéről panaszkodik. A kereskedelem révén jólétbe jutott hellének mindenre inkább gondoltak, mint családjuk nagy számára, a gyerek nem jelentett személyes előnyt, mint Solon korában, a rabszolgák munkája gondtalan öregséget biztosttóit. Frigia, Lidia, Pontus, Cappadocia barbárjai nem tartották kegyetlenségnek, hogy sok fiat nemzzenek és azokat rabszolgákul adják el. Ezek töltötték meg a görög városokat.

Róma szintén megérezte a rabszolgagazdálkodás hatását. A nép földnélküli Jánossá lett, a Gracchusok próbáltak segíteni a bajon. Hasztalan, Augusztus korában a gazdálkodás másik hatása akut bajjá lett: az államalkotó családok egy-két gyerekkel tengődtek, a gyermektelenség kiküszöbölésére haszontalan volt a lex Julia, de maritandis ordinibus és de adulteriis, mely mindenféle kedvezésekkel ösztökélte bő gyerekáldásra a házastársakat és sújtotta represszáliákkal a nőtleneket és gyermekteleneket. Az arisztokrácia felvirágzása helyett tovább folyt a bomlás azokban a családokban, kik Rómának vezető férfiait adhatták volna és a Cézárok korában alig akadnak római jellemek.

Mindaz, amit mi a társadalmi haladás fokmérőjéül tekintünk: a művészet, a tudomány, az emberi szellem összes produktumai elfajulnak. Fidiasz szobrai után merev, bizánci formák következnek, Sokrafes, Plato gondolatai után siralmas gondolatkérődzések.

A cívisek a terjedő szegénység nyűge alatt szaporaságukban szintén regressiv fejlődést mutatnak. Ami az arisztokrácia életében a cölibátus, az a polgárságában az adósságok degeneráló nyomása. A nép java katonának áll, kiknek nősülniök nem szabad és veterán korukra nagyobbára rokkantak is.

Általános depopulációról még sem lehet szó, mert azért van szaporodás a római birodalomban: elszaporodnak az adott-vett rabszolgák és felszabadultak ivadékai, Róma népességének $^3/_4$ részét a proles teszi. A megvásárolható, az elvtelen, a műveletlen tömeg hatalommá nő.

Azt mondhatja valaki, hogy ez nem baj az államok éle-

tében, mert olyan a hatásuk, mint mikor a kimerült felső földrétegeket átforgatjuk és az alsó kihasználatlan rétegek kerülnek a felszínre és új termékenységet biztosítanak, úgy fakadnak a proles rétegében vezetésre alkalmas, termékeny zsenik. Az ilyen felfogás megállja a helyét, ha minden lelket különkülön teremtés művének tekintünk és az isteni szikrát egyéni adománynak. Tarthatatlan azonban, mihelyt az a meggyőződésünk hogy lélek agy, az pedig nemzedékek hosszú során fejlődött gondolat-, jellem- és akarattermelő szervvé. Annak szöveti dispozicióiban uralkodnak rajtunk az ősök, mert az ő alkalmazkodásaik a környezethez, az életviszonyokhoz, nem hagyhatják érintetlenül apai, anyai örökségünk substanciáját (Erbsubstanz, Hertwig).

Ha a Cézárok korában hiányzott az arisztokráciából az az őserő, ha elöregedetten nagy alkotásokra tehetetleneknek bizonyultak ivadékaikban, akkor a proles öröksége olyan antiszociális jellegű volt, hogy belőle társadalmi organizátorok és reformátorok nem voltak várhatók.

Tovább időztem a rabszolgaság hatásainál, hogy a nemzetképző szaporaság esetleges absolut értékelését elkerüljem. Relative szolgál a nemzetek testének kialakttására, ha qualitásaiban is megállja helyét a többi népekkel szemben a konkurrencia mérlegén. Az antik világ sorsa akkor pecsételődött meg, mikor Gallia, Germania emberbősége mennyiségileg és minőségileg túlszárnyalta a görögökét, a rómaiakét.

A svájci természetvizsgáló, Huber, azt a megfigyelést tette a vérvörös hangyák (Formica sanguinea) bolyában, hogy egy másik fajtájával a feketeszürke Formica fuscával élnek együtt. Amazoknak vannak királynőik, heréik, dolgozóik, a feketéknek csak dolgozóik Vannak. Megtalálta az okát abban, hogy a vörösek fosztogató hadjáratot vezetnek a feketék ellen, elrabolják a bábjaikat és munkásokat, rabszolgákat nevelnek belőlük, melyeket megfosztottak a szaporaság lehetőségétől. Megfigyelte, hogy minél több a rabszolga, annál kevesebb van az uralkodó osztályból.

A másik rabszolgatartó hangyafaj, az amazonhangyák (Polyergus rufescens) a munkától teljesen elszoktak. Az élelemszerzés a rabszolgák dolga, övéké a szaporodás. A mun-

kától annyira elszoktak, hogy szájrészeik elcsökevényesedtek és rabszolgáik etetésére szorultak, nélkülük dús ételhalmazok közepette éhen vesznek. Ebben a társadalomban a rabszolgák csupán a gyomor szolgálatában állnak, a rabszolgatarfók genitális lényekké lettek, de a rabszolgagazdálkodás folyományaként egyszersmind parazitákká sülyedtek.

Ekenyom – öntözőcsatorna.

Egyiptom asszonyainak ősiségével vetekszik a férfiaké. Évszázadok óta egyformán művelik a földjüket, melynek határán a sivatag homokja fut a szélben és örökös munkára kényszeríti a föld fiát. Évezredek óta áll a Nílus partján és lesi a tavaszi vízáradást, az aranycsepp éjszakáját, mikor az Abesszinia hegyeiről lerohanó hólé megduzzasztja a szent folyó vizét, mely a gondosan épttett csatornákon szerte oszlik a földeken és iszapjával megtermékenyíti. Évezredek óta merít a habokból, hogy különös, nyikorgó szerszámmal, a gémeskúthoz hasonló saduffal feljebb szállttsa a vizet oda, ahova az áradás el nem ér. Évezredek óta dolgoznak fáradhatatlanul, izmaik, mint az érckötelek, és a sivatag nem győzött fölöttük: a Nilus oázisa virul, terem a mai napig.

Földmívelés az éltető eleme Egyiptom ősi parasztjainak, csodálatos erőt merítettek belőle, belegyökereztek a földbe és virágot fakasztottak. Társadalmi fejlődésüknek alapja ugyanis a rabszolgaság helyett igavonó barmok szelkidítése és a kapás mívelés helyett az eke nyomán fakadó gazdálkodás. Amaz rablógazdálkodás, ez tradicionális gazdálkodás. A steppe nomádjával egy színvonalra emelkedett, ami a nemzetié alakulás csíráját hordja magában.

Az ember valahol az őserdők mélyén, vagy valami ritkán fás területen tanulta meg a két lábon járási és mint a természetnek produktuma, úgy fészkelte magát a környezetébe, mint holmi madár a fára; élt a jelennek és elvette, amit a dúsan termő föld adott. A holnapra még akkor sem gondolhatott, ha akart volna, mert a Föld mást diktált. A néger hősi küzdelemmel birkózik az őserdővel, ugyanaz a sorsa, ami az őserdő minden szülöttéé: fa a fával, a kúszónövénnyel, madár a tár-

sával, csordák a bozóttal küzködnek a megélhetésért, mert egyik fa a másik elől fogja el a napfényt, a kúszó liánok a faóriások nedvét szívják és terhükkel agyonnyomják, egyik madár a másik elől kapkodja el a rovart, az elefántok, a rinocéroszok, vízilovak az itatóhoz törnek útat úttalan bozóton át. Nagy nehezen irtott egy darab földet az őserdőben, a termését learatja. Eltegye? Az állandóan párás levegőben megpenészedik a szem, vagy elözönlik a hangyák, elpusztttják. Minek volna a takarékosság? Termése javából erjesztett italt készít, az aratás örömére megissza, legalább egyszer van jó napja. És a törzsek nem tudnak egymásról, az őserdő úttalan bozótjában nincs érintkezés, csiszolódás, konkurrencia az izolált hordák között. *Az ember ma az ősember nívóján él az őserdőben,* még nem találta meg a módját, hogy az élet paradicsomában megszabaduljon a többi teremtések erős konkurrenciájától, erre fogyasztja erejét.

Vagy felvegye a küzdelmet a sivataggal? Emberfölöttit próbálna; száraz, sivár a homok, forrón tüzel a Nap és nincs áldás a földjén. A sivatag végtelen, az ember véges; tevén, lóháton siessen át rajta. Nincs mit keresnie a sivatagban.

Azaz mégis. Forrást keressen, vesse a lova nyakába a zablát, táguló orrlyukakkal elvezeti a forráshoz, életet is talál körötte, Afrikában datolyapálmákat, Ázsiában gyümölcsösöket. Indiában banánfákat. Szigetek, *oázisok, végesek, az emberiség szülőhelyei.*

A dúsan termő fák alatt amilyen a banán, mely 15-ször annyi embert tart el termésével, mint ugyanakkora búzaföld — a szaporodásnak lehetőségei megvannak és az oázis csakhamar benépesül. Eljutnak az oázis határához és visszariadnak a sivatagtól, mely kicsiny körükben való maradásra készteti őket, a Föld lelke embertörvénnyé lesz:

„Itt a sorompó, eddig tart hatalmam,
Térj vissza, élsz; hágd át, megsemmisülsz,
Mint ázalag féreg, mely csepp vizében
Fickándozik. E csepp a föld neked.”

Az oázis lelke a takarékosság, az ember minden talpalattnyi földdel, minden csepp vízzel takarékoskodik, a *hazái* az oázison kívül éptti, a vizei gondosan vezetett csatornákban vezeti körbe, hogy kárba ne vesszen, az ember nagy művészetet tanul: *az öntözés művészetét.* Hősi művészet, a termé-

szettel való birkózás művészete; pompás erőt termel, *a munka ereiét;* örök törvényt szab, a munka és a föld közösségét, *a kommunizmust.* Az egyén a köznek dolgozik, a közből él, kitaszttottan, a halál fia; a horda tagjain belül a kölcsönös segítség elve érvényesül, a mindenkinek mindenki ellen *vts/ott* harca helyett. *Az oázis más fajta emberiséget nevel, mint a steppe. Harcosok helyett békés munkásokat, hódítók helyett gyarmatosítókat.*

Mert szűk lesz egyszer az oázis is. A gazdálkodást intenzívebbé már nem tehetik, következik hát a lusztráció, a ver sacrum, melyen az oázis emberközössége letép testéről egy darabot és elküldi világgá az ifjakat, hogy szerencsét próbáljanak. Útravalónak az oázistudásukat kapják.

Ha csak emberek volnának az oázislakók, legyilkolnák a gyermekeket és az aggokat, terméketlenné tennék az asszo nyok méhét ősemberek módjára, de az emberiség ősei új életre küldik emberfölöslegüket.

Turkesztán és Arábia oázisából néphullámok törnek elő. A szomszédságukban elterülő steppék nomádjai, kikkel bizonyára érdekközösségek szövődtek, megkönnyttették ezt a feladatot. Indttó mozzanatai között a túlszaporodáson kívül fontos Ázsiának előrehaladó kiszáradása, a homok előnyomulása, az oázisok elfemetődése, mind olyan események az emberiség embryonális korában, melyek nagy mozgalmakat idéztek elő.

A néphullámok eljutnak a perifériákra, ahol hatalmas oázisokat találnak. A Hoangho, Mezopotámia, az indiai Pendzsab, a Nílus oázisai a népszaporodásnak bő teret adnak, de rátermett emberekéi kivannak, hogy a földet megmívelhessék. Az oázistudásra nagy szükségük van a bevándorlóknak.

Egyiptomnak, a Mezopotámiának sumir akkád, majd asszir-babyloni kulturája, a Pendzsab hindu, a Hoangho és Jangce-kiang kínai műveltsége bizonyttják, hogy a feladatot megoldották. Sem kapával, sem rabszolgasággal, hanem ekével, igavonó barommal és szorgos öntözéssel. Ez az emberiség hőskora, a földdel való birkózás kora.

Egyiptom és Babylon! Európaiságunk ősforrásai. Oázistudásával kelt hódító útra az emberiség. Vitte az elszórtan fészkelő emberek közé a szerveződés magvait. Az az oázissor, mely Sztrián végigvonul, szinte hivatva volt arra, hogy összekötő kapcsa legyen Egyiptomnak, Babylonnak. És hogy nem

lett azzá, hogy nem olvadt bele a két nép áradatába, lehetővé tette, hogy önálló csomópontokká legyenek és Jeruzsálem, Szamaria, Berytusz, Szidon és Tirusz népe kultúrát produkáljon, mely a tengeren Cziprusra, Krétára, Karthágóba és Gadeszbe elterjedjen.

Új kulturproduktum, mert a vízzel annyira meghitt viszonyban levő oázislakók megbarátkoznak a tengerrel és levetik az oázislakók stabilitását, világ vándoraivá lesznek akár a steppék nomádjai. *A munka ereje terjed a világban lerakja alapjait a nemzeti létnek.*

A munka erejének jellemzésére megemlttem Spanyolország történetéből, hogy a föld, mely mostan sivár és koldusokkal van teli, valamikor virágzó kert volt. Arabok voltak a spanyol föld urai. Oázistudásukkal, öntöző művészetükkel paradicsomot teremtettek rajta. Granada, Sevilla, Cordoba! Jólét, gazdagság, tudomány, ipar, művészet gócai reneszánszunk forrásai! Sajnos, hogy Ferdinánd és Izabella győzelmei megakasztották a történelem folyását, mely a hódító arabok asszimilálódására vezetett volna és a föld virulását minden időkre biztosította volna. A keresztény győzelem akkor nem jelentette a kultúra győzelmét, hanem a rabló rabszolgagazdálkodását, győzelmébe belepusztult a Guadalquivir partjain teremtett oázis.

Megszakadt a fejlődés folyamata Mezopotámiában, Sztriában is. Az öntözőművek romokban hevernek. Háborúság *tette* tönkre.

Egyiptomban, Hindosztánban stagnálóvá lett, egyedül Kínában haladt tovább megszabott útjain. A nagy fal védelme alatt megszilárdulhatott a kínai kultúra, a nép kitölthette a tért és a fokozódó népsűrűség parancsoló kényszerűsége fejlesztette a földmívelést és folytatta a gyarmatosítást.

A népesség gyarapodásával együtfjárf a földmívelés intenzivebé tétele, felvetődött a többtermelés problémja. És Kína a kertmíveléssel elérte azt a fokot, mely évszázadokon át lehetővé tette a zárkózottságát, teljes autarkiája, önellátása volt. Termő síkságának megosztottsága, hogy a Hoangho medencéjében ősi acélos búzáját termelhette tovább, a Jangce medencéjében pedig a déli terményeknek, különösen a rizsnek termőföldjei vannak, szóval észak és dél, a mérsékelt öv és a subtropikus vidék egy egységgé forradt össze, tette Kínát

örök életűvé, melyen nem diadalmaskodott a mongol, mandzsu hódítás, sem a belső véres viszályok, sem az éhségévek. Kína maga termelte éhségcsillapttó betevő falatját, nemzetfenntartó emberbőségét, egységesítő írását, erkölcsét, szociális szervezettségét; egész életében érvényesülő autarkiájából fakadt örökkévalósága.

Ma rárohant Európa rabszolgagazdálkodása és ugyanazt várja, ami Spanyolországban sikerült. Az emberiség szerencsétlensége volna. Mert ez a gazdálkodás egy-kettőre sivár földdé változtatná Kína viruló oázisát is.

Várom, hogy Európa gazdálkodása belebukik ebbe a vállalkozásába és btzom a biológia törvényeinek erejében, örök érvényében. Bizalmamat abból merítem, hogy látom, Európa államai tehetetlenek a nemzeti problémák megoldásában. Népük fölöslegét sem intenzivebb míveléssel nem tudják az országban tartani, sem megfelő gyarmatosításra használni. Kivándorlás van a többtermelés helyett és erőszakos gyarmatszerzés, józan gyarmatosítás helyett.

Hogy gyarmatosít Kína? Hadsereggel elfoglalta ián a maláji szigeteket? A kulik mennek oda munkára. És csodálatosan dolgoznak: kuliszorgalommal. Gyűjti a garast, vagyonra tesz szert, a kuli úrrá lesz, a maláji szolgává. Szolgává, mert nincs meg benne a munkának és a szaporaságnak az ereje.

Meg tudja ezt tenni az európai gyarmatain, különösen az afrikaiakon? Nem. Afrika kltmája az európait munkára képtelenné teszi, az asszonyai nem élnek meg, nem szülnek gyermekei. Az európai, ha családot akar, bennszülötf női kell elvennie, akkor pedig beáll az „elkafferesedés” veszélye, az anyaország részére elvész a gyarmatos. Miért gyilkoljuk akkor magunkat az afrikai gyarmatokéri?

Általában van más értelrne gyarmatpolitikánknak, mint kapitalisztikus rabszolgagarázdálkodásunk kiterjesztése? A fehér faj felsőbbségének imádói, a politika naiv álmodozói bizonyára azt felelik, hogy kulturhivatást teljesítünk Afrikában, Ázsiában, Ausztráltában, Amerikában. Elvisszük hozzájuk a szenünket, a vasunkat a szappanunkat, a szöveteinket, a vasutainkat, a telegráfiánkat stb.-t és meggyőződésünk, hogy ezzel olyan kényelmei és pompái vittünk bele *az* idegenek éleiébe, mely minden áldozatot megér.

Ku-Hung-Ming, a kínai államférfi, nincs elragadtatva ado-

mányainktól, mert Goethéből, a nemes európai szellemnek egyetlen modern reprezentánsának trásaiból olvassa ránk, hogy azok mind szükséges dolgok, melyek a tömegnek úgyis közkincsévé válnak, ha szüksége van ezekre a kényelmi berendezkedésekre. A nemzetek boldogulásához inkább kell a szépnek hathatós pártolása, mert a szép kevés ember produktuma és sokaké kell hogy legyen.

A szépség nélkül a jellemek előkelősége elvész és a nép munkaerejét elpazarolja. Ez Kínában kész csapás, ahol a nép fenfartására minden erőt munkába kell állttani és a munka gyümölcseit igazságosan elosztani. Európa rabszolgagazdálkodása a jellem előkelőségétől még a kínai mandarinokat, kereskedőket is megfosztotta, pazarlás lett általánossá, mert Európa csak a patentjei elhelyezésére gondolt, a lelkéből egy szépséggel sem ajándékozta meg Kínát. Az ópium és a tisztességtelen kereskedés egyesekéi gazdaggá, sokakat szegénynyé tett, nyomorba döntött és a nyomorgók a taiping-lázadásban keresték a maguk igazát.

Kínának és Japánnak, Indiának és Szibiriának, Afrika négereinek és Ausztrália benszülötteinek Európa a technikáját vitte el, rájuk oktrojálta a rongyait, a misszionáriusait és mindennel együtt a tömegek szegénységéi.

Világosan előttünk áll pedig a feladatunk. Egy részét megoldották az angolok, mikor a rabszolgakereskedésnek véget vetettek, a németek mikor felvették a harcot az álomkór és a cece-légy ellen. Az emberiségnek tettek szolgálatot. És ha tovább is szolgálni akarják, akkor az efhnobiológiai képei nézzék meg, mely akkor keletkezik, ha a glóbuson feketével jelöljük azokat a részeket, hol az embiriség még csak testileg érik és fehérrel azokat, ahol az emberiség lelke is formálódik. Nagy, nagy feketeségben meghúzódik néhány fehér folt. *A kultúra oázisokban él a földön,* az oázisoknak terjedniök kell, ez az európai gyarmatosítás feladata, hogy az egész földkerekségen mindenütt megindulhasson az emberiség születése. Van föld bőven, meghódítatlan föld, melyen az emberfölöslegünk élelmet találhat. A föld még nincs túltömve emberekkel. Hagyjunk fel rablógazdálkodásunkkal, tanuljunk erőteljes oázismívelést és fogjunk hozzá a föld, az emberek kizsarolása után a végre a míveléshezl

Ha Európa vezetői ezt nem tanulják meg, akkor közel

az óra, mikor Európa megszűnik, hogy az emberiség vezére legyen és vezetik majd mások a világot, mások, akiknek van oázistudásuk és tudnak valamivel többet adni az emberiségnek, mint ágyúkat, hajókat, felhőkarcolókat. Pedig ha megtanulják, énüket megszánhatja a faustuszi megelégedettség, az egyedüli megnyugvás, mely mert, hogy tartóztassa a pillanatot:

„Verweile doch, du bist so schön!”

*

Az asszuáni gát! A piramisok, óriás templomok ősi csodavilágában az újkor épttőművészeiének csodája. 2 km. hosszú, 267 m. magas, hatalmas völgyzáró gát, mely januártól juliusig felduzzasztja a Nílus megapadt vizét, hogy 3½ milliárd nr víz gyülemlik meg mögötte és a földek öntözéséhez szükséges vizet szolgáltatja. Az angolok megértő nagysága sietett a Nílus oázisának segítségére? Mert az öntözőművek omladoztak már, az ország csőd előtt állott, a népet szegénység gyötörte, elkeseredés bántotta és a sivatag feltartózhafatlanul nyomult előre az oázis rovására.

Ma az angolok beavatkozása révén az oázis határai terjednek, nyomulnak a sivatagba. Kultúrmunkát végeznek. És nem csökkenti ennek a munkának az értékét az sem, hogy a gát mögött lerakódik az áradás termékenyttő iszapja és a mai öntözésnek nincs meg az az eredménye, mint a réginek volt, nem csökkenti az sem, hogy a felraktározott víztömeg a lázi terjesztő szúnyogok melegágyává lesz, mert az oázisok általában lázterhes paradicsomok, a római cézárok oázisokba küldték azokat, akiktől szép szerével akartak szabadulni, — nem, Anglia munkájának más hibája van. Nem értette meg Egyiptom földjének törvényszerűségét, hogy a népét el kell tartania, hogy az autarkia ősi léffeltetele. Egyiptom, a római világnak éléskamrája, gabonaraktára furcsa sorsra jutott: gabona helyett gyapotot termel. Hiába volt parasztjainak naiv furfangja, hogy a termelési kísérleteket sikertelenné tegvék, hiába lopództak éjnek idején a földekre és lazttotfák meg a gyapotpalánták gyökéréi, hogy elszáradjanak, rájöttek a turpisságukra és ma Egyiptom földje meg van foszíva autarkiájától, a népe nem él meg a földjéből, importált gabonából süt kenyerei, a gyapottermését pedig csak angol ügynököknek adhatja el és aki arról mer álmodozni, hogy Egyiptom az

egyiptomiaké, az egyáltalában nem adhatja el a termését, az éhen veszhet. Így parancsolja ezt Anglia pantarkiás politikája, hogy az egész Föld zsírjával a maga gazdagságát növelje. Az angol gazdálkodás előtt nyomorban stnylődő felláh faluk most sem tisztábbak, higienikusabbak, a sárból vetett putrikban háziállataival egy vackon hever a felláh családja.

Egyiptomban ugyanazt a hibát követte el Európa kultúrája, mint Kínában, csak a technikáját vitte el az eredése kútfejéhez.

A másik kútfő köré, Mezopotámiába a németek akarják, hogy elvihessék az öntözés áldásait. Ha itt is az angolok terve sikerül, ez a föld szintén a kizsákmányolás áldozata lesz. Ha a németek kezében marad a probléma megoldása, az öntözőművek rekonstrukciója, akkor a mai négyes központi szövetségből kialakuló középeurópai államszövetség autarkiás bázisainál fogva Mezopotámiát is az autarkia egy szervének tekintse. Ne termeljen gyapotot, Anatolia elég rá. Termeljen rizst, rekonsíruálja népei táplálkozásának alapelvét! Elégedettebb, szerencsésebb emberiség kezdete volna; fausztusi feladat!

Szellemek – istenek.

„Am Anfang des Geisfes steht die Religion”. Ranke világtörténetének első szavai. Fennakadok rajtuk, mert azt az érzést kelthetik az olvasóban, hogy az emberi szellem születése percétől kezdve megtalálta a kielégítő és megnyugtató feleletet azokra a titokzatos kérdésekre, melyeket a halál, az álom, a szokatlan természeti tünemények adtak fel neki. Pedig ez az impresszió teljesen téves, amint téves maga az az állttás is a vallás keletkezéséről alkotott közfelfogásunknak azon a fokán, amelyen a vallás filozófusai jelenleg állanak és amelyen *a félelmet tartják a vallás forrásának.* Alapul veszik, hogy az ősemberi az embertársa halála megrendtfette és gondolkodásra késztette. Természetes következménykép dogmatikusan vallják, hogy minden népnek van vallása.

Nem hivatkozom most a délszumatrai kubukra, melyek életében a vallásnak semmi nyomát sem mutathatták ki a kutatók, mert talán nem voltak eléggé precízek kutató módjaik, nem firtatom, hogy a kausalitás elve ismeretlen valami a primitiv ember életében, pl. nem keresi az okát, hogy miért táncol egy nyílvessző körül, az apja így csinálta, csinálja hát ő is, hanem elismerem, hogy a félelem és a vallás kapcsolatban vannak egymással. De hogy melyik a másiknak a forrása?

Felkin jegyzi fel a négerekről: „Éjjel egyáltalán nem akarnak gyalogolni a bennszülöttek a vadállatoktól való félelmükben és a Hold gonosz befolyása miatt. Közben egész évben sem érzik jól magukat napközben sem és a látatlan szellemektől fenyegetett helyzetükben úgy próbálják magukat biztostfani, hogy a szerencsétlen napokról alkotott véleményükben hihetetlen túlzásokba esnek.” Igen, a négervilág ismerői mind panaszkodnak, hogy a négerek kísértetlátása, szellemhite meny-

nyire akadályozza a munkájukat: a szerencsétlen napok mind munkaszünetet jelentenek, az éhes szellemeket állandó etetéssel kell jóindulatúvá hangolniok, bonyolult rítusokkal töltik az időt és áldozatokra pazarolják a terményeik legjavát. *Az embernek nem marad ideje, hogy a maga jövőjéről gondoskodjék.* Az ifjabb generáció nem veszi hasznát az előző generáció produktumainak, mert nem mert, hogy örökébe vegye a szerszámait, az alkotásait. A halottal eltemetik minden vagyonát, a kincseit, eszközeit, fegyvereit, lovait, kutyáit, asszonyait. Vagy az afrikai Lunda birodalomban az uralkodó halálával új fővárost építenek. A perui inkák örökre bezárták elődjük palotáit. Szinte mindent mindig elülről kezdenek a szellemhit béklyóiban görnyedő népek és inkább állítom, hogy *a szellemhitből fakad a lenyűgöző félelem,* mely igen útjába áll a haladásnak. Hiába hivatkoznak arra. hogy az ősember megpróbálkozott, hogy a szellemeket legyűrje, hogy győzzön a kényszeren, melyet a szellemhit ró a lelkére. Azok a sírok, melyekben a baseli praehisztórikus, Häuser Ottó két ősemberi csontvázat talált, temetkezésről tanúskodnak. Kuporgó helyzetben, összekötözött végtagokkal temették el a Homo Aurignacensist, fölötte a földet keményre döngölték és még jó nagy köveket is raktak a tetejébe. Miért? Általános az a nézet, hogy a lélek valahogy föl ne kelthesse sírjából a halottat, hogy ne árthasson az élőknek. Häuser azt írja, hogy „a sírkő nem az emlékezés szimbóluma, hanem a félelemé.”

A félelemé? Szegény, alig emberré fejlett ősember, az élete első mozzanata, érzése a félelem? Micsoda emberfölötti hősök kellettek volna ennek az ősi félelemnek a leküzdésére!

Egy bökkenő van Häuser kutatásainak eredményeiben. A diluvialis Vézere-völgyben több évi munkával csak két csontvázat talált. Häuser maga úgy magyarázza, hogy csak a kiválót, a horda főnökét, a hőst temették el, a többit odavetették a vadállatoknak. Hogyan, hát azok visszatérő szellemétől nem féltek, a közember halála nem döbbentette meg annyira az ősembert, hogy túlvilági életre, lélekre, kísértetre gondolt volna?!

Azt hiszem, analóg eset, mikor a ma gyermeke alvónak tartja a halottat és ahogy a gyermekkorát élő emberiség állott szemben a halállal. Álomnak tartotta, aligha ijedt meg tőle és ha közben a lélekről is alkotott valami fogalmat, úgy az a

lélek nem szellem, hanem *lélek = élet* Az egész világot élőnek, lelkesnek tartja és az animizmusnak ezen a fokán nem félelem lakozott az emberben, hanem olyan érzés, amilyen szárnyát bontja ma a természet rajongójában, aki a világot testvérkénf öleli szívére.

Az élő, lelkes termeszetet az ősember nem tekintette ellenségének és ha vallásfakasztó érzésének nevei keresek, találónak itélem rá azt a jellemzési, melyei Perzinszkt Hokuszairól trt munkájában a japániak vallásos érzületéről ad: *„panthelsüsches Erschauern”*. Reszketeti az ősember a vihar zúgása közben, földre vetette magát a villámcsapás láttára, leborult az óriás vadállatok előtt? Vagy emelt fejjel nézte a világot és látta a szépségeit? Vagy rögtön töprengeni kezdeti és kísérteteket produkált?

Az ősember nézte a világot, úgy látta, ahogy van, sem el nem vett belőle, sem hozzá nem adotf. Következtetem abból a bátorságából, mellyel a hatalmas mammuthot is agyonverte, mikor a farkasverembe zuhant. Ha valami, úgy a dühödt mammuth félelmei gerjeszthetett volna a diluviális emberben. És látom a primitiv ősi rajzokon, melyek közül például Häuser elevenen jellemzi a Vezére völgyben a Laugerie basse-nak nevezett ősi telepen találtak.

A köveket és csontokat megmunkáló hordatagok között akad egy álmodozó művésziélek is és míg azok vadászatra sietnek, egy sarokba húzódik és hozzáfog, hogy vadászata emlékeit, a látottakai a kőbe vésse. Éles körvonalakban vési oda a cammogó medvéi; jól megfigyelte a kőszáli kecskéi, ahogy egy sziklacsúcson ugrásra készült; látta az őstulkot az itatónál; a lovai felriasztotta, gyors lábon menekült.

Nagyszerű élethűség jellemzi minden rajzai, Verworn fizioplasztikusnak nevezné, mert nem vitt bele semmi ideái, semmi spekulatív elemei, kísértetekről, szellemekről alkotott misztikus vonásokat Persze, hogy nem. Mert még nem látott kisérteteket, még nem rettegett a haláltól, a szellemektől, a vihar tombolásától sem. Kíváncsian bámult a világba, a hideg eső elől a barlangba húzódott és mikor a villám lángba borított valami fát, attól sem ijedt meg, a közelébe vonzotta a melege, az elhamvadó parazsat gondozásába vette és a tüzet házi állatává tette. A szellemekben hivő ember soha a tűzhöz nem merészkedett volna és ha a tűz nem lett volna meghit-

tebb barátja az embernek, mint amilyen ősi a szellemekbe vetett hite, soha sem szabadtthatta volna meg az emberiséget a nyakába ült szellemek átkos uralmától.

Az ősember pantheisztikus megborzongása még nem volt félelem, a szellemekkel született meg, azok pedig a fejlettség magasabb fokán jelenhettek meg.

Nyugtalanttó és titokzatos mozzanat akkor szövődött a diluviális ember gondolatvilágába, mikor a kutya háziállatává lett.* Olyan társa lett az embernek, amelyik a világot más oldalról vizsgálta, mint az ember. Az ember, a látó teremtés, szagló társat szerzett, amely a környezetnek olyan eseményeit is észrevette, amik az ember előtt rejtve maradtak. Hányszor szűkölhetett, voníthatott, menekülhetett az ember lábához, mikor az semmi veszedelmet sem látott. A szellő mennyi nyugtalanttó szagot hozhatotf, ami felborította a kutya nyugalmát és az embert megkapta a kutyája izgatottsága, nagy bizonytalanságában ideges türelmetlenséggel meredt a sötétbe, leste a szél zúgását, a vihar nyögését. Visszafojtott lélekzeffel hallgatódzott, düllesztette a szemét. .. semmi, semmi... egy kis megkönnyebbülés, mély, mély sóhajtásban szabadul meg. az izgalomtól, de most már gyanakvó marad, már nem hisz a szemének, a fülének.

Kisértetlátóvá, szellemhivővé valahogy így lett az ember, a kutya nyugtalansága valami ismeretlennek érzését szuggerálta beléje és ezzel az ismeretlennel szemben új tájékozódásra volt szüksége: az animizmusból kisarjad a demonizmus.

Létrejöttéhez eléggé fejlett nyelvre volt még szükség, hogy az álmaikat egymással közölhessék és a halottakkal való találkozás elmesélése felébressze a láthatatlan és hallhatatlan, de kutyától megszagolt kóborló szellemek, lelkek képzetét, akik a testet elhagyják.**

Ez a démonokba vetett hit, mivel nem adhatott olyan megnyugtató érzést, mivel mesterkélt volt és szuggerált, szülte a babonás félelmet, a babonaságot.

Ez *aztán* beleette magái úgy az emberek idegpályáiba, hogy ma sem lep meg, észre sem vesszük, hogy a félelemre,

* Az első kufyalelet a paleolithikus korszak végéről, a cölöpépttmények idejéből való.

** Wundt az animizmus fokán alkotott lélekfogalmat Körperseelenek, a démonizmus lélekfogalmát Schaftenseelenek nevezi.

a fájdalomra gazdagabb a szótárunk, mint az öröm kifejezésére. És ott van az egész hindu világ torz istenalakjaival, nem gyökerezett a lelkébe a nagyszerűen phanteista brahmanizmus, nem szabadtthatta fel sem Buddha, sem Mahavira Jaina tanítása; a rettentő világfelforgató Siva uralkodik az embereken, kiknek agya ahhoz hasonló bölcsességet termel, ahogy a tudás bálványa fest. Otromba, pocakos, rikttó vörös szörny, a feje elefántfej és egész testességével egy patkányon nyargal. Csupa rosszindulatú bálvány, megannyi veszedelmes démon népesíti be a világot. Tiszteletükre minden házban oltár és az oltáron áldozat van és a szentélyeik körül hemzsegnek a htvők: vakok, nyomorékok, leprások, lupuszosak, rákbetegek és üszkös kezűek, lábúak, meg az undorító elefantiázisban szenvedők. India forró ege alatf az agyban ördögi ktsértetek születnek, a hatalmuk a szegény emberek rettegése, félelme, rá sem érnek, hogy beteg lelkükkel beteg testüket észrevegyék.

Eurázia másik kulturacentrumában, Kínában, az animizmusból *az ősök tisztelete, a manizmus fejlődött.* 2500 év edzette a kínai lélekbe a szent bölcsnek, Konfuciusnak tanítását, mely a társadalom ziláltsága láttára nem menekül a magányba, mint Buddha, nem hirdeti az aszkézist, a világtól való elrugaszkodást mint Laotse, hanem belenyúl az éleibe és reális alapokra fekteti az állam, a társadalom szervezefét. Nem azon mesterkedik, hogy az emberekből széniekéi, angyalokat faragjon; ideálja földi ideál: *az ember legyen engedelmes gyermek és jó polgár.* A kínai iskolákban kötelességérzetet nevelnek és az emberi természet becsületességére épttenek.

Konfucius visszanyúlt ezzel a lélek forrásaihoz és azt a nagy zűrzavart, mely korának társadalmát és államéletét jellemezte, mivel az ősök szokásai, törvényei kövültek meg benne, egyszerűen megoldotta a két alaptörvénnyel.

A kínai gyermek engedelmessége és kötelességérzete reális alapon nyugszik, mert voltaképen nem más, mint a józan önzés nemesített formája. Apáról fiúra száll az engedelmesség törvénye, mely a szellemekéi is ősök alakjában hozza közel a kínai gondolatvilágához. A manesek, az ősei szakadatlan sorában gyökerezik a kínai öntudat és ősnek érezvén magát, úgy néz a jövőbe. Egyszerűen, fermészetesen, kézzelfoghatóan, ami minden érzékeiben élő kulinak is érthető.

Még pedig *a kínai hite, hogy a halál után is éhesen él a szelleme és otthonra vágyik.* Nem, nem szakad el a családjától, nem vtgasztalja magái a túlvtiági találkozással, hanem ott marad az ősök táblája körül, a ház kicsi szentélyében és enni akar az élőkkel. Tehát gondoskodnia kell arról, hogy legyen, aki etesse, legyen gyermeke. Egy, kettő? Sok, minél több, hogy valahogy utód nélkül ne maradjon, a családja ki ne haljon, mert akkor szomorú sors vár rá: szemétdombokon, utcai hulladékokból, moslékból kell összekeresnie táplálékát. Csöppet sem kívánatos sors. És az eredmény: a kínai család szaporasága, legyen az gazdag, vagy szegény, soi a gazdagok különösen nagy súlyt fektetnek arra, hogy nagy legyen a családjuk.

Kína népe nem elmélkedik halhatatlanságról, hanem egyszerűen, becsületesen mindent megtesz a halhatatlanságért. *Az egyedüli ősi kultúrnép, mely napjainkig él, mert megvan a nemzetalkotó feltétel: qualitative is megfelelő szaporaság.*

A jó családapa, ki őseivel szemben való kötelességéi sem mulasztja el, egyszersmind jó polgár is, az állam fejében az állam atyját látja. Semmi mesterkéltség, semmi ceremoniás, hierarhiás bonyolultság, semmi dogma. Ez Konfucius iskolájának örök érdeme. Az ősök őrzik Kína sorsát. Élő és halott között meghitt a viszony, a kisértő szellemek elűzhetők dobszóval, nagy zajjal, a kínai lélekben harmónia van, mely „a dolgok lényegének mélyére nyújt betekintést.”

Eurázia harmadik kulturális gócában, ahonnan európai gondolatvilágunknak java része fakadt, Iránban szintén szabadon fejlődhetett az ember, a démonok hatalmától függetlenül. A jelek arra vallanak, hogy az embernek le kelleti számolnia a szellemekkel. Leszámolt alaposan, tűzre tette, elégette a tetemet, a lelkeket az alvilágra kárhoztatta mindörökre, ahol árnyakként bolyonganak, mint Homérosz hősei és percekre éledhetnek fel csupán, ha a tiszteletükre hozott áldozat véréből isznak, aztán visszamerülnek a részvétlenségbe; mit törődnek az emberekkel!?

India kasztos társadalmában a nép szolgasága csak úrrá tehette a szellemeket, Kínában, hol a hősök igazi kulturhéroszok: a folyók megfékezői, a földmívelés mesterei, a selyemtenyésztés tanítói stb., szóval: ahol nem véres gyilkosok, ott a szellemek csak barátságos ősökké lehettek és Iránban meg

kelleti születnie az isten-eszmének, melyet Rohrbach egyedül tart életképesnek, *Irán az általános isten-eszmének a bölcsőié.* Az az univerzalitás, ami a kereszténységet szintén jellemzi, iráni hatás, mert sémita nép kebelében egyisten-hivés és nemzeti isten-eszme keletkezhetett, de általános emberi gondolat nem. Az életviszonyaikból következik, amint az isfenfogalom mindig magán hordja annak a népnek a képét, melynek lelkében fogant. *Az isteneik ethnomorphok.*

Az ó-kori kultúra városaiban lokális jelentőségű istenek uralkodnak, voltaképen a szellemek folytatásai, de megtoldotta őket az ember a maga egyéniségével. Az oázisművelléssel, az eke használatával kapcsolatban egyéntvé lesz a munka, nem kell tömegeknek együtt dolgozniok, mint a kapás mívelésnél. A hősök, akik egy-egy lépéssel előbbre viszik a társadalmat melyben élnek — a külső kényszerek legyőzésében, önbizalmat öntenek embertársaikba. Az egyéni munkával fejlődik az individualizmusuk, mely megteremti a nagyszerű összeolvadást a hős és a démon képzete között. A végtelenségig megnövekedett hős és a személytelenségét levető démon összeforr és istenné személyesül. Az istenek sokasága születik, minden helynek lokális istene van, a kultusza is egyéni, *Memphis, Théba, Bábel, Assur népeinek voltaképen nemzeti isteneik vannak* és Ozirisz nem akar tudni Jahvéról, Bálról és viszont. Mindegyik a maga istenét tartja hatalmasnak, a leghatalmasabbnak. És ez a hit ad erőt nekik, mert különben félelmes hafalmasságok azért, akikhez szeretettel nem közelednek a népek.

A bizalom, a szeretet Iránban terem meg. A nemes, lovas árja népség isfenfogalmában a hős lép előtérbe, önmaga isfenttésében annyira jut, hogy lóra merik ültetni az Istent. Persepolistól egy órányira van Dáriusnak, Xerxesnek és Artaxerxesnek a sírja, alattuk a htres Sassanida-domborművek. Az Isten lóhátról nyújtja Irán koronáját a Sassanida-ősnek, Ardesirnak. Az Isten, kegyelméből való királyság első ábrázolása. Az Isfen tme ad, nemcsak elvesz. Irán lelkét gazdaggá teszi Zarathustra fanítása, hogy mindnyájan az Isfen fiai vagyunk és a jó Ormuzd hűséges fegyvertársunk a gonosz Ármány ellen folytatott küzdelmünkben. Új elem benne a jónak és rossznak szembeállttása, az erkölcsi gondolat felbukkanása az istenhitben. Büszkén hirdeti magáról Zarathusfra az Avestákban:

Bárrnit gondoltak valaha,
Az enyém a gondolatok leghafalmasabbja,
Mert ez a bizalmai adja,
Hogy Isten kegyébe rejtve,
Örökkön, üdvözülten élhetek benne.
És velem mind a jók seregesen,
Kik szóban, tettben ernyedetlen
Istenben élnek!

Zarafhusíra hívei bízhatnak az Istenükben, ki nem a papok és fejedelmek bálványa, hanem a nagy btró, aki feljegyzi a jót és a rosszat egy utolsó nagy számadásra. És ebbe az igazságos és jó Istenbe vetett bizalom tettekre sarkalja az embert és megteremti a lelkiismeretet, mert aki az Istent igazán ismeri, az sohsem felejti el kötességét, hogy a megszorultakon segítsen.

Nemes nép nemes hite, melyben a sexuális elem is letompul, elfinomodik a nemzeti vallás túltengő buja kultuszaival szemben. Milyen ártatlan gyermekmesék az istenatyának, Djeusnak kalandjai az Istar- vagy Adonisz-kultusz orgiáihoz képest! Milyen szelíden izgató és mámorosító ital a szomáliai a bor részegítő hatásához viszonyttva Î

Hová lett Zarathustra tanítása? Megtermékenyttett egy csomó Vallást, mely az irániakkal érintkezett és aztán belefulladt az izlám áradatába. Az Indiába menekült és Bombayban letelepedett parszik őrzik még a szent tant és temetik halottaikat a „hallgatás tornyain” lakmározó keselyűk gyomrába.

Az izlám, Mohammed tanítása a sivatag produktuma. Ahogy Ratzel mondja: „Die Wüste ist das Land der Geisferburgen.” A túlhevített levegőben légtükrözések, a túlhevített agyban fata morgánák támadnak. A látó ember káprázik. Mohammed a maga alakjának a felhőkön visszaverődő tükörképét az Isten angyalának tartja. Világforgató tévedés. És a sivatag, mely százszor, ezerszer a tehetetlensége tudatára ébreszti az embert. Kétségbeesés, vagy vad fanatizmus között van választás. Urak, vagy rabszolgák lesznek a lelkek. Allah fatális hatalom, a kiszmet, hol megnyugvást hol egykedvűséget jeleni.

A nomádság gyors mozgékonyságával terjed el Arábia perifériáin. Megvan benne a nemzeti vallások önbizalma és az univerzalitás zománca. Nem zárkózik el a meghódolt népek elől, mindenki mohammedánná lehet, sőt kell, hogy legyen,

különben a halál fia. Jelentősége Afrikában szembeötlő, ahol a szenussziak rendje egész Szudánra kiterjesztette az izlámot és Allah nevével, hitével kiemelte a négereket démonizmusuk alantasságából.

Hősi nép szülötte Ormuzd, fanatikusé Allah, elszigetelté Jahve; és az Olymp istenei? A görög nép annyira szereti önmagát, hogy megistentti önmagát, hogy gyönyörködhessék önmagában.

És mikor egy sóvárgás volt a világ a szeretet után, születik Krisztus . . .

Minek keresek a múltban, ami olyan távol van, hol ezernyi tévedésre nyílik alkalom? Häuser kedves beszámolójában (Vezére-völgyi kutatásairól) olvasom: „Szabad és kell, hogy azokba az időkbe nézzünk, melyek a messzi múltban vannak, mert ott találjuk meg „az alkotás” kezdetét és a mának kulcsát, meg a holnap bátorságát.”

Benyitok a mába. Mintha a keresztény Európáról lekopott volna az univerzalitás patinája, a vallások nemzeti vallásokká fejlődtek vissza, az országok népei a maguk istenét tartják előbbrevalónak, a maguk vallását az egyedül igazi hitnek. Ebben a háborúban ki-ki az istentől várja a segítséget, a német, az angol, az orosz, a francia stb. mind a szent ügyért harcol és az orosz egyház vallási türelmetlensége jellemzi a többi nemzeti egyházakat is és még egy Rohrbach is rossz néven veszi a németektől, hogy akadnak köztük katholikusok és nem térnek mind az egyedül üdvözttő, a német evangélikus egyházba. Olyan folyamat ez, mint mikor egy tetem kövületfé lesz: a váza marad meg. A kereszténység univerzalitásából az ősi Váz: a lokális elszigeteltség marad meg.

Túlteng benne az individualizmus is. Ahány ember, annyiféle az istenfogalom. A régi ethnomorfizmus anthropomorfizmussá züllik. Az egyik ember szereti Krisztusi a szenvedéseiért a szelídségéért, de már pl. Wilde azéri csodálja, hogy volt mersze és sajnálta a gazdagokat. Az irgalmas Krisztus Michelangelo „Utolsó ítélet”-én átkot szóró, boszúálló bíróvá lett...

És ezen a folyamaton dogmákkal próbál úrrá lenni az egyház és a tömegvezetést az ijesztés eszközeivel: pokollal és börtönnel, végitélettel és csendőrszuronnyal szorongatja tehetetlen kezében.

Ezek a visszásságok Európa elégedetlenségének és szomorúságának okai, mert a multnak requizitumai a jelenben elavultak és a jövőnket nem éptthetjük rájuk. *Európa lelkében a pesszimizmus hatalmasodik el.* Pesszimizmus! Krisztus fenséges optimizmusával szemben!

India lelkében látom a pesszimizmus romboló erejét. A brahminok eltorzították Brahma örökszép istenségét, úgy, hogy megszűnt az az egyenlőség, mely az embert, az isteneket és a szellemeket Brahma színe előtt tetteik szerint értékelte és a tiszta, a becsületes ember hatalmasabb volt, mint a bünbeesett isten, vagy a gonosz démon. Az ősi nagy aszkéták, akik közé az emberszerető Buddha is tartozóit, vásári komédiásokká, fakírokká sülyedtek és az ember csúszó rabszolgává lett, büszke öntudata, hogy benne a világiélek, Brahma épp úgy megnyilatkozik, mint Visnuban, Sivában, vagy a démonok bármelyikében, aggodalmas félelemmé vált.

Az élet értékelésében, az igazság felismerésében nem térhetünk vissza az elavult felfogásokhoz, mert azt a fejlődés elve kizárja és ha mégis visszaférünk, mint ebben az esetben a démonhithez és a vele kapcsolatos félelemhez, a helyi istenségek fogalmához, úgy az sülyedést jeleni.

De maga az igazság nem változik. A brahminok bárhogy elrontották a brahmaizmust, Brahma azért változatlanul nyugszik az ősktgyó hátán és emanációjaként bontakozik ki a világ.

A Kaukázusban hóval fedetten áll a Kazsbek csúcsa. Szent hegy. Pogány és keresztény álmok szövődnek körötte. Ábrahám sátra, Jézus bölcsője áll a csúcsán és óriások vannak a jég- és hómezők alá temetve, a sztrijére pedig odalánccolva szenvedeti a nagy Titán, Prométheusz, aki kezünkbe adta a megváltó füzet, hogy megszabaduljunk a félelem szolgaságából és Olympra törjünk büszke és boldog istenfiakként.

Ott van a monda szerint a bölcső is, melyben a szereiéi született.

Zarathustrával kérdezem azoktól, akik az üdvösségüket sámánokra btzták, akiknek zsákmánya ma a Föld: „Ezért az Isten áldása, hogy ezeknek nyíljon, virágozzon?!”

Domesztikáció - nevelés.

Firenzében a márványos dómnak, a városháza derűs udvarárak, a Logge de' Lanzi szobrainak láttára fájdult meg a lelkem attól a feltolakodó kérdéstől, hogy miért következnek a nagy vezető szellemek után epigonok, „miért volt Lorenzo il Magnificonak utóda a gyönge Alessandro Medici, miért kellett Hunyadi Mátyásnak meghalnia anélkül, hogy trónjának örököse maradt volna.” Akkor a szépségek rám zuhogó áradatában nem analizáltam ezt az érzésemet, de ma feltolakodnak az emlékek, mert akkor talán a népben volt a hiba, csordamódra követvén Savonarolát és elpusztttván sok-szok szépséget, míg ma talán a vezetőkben van a hiba, kik nem hallják meg a népek, az emberiség nyögését.

Lorenzo és Mátyás, meg a történelem nagyjai sorjában mit is jelentettek a nemzetek életében? Carlyle bennük látja mindannak teremtőjét, amit az emberek nagy tömege létrehozott és elért; Emerson szerint ők teszik kartársaik létét érdekessé, érdemessé és boldoggá; Mong-tsenek, a kínainak véleménye: „A bölcs emberöltők százainak mestere. A buták megokosodnak, a kétkedők megszilárdulnak, ha Lao-tse élete folyását hallják.”

Ebben a kínai véleményben látom a kérdésnek a magvát t. i. *a történelem nagyfáinak az a hivatásuk,* hogy rendelkezéseikkel, alkotásaikkal és példájukkal olyan hatással legyenek kortársaikra és az utókorra, általában az emberi csordára, hogy a buták megokosodjanak, a kétkedők megszilárduljanak, amit más szóval úgy fejezek ki, hogy *az embercsorda megszelkidítését, domesztikációját előbbre vigyék, megvalósítsák.* A társas életnek ez a domesztikáció a problémája. Ahogy háziállatainknak át kellett alakulniok, hogy a vadállatból alkalmas társainkká váljanak, ugyantgy kell az embernek, az

egész nagy emberi csordának is háziállattá szelídülnie. A hősöknek, a zseniknek, a nagyoknak a szelídítés a feladatuk. És ezért adózom a kínai hősöknek különös tisztelettel, mert földmívelésre, selyemhernyótenyésztésre tanították népüket. Ezért nagy Konfucius, akinek erkölcstana a kínai csordái megszelkidítette annyira, hogy Ku-Hung-Ming dicsekedve emlegetheti, hogy a kínai vulgus nem durva, mint az európai és hogy a kínainak még hibái sem visszatasztóak. Kínában ismeretlen a sokai idézett, jellegzetesen európai mondás: „odi profanum vulgus...” Kínában másnak szól a gyűlölet: Hoang-Ti császárnak, aki megépítette ugyan a nagy falat, mely a Han császárok áldásos uralmai biztosította, de elköveite a legnagyobb bűnt, elégetésre itélte az ősi trásokat, köztük Konfucius tanításait is. A tanítványok önfeláldozása mentette meg az öt kánoni könyvei, a kínai bibliái és a nagyszerű Chun-Chin-t (Tavasz ősz), melyben a haldokló mester a népek felvirágzását és vesztéi magyarázta és megadta az irányelveket a jövő alakttására nézve. Hoang-Ti ezt mind meg akarta semmisíteni rettenetes önzésében, hogy az utókor őt tarfsa az első császárnak; sorsa, hogy a törfénelemben szörnyefegnek festik és nevét sem áldják, pedig a nagy fal sokáig védte Kinát a mongolok betörésétől.

Európai kulturánknak hibája, hogy a vulgust profánnak tartja és kizárja a szépség, a nagyság élvezetéből holmi belépődíjakkal, nehezen hozzáférhető múzeumokkal és egyéb mindenféle intézkedésekkel. Hol szelídüljön hát a tömeg durvasága? A káromkodásokon, a triviális, obscén utcai rajzokon?

Kína nevelési rendszere a tömeg durvaságának szól. Konfucius hagyománya: „A nevelés során az érzésekéi a költészet tanulmányozása ébreszti; az ítélőképességei a jó ízlés és jó szokások vizsgálata fejleszti és a jellemet a zenelanulása tökéletesíti.” Nagy és nehezen érthető erkölcsi törvények bemagoltatása helyett a művészetek szépségével és finomságával szelkidíti meg a tömeget.

A példa követhetésére szükségesnek tartom, hogy erkölcsiségünkéi olyan alapokra fektessük, melyekéi a legegyszerűbb ember is megérthet; mert drillel olyan erkölcsi eredményhez juthatunk, amilyennek bekövetkezésétől pl. a Stefánia-Szövetség működésével kapcsolatban félnek sokan, hogy ugyanis a „törvénytelen” szülések száma igen meg fog sza-

porodni, ha megtudják az emberek, hogy a Szövetség anyaságuk ideje alatf csecsemőjükkel együtt *mind az anyákat* támogatni fogja. Persze, most minden nő sietni fog, hogy „törvénytelenül” szüljön? Vagy csak azok is megszülik majd gyermeküket, akik eddig angyalt csináltak?

Keresem a tömegek szelidítésének alapjait, a nevelés módozatait.

„A polgári társadalomnak fejlődése minden nemzet életében a házasság rendezettségével indul meg”, mondja Ku-Hung-Ming. Úgy módosítanám, hogy *α férfi és α nő viszonya az alapvető az emberiség megszelídülésében.*

A hímnek a nőstényért folytatott küzdelme a brutalitások hosszú sorozata. Az állatvilág testi kialakulásában, mint a másodlagos ivarjellegek (nászruha, agancs, sörény, dalos, táncos készség) fejlődésében a vetélytárs megfélemlítésének nagyobb része van, mint a szerelmes keiletesnek. A természeti népek tesítorzttásai mind a brutális erőnek fitogtatását célozzák. A férfi brutálisan bánik a nővel és ezen az állapoton keveset változtat a monogámia, polygámia, vagy polyandria, mert gazdasági viszonyok határozzák meg az egyes népeknél a házas élet formáját, semmi befolyással sincs rá a féltékenység érzése, t. i. nem egységes az emberiség felfogása a szüzesség, a hitvesi hűség értékelésében. Abban a fejlődésmenetben, melyet a férfi és női viszonya a ceyloni weddák egyszerű lágyékkövétől* a mai karikagyűrűig tart, egy általános emberi vonást találok a megszelídülés terén és pedig az anyák, az anyaság tiszteletét.

A svájci jogtudós, ßachofen az anyai jogról trt munkájában a matriarchatust tartja a családi élei első formájának, hogy a gyermekek nem az apjuk után igazodtak, hanem az anyjuk körül csoportosultak és családi viszonyaikban az anyai ágon való rokonság volt az irányadó; Reinhardt a művészei forrásául az anya iráni érzett tiszteletét tartja, mert a legősibb, emberi ábrázoló faragványok, a Brassempouy és Willendorfi Venus, kövér túlhtzott nők szobrocskái, amiből arra következtet, hogy ezek a szobrocskák az ősanya szellemei őrző fetisek, különben kivánatos női alakot örökttett volna

* A Weddák a kiszemeli nőre zsinórból való lágyékövet raknak a birtokbavéfel jeléül.

meg a művész.* Igazuk van vagy nincs, nem fontos most, mert az bizonyos, hogy a férfinak a nőhöz való viszonyában az első szelídülés az anyja iránt érzett tisztelet formájában jelentkezett. Természetesen primitíven. Kiki tisztelte a maga anyját: én az én anyamámat, te a te anyádat, ő az ő anyját, de én a tiédet, az övét már nem. Általában az anyaság olyan valami volt az emberek szemében, ami rosszat jelentett, inkább istencsapast, mint istenáldast. Hisz az anyává lett asszony szenvedett, nyomorult volt, sokszor meg is halt, ami arra a végkövetkeztetésre vezetett, hogy *az anyaság valami tisztátalan dolog.* A lebetegedő anyát a legtöbb primitív nép elkülöntti a törzstől, külön kunyhóban helyezi el és különös tisztulási szertartások után veszi fel újra körébe.

Az emberiség szelídülésének egyik fokmérője lesz tehát, ahogy a tömegeket a babonás rosszhiszeműség és aggályoskodás helyett áthatja *az univerzális anyatisztelet, az anyaság tisztelete.* A személyhez kötött, kiskörű érzést felváltja a fiziológiai misztériumnak áhttatos tisztelete.

Élettani ismereteinknek szűk köre századokon át akadályozta a világot átfogó érzés születését. Ma tudatlan szószátyárkodásnak ítélhetjük bátran azokat a skolasztikus elveket, hogy a szerelem csak a gyönyörök tárháza, hogy az asszony nem a foganás vágyától indtttatva kívánja a szereimet, hanem csupán a kéj miatt.

Az élők világában a szerelem igen komoly dolog, halálosan komoly dolog. Áll ez különösen a női nemre. Biológiai feladatának teljesítése közben, a szülés perceiben a halál komolysága kap az ember szívébe. Ha már az állatvilágban feltűnt Burdachnak, a fiziológusnak, hogy míg a hímek elvakultak indulatukban és kegyetlenek a gyönyör ktvánásában, addig a nősfényeken észrevehető, hogy a coituszt a fajfenntartás, a foganás kedvéért tűrik el, szóval, ha a feminin nemnek szerelmi életében a szülés, a halál révébe vivő aktus olyan jelentős, akkor emberi tudatunkba bele kell gyökereznie e kérdés komolyságának. Nevelésünk feladata, hogy olyan generációkat termeljen, amelyek az asszony anyai feladatának

* Abban a korban lehet, hogy az ősember ízlése más volt, mint a maié. Nagyon lehet, hogy a steatopyg nő volt az ideálja, akár a mai négernek, tekintve, hogy negroid típusú nép lakott akkoriban Európában.

végzésében ne lássák a pornografikus viccelődések alkalmai, hanem életkérdést, mellyel szemben komoly tájékozódást kell szerezniök.

Michelet egy anatómiai atlasz láttára, melyben az uterus ábráját is megtalálta, könnyesen meghatódott: „Látjuk, hogy hullajt véres könnyeket az anyaméh selymes, bíboros véredényhálózatának szövevényéből, Gerbesnek ezek a rajzai, ez a csodálatos, egyetlen atlasz, a jövőnek temploma, mely egy későbbi, jobb korban mindenki szívét vallásos áhttattal fogja eltölteni. Térdre kell ereszkednünk, mielőtt a nézésébe elmerülnénk."

Igen, vegyük komolyan és áhítatosan ezt a kérdést. Hiába szavalunk pro és kontra a nemi felvilágosítás kérdéséről, teljesen megoldhafatlannak tartom, míg a szerelmet a halál komolyságával nem értékeljük, míg az anyaságot szentségnek nem tartjuk.

Dédelgetem, imádom az édes anyámat és áhítatos leventéje vagyok Máriának, ám eljővén otthonról, vagy kilépve a templomból, elém akad egy anya, segítségemet kéri, de előbb a házassági levelét akarom látni; hát akkor retteneteset rúgtam az édes anyámon és foltot ejtettem lovagi mentémen, mert törvénytelen anya, törvénytelen csecsemő, olyan nincs a természetben, ez csak a mi rettenetes kicsiségünkben van; hogy ha már más válaszfalat nem sikerül ember és ember közé állítanunk, legalább így bontsuk meg az emberiség egységességét, hogy különbnek érezhessük magunkat néhány szerencsétlen társunknál. „Odi profanum vulgus!"

A másik brutalitás, mely életünket át- meg átszövi, *az evés brutalitása, az* eszem-iszom. A busman, az ausztráliai pukkadásig telezabálja magái és megeszik mindent, dögöt, hulladékot, szemetei, kukacot Az eszkimó és a rénszarvasfenyésztő hyperboreus népek arcukat kezükéi összemaszatolják vérrel a lakomáikon. A kirgiz hatalmas 3 falatot gyömöszöl a vendége szájába, amit le kell nyelnie, ha meg is fullad tőle és az esetleges megfúlás csak akkor ró a gazdára 100 lóban megszabott bánatpénzt, ha túlzott vendégszeretetében egyszerre 5 falatot dugott a vendége szájába.

Vagy azok a régi jó idők! Mikor a valamire való ebédnek vagy száz fogása volt legalább és a bőjti ebédek is valóságos evési versenyek voltak.

És kézzel-lábbal ettek apáink. Csámcsogtak és szürcsöltek. A minőség nem számttott, a mennyiség, a bőség volt a fő.

Kína népe az evés brutalitásával is megbirkózott. Ünnepi ebédei ugyan szintén sok fogásból állanak, de a fontos, hogy a vulgus ízlése annyira fejlett, hogy nem elégszik meg egyféle étellel, hanem sokféle mártással teszi változatossá étrendjét. A közmondásos maréknyi rizs többféle mártásba mártogatva, voltaképen többféle étel. Egyből keveset, inkább sokfélét, ez a kínai jelszó. A pikáns ízek iránt különös érzékük van. Az utcákon vándorló lacikonyhák remekművei igazi csemegék, a cukrászok pedig cukros rizsfelfújtakkal szolgálják a kínai gourmandokat. A kínai szelídségének szimbóluma ez az utcai kép, melyet Vay Péter gr. tr le: „A padokon (a lacikonyha körül) félmeztelen munkásnép kuporodik. Az asztal tele van apró edényekkel. Alig nagyobbak a tálak, mint megannyi csésze. Mindenikben másféle gezemice, százféle ínyencség, édes és kesernyés mártások vannak.

Villa helyett két vékony, hosszú pálcikát használnak. Ügyességük bámulatos. Népet tisztábban étkezni nem láttam. Három krajcárért megvan az ebéd. Hozzá nem kevesebb, mint 8-9 fogásból áll. Csipkednek hosszú hegyes pálcáikkal valamennyi csésze tartalmából és öntöznek rá négy-ötféle mártást. A kínai a világ legínyencebb népe. És mint látom, *az utolsó napszámos köznapi tápláléka keresettebb egy francia szakács menüjénél.”*

Aztán ért az evés módjához is. Az evőpálcikák az evés művészetének eszközei. Ismeretlen a fülig maszatosság; tisztán, illedelmesen esznek.

Ahogy így Kelet-Ázsiát és Európát összehasonlttgatom, eszembe jut Lotzkynak egy mondása: „Az asztal a ház oltára és az étkezéseken a közösség áldásának, a derültségnek és komolyságnak kell nyugodnia. Az emberek legnagyobbika az evést istentiszteletfé emelte és az étkezést az atya részére foglalta le. Mélységes, szent titok rejtőzik ebben, melynek mindnyájunk étkezését át kell hatnia.”

A nagy titok, hogy a megelégedetten, komolyan és cstnnal evő emberek más teremtések, mint a habzsoló, türelmetlen, maszafosan falatozók. És ha sikerül az európai vulgust gourmanddá és tisztán evővé tenni, egy okkal kevesebb, hogy gyűlöljük és kerüljük.

Mert nem zárkózhatunk el előle immár. Társadalmunk osztályérdekeivel szemben előtérbe nyomulnak az emberiség érdekei és a társadalmi integrálódással kapcsolatban egyre sürgősebb a kölcsönös segítség szervezése, mert a „bellum omnium contra omnes" tarthatatlan. Az ősemberek még küzdheftek tiszta önzésükben a jóllakásért, az állatbőrért, minden megélhetési feltételért durván, kíméletlenül. Mihelyt azonban az emberiség szerveződése megindul, a kölcsönös segítség elkerülhetetlen. A csiráit, a részvétnek kezdeteit ott látom a primitív népek életszokásaiban épp úgy, mint a mienkben. *Egy alapvető törvénye van az egész emberiség érintkezésének, hogy a tüzet nem szabad a másiktól megtagadnia.* Még nem láttam embert, aki az utcán vagy bárhol megtagadta volna embertársától a cigarettatüzet, ha kérte. Afrikában, Ausztráliában nagyobb jelentősége van ennek a kérésnek; ott a törzs élete függhet tőle és nincs néger falu, mely ne tartaná szent kötelességének, hogy parazsai adjon azoknak, akiknél az örök tűz, az első háziállat kialudt. *A tűz előtt nincs ember és ember között különbség.* Világos, félreismerhetetlen útmutafás arra, hogy miképpen oldható meg haladásunk biztosítására a letéri való küzdelem durvasága. E nélkül történelmünk a nagy férfiak életkrónikája, a tömegek vad kitöréseivel fűszerezve, de nem az emberiség történelme. Alamizsnálkodással, nyomormorzsák eltüntetésével, karitatív tevékenységgel? Nem kölcsönös segítség? Humanitással, mely „az embert az ember szent ügyének" (Seneca) tekinti? Fajra, nemre, nemzetiségre, más válaszfalakra való tekintet nélkül? Plato, Buddha kora óta érik erre az erkölcsre az emberiség. Még nem érett meg rá: a kasztok Indiában és Európában, a homo romanus elkülönülése a barbártól, a keresztényé a pogányfól, a paraszftól, aztán a vérbosszúnak és a fogai fogért elv kövületei (Albánia) mutatják az éretlenségét.

Társadalmi szervezetünk magán hordozza az ötletesség bélyegét, mert nincs egy összefoglaló elv, mely egész társadalmi tevékenységünket egységesíteni. Az egyik ember segít a szegényen, mert jószívű, a másik, hogy öregbítse érdemeit az örök üdvösségre, a harmadik, hogy a neve az újságban szerepeljen stb. Az emberek másik fajtája nem törődik a társadalom fájó sebeivel, mert elve, hogy segítségével csak a tehetségteleneket, a nyomorgókat, az elesetteket támogatja,

amivel árt az emberiség qualitatív nívójának. Már most amelyik vezető állásba jut a sok különböző felfogású ember közül, az egyesületet alaptt és néhány taggal terrorizálja a társadalmat. Vagy pl. nagyon jellemzetes az a vita, hogy a gyógyíthatatlan beteget megválthatja-e kínjaitól méreggel az orvos vagy nem. Bizonytalanul tapogatódzunk egyéni erkölcstanunk útvesztőjében és egy lépéssel sem haladunk előre az emberiség általános domesztikációjával. Az élet gyors iramban egyre újabb kérdések elé álltt, különösen a háború sürget új tájékozódásra és nincs semmi bázisunk, melyen elindulhatnánk.

Vagy 2500 éve, hogy ilyen krízisben volt Kínának a társadalma. Civilizációja a szokások, szabályok, törvények tömkelegében hypertrofizált, az életszükségleteknek nem tudott megfelelni és a nyomasztó, elszomorító kulturcsömör vett erőt a népen, mert tudatára ébredt annak, hogy szokásosan, de értelmetlenül élnek. Lao-tse akkor rousseaut javaslattal élt, azt tanácsolta a népnek, hogy dobja el magától a civilizációját és kövesse a pusztába, éljen aszkéta életet, Szerencséje a kínainak, hogy akadt Konfuciusa, aki megvetette az újjászerveződés alapelveit a polgári becsület kódexében. El nem szakadt a múlttól, mert államerkölcstanát az előtte élő híres Chou herceg családi erkölcstanára alapozta. Chou herceg etikája a kínai ó-szövetség, a konfuciusi ming fen ta yi az új szövetség. A család halhatatlanságán épül fel az állam szervezete, a jó gyermekből és családapából kötelességtudó állampolgár lesz. Az egyén érdekei beleszövődnek a család és állam érdekeibe és a kínai etikája megszabadul az egyéniség túltengő és szétforgácsoló erkölcsi felfogásától; a család, a faj szeretete győz az önszereteten, erkölcse a faj érdekeiben gyökerezik.

Az egyéniségnek teljes tagadását Buddha etikájában találom. Sakkáyaditthi, az egyéniség csalódása az első bilincs, melyet az embernek le kell küzdenie, hogy az igazság útján elindulhasson. Aki teszi a jót és kerüli a rosszat, hogy a földön dicsőttsék és bejusson a menyországba, a poklot pedig elkerülje, annak a cselekedetei, a karmája a halála után tovább élnek és az önösség átkával terhelten, új megtestesülésre kényszerülnek. Ebben az új életben az áldás és a csapások úgy zuhognak az emberre, hogy erkölcsössége egyáltalán nem irányadó. Az ártatlan elnyomott, a sanyargatója a világ min-

den boldogságában részesedik. Igazságtalanság? Nem, mert az előző élet minden hibájáért vezeklünk, mert a tettek, a karma, örökké élnek, újra meg újra testet öltenek és ha teljesen sikerült megszabadulnunk az önösség minden koloncától, akkor részünkké lesz a nirvána, a megsemmisülés, a megtérés Brahma kebelébe.

Keressük tehát a fényt, a pénzt, a világ hiúságait? Súlyos örökségképen nehezednek utódunkra, aki szenvedni fog a hibáinkért. Önzés, kérkedés, érzékiség, gyűlölet, rosszakarat, a földi élet szerelme, a mennyei üdvösség ktvánása, a büszkeség, az önbtráskodás, a tudatlanság ttz bilincse az utódunkban termi meg gyümölcsét. Az igazhtvő buddhista tehát a maga múló boldogsága helyett az emberiség üdvére fog gondolni, mikor becsületes életével utódai szerencséjét alapozza meg. Szóval: Buddha tanában is az emberi faj jóléte a moralitás alapja.

Európa lelkébe ültetve a gondolatot negatív, eredményre jutok, mert az ószövetségben annak nyomát találom, hogy az apák bűnei hetedíziglen büntettetnek az utódokban. Az idők folyamán elmosódott ez a fenyegető törvényszerűség és a tettek irányttója megszűnt lenni. Pedig mai természettudományos világnézetünk megadja a módját, hogy erkölcsiségünket a faj szolgálatába állttsuk. Ismerjük az öröklés anatómiai egységeit a kromoszómákat, melyeknek kombinációi határozzák meg utódaink szervezetét. Nem ismerjük ugyan exaktan az élvezeti mérgek, a betegségek hatását az öröklékenység szubsztanciájára, de tagadhatatlan, hogy szervezetünknek minden nagyobb sérülése mély nyomot hagy a kromoszómákban is és a jövő generáció boldogságát befolyásolják. Úgy formálnám a tételt, hogy *a nemzés erkölcstana lövőnk etikája.* Nem nevezem eugenikának, mert sok kényeskedő előtf közönséges embertenyésztő folyamatnak tetszik, mely a megszokott családi kötelékeket megbontaná. Hanem korunknak egész megoldatlan sexuális problémáját szeretném, ha megnemesíthetném azáltal az univerzális átélés és megértés által, hogy a sexualitásunk a faj érdekében lett részünkké. *Hogy ifjúságunk megismerje apai és anyai kötelességeit, hogy választásában mérlegelje, hogy a férfi, kit férjéül, a nő, kit az asszonyává választ, éráemes-e arra, hogy gyermekeinek apja, illetve anyja legyen.* Még soha sem hallottam, hogy erkölcsösen nevelt ifjúságunkat figyelmeztették volna arra a felelősségre, melyet

gyermekével szemben vállal akkor, amikor egy másik embert a szülőjévé lesz. Gondolunk-e arra a házasságunk előtt, hogy emeli fővel, nyugodt lélekkel fogunk-e felelhetni a gyerekünk kérdésére, hogy miért tettük apjává vagy anyjává ezt vagy azt az embert? Akinek a beteg tüdejét, a romlott vérét vagy más nyomorúságát örökölte a gyerekünk. Mert joga van, hogy ezt a kérdést feltegye és nem felelet rá, hogy szerelmi házasságot kötöttünk, mert, amit a legtöbben szerelemnek tartanak, rendesen az érzékeknek kellemes izgalma csupán, mely a mézeshetek alatt buborékként eloszlik. A Verliebtenheirat nem Liebesheirat !

Sexualitásunk a múló gyönyörök tárháza helyébe nagyszerű energiaforrássá válhafik, ha mindannyiunknak tudatos élményévé lesz, hogy *az egész élet a faj szolgálatában áll.* Egyéni életünk arasznyi, oly hosszúra szabott, amennyi ahhoz kell, hogy az ivadékunkat felneveljük. Ha az ivadékgondozás fölösleges a faj életében, a szülők halálra válnak a nemzés processzusával. Az egysejtűek oszlása, a tiszavirág efemer élete, a méhek, hangyák társadalmi szervezete a klasszikus bizonysága az egyén faji feláldozottságának. Ám az életformák szaporodásával, az élet terének szűkülésével egyre tökéletesebben érvényesül a takarékosság elve, minél kevesebb anyag- és energiafogyasztással kell a fajról gondoskodnia az egyén szervezettségének. Több nemzedék nemzésével és tehetetlenebb ivadék felnevelésével kapcsolatban nő az egyén életkora. A legszaporáflanabb és legnagyobb gondozásra szoruló állatok a leghosszabb életűek. *Az ember hosszúéletűségét annak köszöni, hogy nem elég szapora fai és ivadéka igen hosszú gondozásra szorul.* Sokáig élek, mert a gyermekem tehetetlen és egyszerre rendesen csak egy van.

Valamikor emberrajok keltek útra Amerikába a felfedezése idején, mert htre járt, hogy az újvilágban van egy csodaforrás, mely gyógytt, megifjtt és halhatatlanná tesz. Fáradhatatlanul keresték, bár szinte minden lépésnél elesett közülök néhány és a sivatagokban, az őserdőkben holttestek jelezték az útat, melyen a halhatatlanság forrását keresték. Nagyszerű szimbólum, hogy egyesek halálukkal szolgálták az emberiség halhatatlanságát, ha tévelyegve, bolyongva is, de keresték, így indulhatnánk el mi is az emberiség szolgálatában sexualitásunk megnemesítésével és önösségünk feláldozásával a

halhatatlanság után érzett vágyunknak azzal a biológiai értékelésével, hogy elérésére törekedünk szaporodási vággyá való átformálásával. Akkor egy mese elegendő volt arra, hogy embertömegeket megmozgasson, ma természeti törvényszerűségnek ismerjük fel a faji erkölcsöt, ma fogjunk hozzá az újjászületésünk munkájához, mely kapkodás helyébe kell, hogy tudatos legyen.

Hogy elindulunk-e a halhatatlanság felé vivő úton, az más kérdés. Magam sem bízom benne. Erősebbnek és ősibbnek tartom konzervativizmusunkat, mely oázis- és steppeműveltségünk sajátosságából sarjadt, hogy kövült szokásainkkal szakítani tudnánk. Kontinentálisan elhelyezkedett népek nagy reneszánszokra képtelenek. A kontinensek oázisaiban és steppéin oly szigorúan megszabott az emberek élete, hogy az ősi, bevált társadalmi berendezéssel való szakítás veszélyeztette valamikor a nép létezését. És ez örökségképen ott él a népek konzervativizmusában.

Van azonban az emberiségnek egy kitűnő tanítómestere: a tenger. Az újszülött emberiségre úgy hat, mint a sivatag. Félelmes hatalom, vészthozó démonokkal teli, kiknek engesztelesére a város, ország legszebb leányai áldozták. A sivatag oázisai azonban megszülik a földmívelő emberiséget, a tenger oázisai, a szigetek a tengerjáró emberiségei, melynek ajkán már hozsánna fakad a tenger láttára: „Thalatta!” A szárazföldön tanult ügyességek nem használnak immár, mert a tenger szeszélyes, minden perce más feladatot róhat emberére, aki hullámaira szállt A tenger bálványokat dönf, a konzervativizmus csődjét jelenti, a szélnek minden fordulása új gondolatsort ébreszt, a haladás iskolája. Az ősgermánok mozgékonysága, a portugálok és spanyolok vállalkozó kedve a tengerek szülötte, úgy, hogy az újjászületés csiráit egyedül a tengerek ölén kereshetjük, a tengerjáró népek fejlődésében. Anglia az eugenika gondolatának termőföldje és a fejlődésre vágyó népek, köztük első sorban a németek, elepednek a vágytól, vagy erőszakosan előre törnek, hogy az óceánhoz eljussanak. Calais a németek reneszánszának szimbóluma. Az óceánból várják az erői újjászerveződésükhöz, az erői, mely a tömegek domesztikációjához szükséges új erkölcsiségei szüli. Az emberiség az óceánokon által találja meg a halhatatlansága útját.

Diákkoromból őrzöm a mese emlékét a kis hindu fiúról, Mowgliról, aki a dsungelbe farkasok közé kerül. Köztük él, farkasnak tartja magát, mert nincs a falkában egy farkas sem, amelyiknek a talpából nem húzta ki a tövist. Együtt evett, együtt aludt velük, felhajtotta nekik a vadat és soha sem szegte meg a dsungel törvényének egyetlen betűjét sem és mégis mikor kenyértörésre kerül a dolog, akkor a falka, melynek hűséges tagja, jótevője volt, a szemébe vágja kérlelhetetlenül: „de mikor ember ember – ember.”

Ember és megtagadják. Valahogyan ilyen az emberi csorda is. A nagy férfiakat megtagadja és ugyanaz a nép, mely Lorenzo il Magnifico fényes ünnepségein tobzódott és örült az életnek, ugyanaz megtagadta, mikor Fra Girolamo a megtérést, az egyszerűséget prédikálta és elpusztttott sok művészi remeket, kiölte Firenze életörömét; aztán fordult a kocka és élvezettel nézte a szent barát kivégzését. Miért? Mert Firenze népe is csak farkasfalkához hasonló embercsorda volt. A Mátyás vaskeze alól felszabaduló tömegnek se kellett a tehetséges Corvin János, mert nem sikerült a nagy problémát megoldania a nagy királynak sem, hogy a csordás lényből társas lényt faragott volna.

Európa mai vezetői sem próbálkoznak meg vele. Az egyszerűbb útat választják. Szolgálatába állanak a vulgusnak és előre ordttják a jelszavakat, melyeket a tömeg utánuk ordtt. *A csőcselék megvetése és szolgálata egyaránt evedenáő bűnök.* Európa e kettő között leng, míg hazug társadalmi rendjét elsöpri egy forradalom.

Oroszország forradalma uj idők jele? Nem a domesztikált vulgus forradalma, néhány kolomposé, ki épp úgy nincs tudatában biológiai feladatának, amint nem volt a régi tsinovnik osztály sem, mert gyűlölet a fanatizmusuk forrása. A nemzeti gyűlölködés helyébe az osztálygyülölefet helyezik és minket megtéveszt a munkás proletár megbecsülése, hogy az az ember megbecsülésével és az álmodozók esküsznek a bolsevikiek igazára.

És Európa népeinek arcán halálos szomorúság ül. A világháborúban mind feltámadtak a brutalitások és a vérbosszú ntvójára sülyedtünk.

Húsevés – növényevés.

Micsoda megilletődöttséggel nézhette Klaatsch professzor azt az ősemberi csontvázai, melyet Häuser Ottóval együtt emeli ki diluviális sírjából 1908 aug. 12-én és amely igazolta, hogy hézagos csontmaradványok alapján helyesen rekonstruálta a neanderthali ember típusát. Tudásának és az anthropológia igazságainak diadala volt a htres Homo Mousteriensis Hauseri fellelése. Mikor néhány héttel a lelet előtt a természetvizsgálók és orvosok kongresszusán Kölnben bemutatta a neanderfhali ember koponyájának alakját, ellenfelei fanfazmagóriának minősítették Klaatsch munkáját És ime, előtte feküdi most az egész csontváz, az egész koponya I Jellegzetes prognathia: az állkapocs durva, hatalmas, állcsúcs sincs rajta, a szemöldöklécek ereszekként kidudorodók és a homlok az lapos, keskeny. *Típusos ősember!*

Micsoda megilletődöttséggel veszem kezembe Michelangelo Mózesének képmását! Ahogy elképzeltem, ahogy láttam és ahogy nézegetem. Csupa őserő és mégis egészen más: az a homlok domború, hatalmas boltozatú és a teremtő agyvelő még ezt is két szarvacska dudorodásával dagasztja meg, hogy jelezze Mózes énjét: *a kultúrember típusát!*

A két típus közé több ezer évnek fejlődése esik. Az máról-holnapra éli, vadászzsákmányát nyersen falta fel és hatalmas állkapcsaival megőrölte a csontokat is és itt a a vért, az emberhústól sem idegenkedett. Ez mannaevő népnek a fia, kánaáni fürtben és dús kalászban leli az örömét, véres lakomákat nem csap. Főtt ételei megrágására nincs szüksége állati jellegű állkapocsra, az arca elfinomodik, visszafejlődik, helyesebben cizelláltabb, finomabb lesz és rekompenzációként nagyra fejlődik a fej vázának koponyarészlete, az agyunk, az eszünk tokja.

Ahogy emberré fejlődésünk feltétele volt a két lábra állás és kezünk felszabadulása helyváltoztató szerv mivoltából, úgy agyunk túlfejlődése szoros korrelációban volt táplálkozásunk kérdéseivel. Szabadon billegő fejünk felszabadult ugyan a négylábúak lógó fejének otromba szabása alól, de annak a neanderthali emberfajtának agya még nyögte a csontrágás kemény feladatát. Amerre nézek a ma élő népek között és kisebb-nagyobbfokú prtmittvitást találok, ott mindenütt a húsevés, a vérivás problémájával küzködnek. Még emberevéssel is megpróbálkoznak, hogy szervezetük parancsoló szükségleteinek eleget tegyenek. *Nem azért esznek emberhúst, mert primitívek, gonoszok, hanem azért primitívek, mert húsevésre kárhozottak.* A négerek, az ausztráliaiak táplálkozása okozza intelligenciájuknak azt a fokát, melyet Carlyle kategóriái szerint rókaésznek nevezhetnék. Megtaláljuk a módját, hogy jóllakhassanak és nincs tovább.

A Carlyle-kategóriákat folytatva, a hód-intelligencia következik. Házépttő, társas lény és növényevő. Nagyszerű! A négereket növényevésre szoktatjuk és haladásnak indulnak intelligenciájukban. Igen, ezt mi most megtehetjük fejlett közlekedésünkkel és kereskedelmünkkel. Nagy oka volt annak, hogy miért nem lett minden nép növényevő.

A bázeli fiziológus, von Bunge mutatott rá először arra, hogy szervezetünknek igen nagy a sószükséglete és szellemesen úgy magyarázta, hogy a tengerből eredvén minden élet, a testük felépttésében a sónak jó része volt és így nem nélkülözheti egy élő lény sem a sót. Azóta az élettan rávilágított a sók szerepére anyagcserénkben és ma tudjuk, hogy a növényi ételekkel felvett káliumsók rossz hatással vannak szervezetünkre, ha nem változnak át nátriumsókká, amelyeket a vesék kiválasztanak. A húsevők a húsban és a vérben elég nátriumsót kapnak, de a növényevőknek mesterséges sózással kell pótolniok a kálium ártalmatlanná változtatására felhasznált nátriumot. Ahol nem terem a föld sót, ott növényevésre sem térhet át az emberiség.

A növényevés lehetővé teszi az állkapcsok elfinomodását, mert a használat foka szerint változik a szervek fejlettsége, a növényi ételek pedig könnyebben megrághatok és végeredményben az agynak azt a fejlettségét, mely a hód intelligenciájának nevezhető és kulturális tevékenységet indtt meg.

Egyiptom népe az Ammon-oázis sóhegyeiből kapta sóját, Sírabo és egy indiai történetíró India sóbányáit említi, Kína tartományaiban mindenütt vannak sós források, Palesztina sóhegyeit, Szodoma és Gomorra sorsát a biblia örökttette meg és Európában is az Ázsiából bevándorló bronzkulturájú törzsek a Salzkammergut sótelepei körül fejlesztették ki a htres hallstadti kultúrát, mely bronz eszközeivel, agyagedényeivel, háziállataival, földmívelésével adta jelét intelligenciája hód ntvójának és csontmaradványai magukon hordják ennek a nyomait, kultúrember-típusúak.

A sókereskedés útjainak mentén terjed a sóban bővelkedő népek müveltsége. A vadászterületek megfogyatkozásával növényevésre szoruló népek kutatókat indttanak a só után és örömmel fogadják a sóval kereskedőket. Perzsia királyai Egyiptomból hozatták a sói, a föntciaiak Angliáig vitték a sót és hozták érte cserébe a cinket. Gallián és Germánián át régi utak vittek az Északi- és Keteti-tenger partjaira, ahol a kelták értettek a só kifőzéséhez és művelték az első bányákat

Tacitus két germán törzsnek, a chattoknak és hermunduroknak háborújáról tesz említést, melyei sós források birtokáért vívtak. Mert nehézkes eljárással szerezték az északról bevándorló germán törzsek fejlődő földmívelésükkel fokozódó sószükségletüket Nagy máglyákat gyújtottak és leöntözték sós vízzel, mire az üszkös hasábokra rakódott sókérget öszszegyűjtötték és tisztátalansága, fekete színe dacára fűszernek használták.

A sónak nagy becsületét mutatja, hogy az isteneknek bemutatott áldozatok között a só fontos rituális eszköz és az istenfelen kínai is szentjei közé emelte a sófőzés feltalálóját.

Abesszíniában a sónak még ma is pénzértéke van. Érdekes Humboldt Sándornak a megfigyelése, hogy az Orinoko mentén az otomak-indiánusok földet esznek, valamint Peruban mészföldet, Új-Kaledóniában zsírkövet, Jáva szigetén és Guineában színién földet esznek. Vannak, akik ezt is a sószükséglet kielégítésére valónak tartják, amit Humboldt alapján nem egészen fogadhatok el, mert arra figyelmeztet, hogy a földevés a mérsékelt égöv alatt ártalmas és „a földevést a forró égöv alatt a lomha emberfajok között találjuk, amelyek a földnek legpompásabb és legtermékenyebb vidékeit lakják.”

Az azonban biztos, hogy földdel megterhelt gyomruk korlátozza agytevékenységüket, aminek következménye, hogy az indiánusokban hiányzik a civilizációhoz szükséges kezdeményező intelligencia.

A só-probléma mindenesetre épp olyan fontos kérdése volt a szerveződő emberiségnek, mint a mostaninak a nitrogén-kérdés és ebből a szempontból tartom fontosnak őstörténelmi kutatásainknak azt a megállapodását, hogy Turán az emberiség őshazája a régen felvett Hindukus, Bolor Dagh és más hegységek helyett. Ratzel a tágas turáni síkságon, hol a széleken oázis-kultúra, füves térségein pedig nomád élet fejlődhetett, azt a bő teret üdvözli őshazaként, melyen változatos életfeltételek mellett változatos emberi társulások képződhettek. Turán kiszáradó medencéje, hol sós tavak, pocsolyák ezrével akadtak és akadnak, úgy vélem, megadta a módját annak, hogy egyáltalán olyan emberítpus fejlődjék, mely intelligenciájában túlhaladta a hód intelligenciáját és a gyomorkérdésen, meg a kezdetleges szociális feladatokon kívül kultúrkérdésekkel szintén foglalkozhatott immár. A legősibb, a sumir-akkád kultúra turáni származású volt.

Az emberi nem diadalmas térhódításának eszköze: az agy alkalmazkodó képességének egyre növekedő tökéletességét éri el, ami abban nyilvánul meg, hogy a növénytermelő emberiség egyre több munkával függetlentti magát a természet szeszélyeitől, véletleneitől. *Agymunkánk produktuma a kultúra, összessége azoknak a feleleteknek, melyeket a környezet kérdéseire adunk.* Van szóval kultúrája minden népnek, még a kőeszközökkel dolgozóknak is. A kőszakocák, kőbalták, nytlhegyek gondolatkövületek És mikor mégis kulturnépekről és természeti népekről beszélek, voltaképen abba a nyelvtani mesferkedésbe gabalyodom bele, hogy kultúra ekével való földmívelést jelent. Ilyen biológiailag helyt nem álló megkülönböztetés az is, hogy materiális és szellemi kultúráról beszélnek. Különbségek keresése ott, ahol csak egy van: agymunka.

A kultúra fejlődése az agynak fokozódó alkalmazkodása és kultúrák omlását ennek az alkalmazkodásnak megszűnése okozza. Zsenge növényhez hasonló a népek kezdődő kultúrája. Vannak népek, egyévi dudvákhoz hasonlók, az első tél letarolja őket, mások fává erősödnek, az ágak koronája em-

beröltőről-emberöltőre dúsabb, a friss rügyek kifogyhatatlanok és a törzs az előző generációk tapasztalatain évről-évre vastagszik. Százados kultúrák nőnek így nagyra, máról-holnapra kicsírázó dudvák pedig elsöprődnek.

Embrionális kultúrájú népek sorában az egyének agymunkájának eredményei elvesznek a jövő nemzedék számára, megszakad a kontinuitás az ősök és utódok között, néhány szokáskövület van, de nincs hagyomány, mely az esetleges újttásokat megőrizné és így egy-egy gondolat nem érhetik meg kulturtényezővé. Érdekes magyarázatai adja Humboldt Sándor annak, hogy a négerek és az indiánok, akik pedig a társadalmi szervezettség elég magas fokán állanak, mégis a kultúra bölcsőkorában élnek. Moszkitők elviselhetetlen csípése zavarja el az emberi nagy darab földekről és a termeszek vándorló rajai megesznek mindenféle papirost, pergament; kőbe vésett feljegyzések lehetnének egyedül a haladás, a mult és jelen kapcsolatának biztosítói. Ám különben sincs sem az indiánnak, sem a négernek szüksége arra, hogy agyát megerőltesse és szervezett alkalmazkodásra berendezze. Általában dús természet környezetében a *véletlenekhez önkéntelenül alkalmazkodik.* Következtetéseinek helyességéről, vagy tévességéről esetlegesen győződik meg. Számtalan babonája mutatja, hogy megélhetéséhez nincs szüksége a természeti tényeknek megfelelő gondolkozásra. Társas élefük jóllehet szervezett, de nem bonyolult, legfeljebb a vérségi kötelékek és sógorsági viszonyok megállapttásában van mesterkélt rendszerük, különben gazdasági és egyéb problémáik nincsenek.

Ha az ősök tapasztalataiból meríthetnek az utódok, van trott, vésetf, vagy bármilyen hagyomány: differenciált kultúrák fejlődhetnek. Három nagy kulturkörzet van jelenleg: az európai, az indiai, a keletázsiai és negyediknek ott volt a perui és mexikói kultúra. Ezt az utolsót most figyelmen kívül hagyom. Bár a szülőhelyük egy volt: oázis, a fejlődésük másmás jellegű volt. *Életképességüknek mértékéül a bennük megnyilvánuló intelligenciának alkalmazkodó fokát veszem, mellyel a természetadta viszonyokkal és a társas élet követelményeivel megalkudott.* Quantitative és qualitative mérlegelem mind a kettőt.

Az európai kulturkörben, Egyiptom és Babilon, Szíria és Palesztína oázisaiban az öntözőművek első bizonyttékai az

emberiség uralomra törekvésének és a vízgyűjtő medencék, különösen a Hérodotosz által említett Morisz-tó a technikai tudásnak olyan fokára mutatnak, hogy talán az asszuáni gát mellé állttva is megállják a helyüket. A piramisok, a reges bábeli torony, mint csillagászati obszervatóriumok, a templomok előtt égbenyúló, rézzel bevont rudak, a pilonok, mint villámhárítók, a balzsamozás módszerei, az illatok, festékek és a papiros gyártása, a ciklopszi épttmények mind meglepő kémiai, fizikai és technikai ismeretekről tanúskodnak, de közelebbről vizsgálva, azonnal feltárják hiányosságukat, hogy voltaképen néhány választottnak féltve őrzött titkai voltak, melyek a tömegek elől misztikus titokzatosságba voltak burkolva és szemfényvesztésre szolgáltak. Quantitative tehát alig estek a latba, mert a tömegek intelligenciáját érintetlenül hagyták, qualitative sem tarthatom nagyra, mert pl. a csodaépítmények egyike sem jelentette egy természeti erőnek szolgálatba fogását, hanem csupán olcsó emberi erőnek felhasználását. Ahol munkások ezrei, embertömegek voltak az alkotások feltételei, ahol az épttőanyag hiányát, mint Mezopotámiában is, messzi földről hurcolt anyaggal pótolták, de meg se próbálták, hogy a föld anyagából valami téglafélét gyártsanak, ott a kultúra még nem hordja magán az emberi jegyet, melyet a biológia úgy határoz meg, hogy míg az állat a külvilághoz saját testében alkalmazkodik, addig az ember a környezetében keresi meg alkalmazkodása módjait. Az állat a hidegben bundát növeszt, az ember lehúzza az állatról; az állat karmokat, szarvakat növeszt, ha védelemre van szüksége, az ember fegyvereket késztt stb. A régi kultúrákban az emberiség néhanéha merít az észrevevései tárházából, de még önmagát túl ságosan igénybe veszi. Gépek helyett embertömegekef használ alkotásaihoz.

A görög-római világ sem jelentett haladást az alkalmazkodás terén és bár a filozófia és a művészetek terén nagyot alkotott, mégis megdöbbentők természettudományos naivitásaik. Nagyszerű szimbólumai ennek a műveltségnek Pliniusznak pletykázó művei, amelyekben adatokat, komoly megfigyeléseket nem találunk. Szemlélték a világot, a feltűnő eseményeket észrevették, de az okuk keresését kedves spekulációkkal pótolták és a gordiuszi csomókat egy-egy új istennel megoldották, vagy ptthagoraszi szép elméletekbe szőtték, de az

igazságot, a törvényeket meg nem találták. Archimedesnek, Herónak, Vitruviusznak, Ptolemeusznak felfedezései ismeretek garmadái, de nem tudásnak rendszerei. Az ó-kor emberisége szigorú megfigyelésekre képtelen volt, még a megfigyelésre csalogató subtrópusos eget sem tanulmányozta megbízhatóan. A csillagok számában sem egyeztek meg, ezerrel több vagy kevesebb csillag nem számtfott és még a Plejádok (fiastyúk) csillagzatai is, melyet pedig eleget nézhettek, hisz az őszi jelentette a feltűnése, hol 6, hol 7 csillagnak nézték, ma pedig minden jószemu ember 14 16 csillagot lát benne. Kigondolták a szférákat, a geocentrikus világrendszert, de évszázadokig nem jutott eszükbe, hogy füstölgő, pislogó mécseseik fényadó képességét valami kémiai beavatkozással fokozzák. Gyönyörű mécseseket faragtak, az olaj finomítását, a kanóc javítását meg se kísérelték. A római légiók útjai és hídépítései bámulatraméltók, de mikor Firenze dómjának kupoláját kellett, hogy megépítsék a középkorban, mely egyszerű folytatása a görög-római világnak keresztény köntösben, akkor arra gondoltak, hogy nagy csomó földet hordanak a tem plomba, aranyakat rejtenek belé, föléje építtik a kupolát, aztán az aranyra sóvár néppel kihordatják alóla a földet. Ugyanaz a methódus, amelyet a piramisok építtésében használtak, t. i. hogy állványok helyeit földel hordtak köréje és a domb belsejében épült a piramis és mikor kész volt, elhordatták a borító földet. Megint csak embertömegeken alapult tehát a munka, a kultúra külsőséges fénye. Mert hogy Bruneleschi végül is megépítette a már tízszer bedőlt kupolát a római Pantheon kupolájának mintájára, az két zseninek találkozása volt távol a tömegektől. Szinte azt mondhatnám, hogy *a görög-római világban és a keresztény középkorban hiányzott az emberiségbői az intelligencia, mely a nyers erő felett keresi az uralomra jutást.*

Igen, nem is kereste. A keresési az arab nép indtfotfa meg. Ma már kétségen felül áll, hogy európai reneszánszunknak kovásza az arab egyetemeken szerzett tudás volt, mely az alkímiában, a csillagászaiban, az orvostanban a kutatás és kísérletezés módszereit meghonosította. Az arabok botanikus kertje a nagy jel az emberi gondolkozás fordulásában. Még az aranycsinálás titkát, a mérges növények gyógyttó hatását keresik, még néhány szerzetesnek kezében vannak a tit-

kokat rejtő fóliánsok, de az új megismerésnek vannak mártírjai: Giordano Bruno, Galilei, az angol Bacon, és az angol tengerjáró nép kebeléből megindul az áramlat, mely tömegek kincsévé; tömegek szolgálatába állttja a természet erőit és korunkban ott tartunk, hogy *a természet törvényeihez alkalmazkodunk kultúránkban.* Minél tovább haladunk, annál tökéletesebb ez az alkalmazkodás és ha mást nem tettünk, minthogy a csoda helyébe a törvényt állttottuk és a felfuvalkodott spekulációnak határt szabva, megismerésünkbe belevittük a kételkedés szuverén jogát, valamint hogy világfelfogásunkban megpróbáljuk, hogy felemeljük az emberiséget anthropocentrikus és europocentrikus nézőpontjából az archimedesi kozmikus pontra, ahonnan kimozdtthatjuk a világot, az emberiséget sarkaiból, akkor az emberiség szédületes technikai tudása, csupa természettörvények alkalmazása mellett a fejlődésnek olyan fokára jutottunk el, mely csaknem az egész emberiséget részesévé teszi a kultúrának és így qualitative és quantitative egyaránt súlyosnak találtatik a világtörténelem mérlegén. Nem állunk még a tetőfokon, még csak elméletben vettük le a bilincseket fekete embertársaink kezéről, még az emberpuszttttás eszközeiben szárnyaljuk túl egymást a nemzeti keretekben, de feltarfózhatatlanul haladunk afelé, hogy az embertáplálás, az embergondozás terén fejlesszük kultúránkat. Archimedes után vagy 2000 évig stagnált kultúránk, az utolsó másfélszáz év alatt nem érhetett el céljához, de megteremtette a gondolatot, hogy az egyén és a nemzet kulturegységein túl van egy még nagyobb egység: az emberiség, odafejlesztette megismerésünket Bacon óta, hogy *nem a tudás a hatalom, hanem a gondolkodás,* t. i. ismereteinknek mindenkor való megkritizálása, hogy megfelelnek-e a természeti és társadalmi tényeknek. Edisonnak a felfedezései a ktsérletező kultúrának az eredményei, de még inkább azok a kátrányiparnak, az agrikulturkémiának, a munkásbiztosításnak, a legmodernebb hadvezetésnek produktumai, mert természettörvényhez való alkalmazkodást jelentenek. A takarékosság elve, melynek értelmében egy teremtés sincs elhalmozva csupa életbiztosító sajátsággal, mivel a természet nem pazarolhatja anyagait és így pl. bomlástermékekből teremti meg a legkáprázafosabb szinpompát, a madarak, a lepkék színét; ez a takarékossági elv a kátrányiparból kifejlesztette a gyógyszer, a festék és

illatszergyártást, az agrikulturában a rablógazdálkodás helyébe a műtrágyázás rendszerét tette, az emberpazarlás helyébe az emberanyag ktmélését emelte érvényre, szentesítette.

A görög filozófia drága ékszert, kosmost látott a világban, rendjének szemléletébe gyönyörrel elmélyedt, konstatálta az élet örök ritmusát, de semmit sem tett, hogy az adott tényeket kombinálja és ezzel a munkájával az emberiség életét is előre vigye. Dedukciói arisztotelészi szillogizmusok voltak, néhány csiszolt agy játékos kedvtelései, addig ma keressük energiánk forrásait, törvényszerűségeit, hogy változtatva rajtuk, kombinációk által munkánkat erőktméléssel végezhessük el. Csak egy konkrét példát emlttek. Megismerve szellemi munkánk forrását, agyunk szövevényét, a tanulásban általános erőpazarlás helyébe megszerkesztjük a tanulás ökonómiáját.

Európai kultúránknak technikai készültsége és filozofikus realizmusa a természettel való megbirkózás jele, kérdés még, hogy szociális feladatait hogyan oldotta meg. Ezen a téren előbb találta meg ideáljait és eszközeit az európai emberiség. Az ősi trásmódok, a pénz korai használata a társas érintkezés eszközei; és *ideálja az igazságos bíró.* Európai történelmünkben a legendás királyok vagy világhódító hadvezérek, vagy az igazságnak, a jognak őrei és Hammurabitól kezdve a Harun al Rasidok, Mátyások, Hohenstaufi Frigyesek egy nagyságot jelentenek a Xerxesekkel, Nagy Sándorokkal, Cézárokkal. A jogviszonyoknak gyors, törvényszerű rendezése kettős hatással volt Európa kultúrájára. Először is a jogi szőrszálhasogatások lefoglalták az emberiség figyelmét és elvonták a természet követelményeinek kellő értékelésétől. Kultúránk több ezredévtg szociális viszonylataiban túltengett épp úgy, ahogy most az a veszedelem fenyeget, hogy természettudományos eredményeinknek kritikátlan alkalmazása társadalmi jelenségeinkre teljesen téves következtetésekre fog vezetni. Hivatkozom azokra a kísérletekre, melyekkel háborús őrületünk jogosságát és szükségszerűségét a darwini létért való küzdelemmel próbálták, hogy igazollak.

Másodszor a törvénymagyarázatok és finom distinkciók élesre csiszolták az írástudók intelligenciáját, de sem bennük, sem a tömegben nem termeltek érzelmi értékeket, amelyek pedig az egyének önfegyelmezésére és a vezetőikbe vetett bizalomra vezethettek volna. És ezzel a mulasztásával elját-

szotta a törvénykönyveknek azt az értékét is, hogy a nyers erőszak helyébe a jogot ültetik, melynek szellemében btzva, az ember alárendeli egyéni érdekeit a köz érdekeinek. A brutális, erőszakon alapuló világrend helyébe a jog ugyan magasabb rendú, isteni eredettel, örök érvényű világrendet teremtett, mely stabilisabb volt az előbbinél, mert hatalmi eszközei között a hitnek és babonának tárházából valók is voltak, de végeredményben megoldatlanul hagyta a tömegek bizalmatlanságát, forrását mindama tragédiáknak, amelyek a demokratikus államformákat megrázták azáltal, hogy a legkiválóbbakat áldozatul követelte. Madách egy ilyen tragédiát öröktt meg, ha nem is történethűen Milttadesz esetében.

A tömegek szociális kultúrájának másik fogyatékossága, az önfegyelmezés hiánya, társadalmunkat a brutalitások hosszú sorozatává tette, a képrombolások, a párbajok, a forradalmi túlkapások egyes megnyilvánulásai és amikor általában azf hisszük, hogy a jogon alapszik társadalmi életünk, voltaképen a megpróbáltafások idején látjuk, hogy ágyúkon, gépfegyvereken, szuronyokon épüli fel.

A következménye, hogy szakadás áll be a népek testében; a szociálisan kulturálatlan tömegektől elszakadnak az intelligenciájukban érzelmileg is kulturáltak és az embereknek ez a kis csapata külön világban él, a platói akadémiákban, a humanista szocietásokban éli egyénisége álmait, visszariadtan minden brutalitástól, még a nemzés brutalitásától is, elvonja magát azoknak a qualitative fontos generativus értékeknek a termelésétől, melyek az emberiség értelmi ntvójának emelésére nélkülözhetetlenek.*

Bizalmatlanul, fegyelmezetlenül, megosztottan és egy ősi rákfenétől kínzottan: a sexuális probléma teljes nyomorával méhében áll európai kultúránk szédttő technikai tudásával a válaszúton. Herkulesre vagy Messiásra várunk!

Kína kultúrájának valami titka van, mely mindazokat akik a mélyére hatolnak, barátjává teszt. Minél tovább tartózkodik valaki a kínai nép között, annál inkább megszereti, és a Keletnek nagy ismerői Latcadio Hearn, Percival Lowell, vagy a magyarok közül Lóczy Lajos, Cholnoky Jenő a legmelegebb szimpátiával emlékeznek meg erről a népről, melynek kultú-

* Ez alatt a nagy emberek gyermekfelenségéből származó hátrányokat értem.

rája az egyedüli több ezeréves fennállásában. Írásaikban nyomai sem találom annak a szorongásnak, mely az átlag európait elfogja, mikor a kínai városok szűk, homályos, fülledt utcáin csak vigyorgó és izzadó, szennyes tömeget talál és a forradalmakra gondolva, eleven ördögöket lát benne. Pedig tapasztalati tény, hogy diplomaták és misszionáriusok, akik több évig voltak Kínában, hozzáfogfak, hogy becsületesen és önzetlenül dolgozzanak Kína boldogságáért. És ebben az ellenállhatatlanul megerősödő szimpátiában látom Kína kultúrájának jellegét, hogy társadalmi alakulásában elérte a legnagyobbat, amit mi európaiak nem értünk el, a tömegek önfegyelmezését és bizalmát a vezetőiben. Íme a nép, melynek kormányzása nem a csendőrség létszámán múlik, hanem a magasabb intelligencia uralmán. A nép legszegényebb fiából is mandarinná váló kínainak tekintélyt ad az arany, kék, piros gomb a kalpagján, mert nem csupán rangot jelent, hanem nehéz vizsgák fokozatain kipróbált tudástöbbletet is. Évezredeken át megszokta a nép, hogy bízzon mandarinjaiban, akik a vizsgáló bizottság magas fóruma előtt tettek bizonyságot arról, hogy ismerik a szent bölcsnek, Konfuciusnak tanítását, az ősök történetét, az ősi, konzervált kormányzati elveket. Évezredeken át jók voltak ezek az elvek az elzárkózott Kínában. A nép bizalma a hatalom iráni megszülte a másik szociális kulturtényezőt, az önuralmat, hogy egyéni érdekeit alárendelje a köz érdekeinek és megteremtette a szervezkedésnek azokat a csodáit, melyek a kulik munkájában megnyilvánulnak és a fehér emberben szorongó érzést keltenek. Maggowan azt mondja róluk, hogy ha a tenger egy lakatlan szigetére fennék ki őkef, egy-kettőre politikat szervezetei teremtenének, mert egész élefükben okos és becsületes demokrácia védelmében dolgozfak. Dolog, szervezett és szakadatlan munka a kínai ereje, mely 400 millió embert bizalommal fölt el a kormányzat iráni és csodálatos egységgé forraszt Az egység, ez a mi modern halványunk, régi valóság Kínában. Jelképe az írás; észak és délkínai nem érti egymás beszédét, de megérti az trását és az egész óriási birodalomban egy értelmük van a császári, ill. elnöki parancsoknak, ott a fordttásból tévedések nem származhatnak, valamelyik dialektusnak favorizálásából nem támadhatnak nemzeti érzékenykedések. Az trásnak maga az eszköze, *az ecset is mintegy szimbóluma ennek a kultúrá-*

nak. A mi acéltollunk az intelligenciánk élességét jelképezi, míg az ecset, az a nehezen kezelhető tróeszköz, a mester kezében utánozhatatlanul bájos írásjegyek rajzolójává lesz. A kínai tömeglélek bizalmának, ecsetjének birtokosa csodás szépségeket: a ragaszkodásnak és a hűségnek örök erényeit csiszolhatja ki belőle.

Az ecset. A British Múzeumban van egy régi kínai festmény Ku-kai scht remeke; hozzátűzve a császári sárga selyem egy darabkája, rajt tussal rajzolt rhododendron ág; Kien-long császár sajátkezűleg rajzolta elragadtatása jeléül.

Cholnoky professzor Kínában jártában egy csárdában útbaigazttást kért valami kínai paraszttól. A kínai elővette írószerszámát és csinos kis térképvázlatot vetett a falra! Európában milyen rajzok vannak a falakon, kerítéseken? Melyik falusi gazdánk rajzolna szívességből térképvázlatot?

Mindeme belső értékek dacára a kínai kultúra is válság előtt áll. A természet problémáira nem ad választ. Elért egy bizonyos fokot, a csillagvizsgálatban eljutott addig, hogy a napfogyatkozást előre megjósolja, de okát falánk sárkányban keresi; megszabályozta a folyókat, de a Jang-ce-kiang özönárját szintén sárkánynak tulajdonítja, feltalálta a nyomtatást, a puskaport, melyet tűzijátékokhoz használ, éptt nagyszerű hidakat és remek iparművészeti alkotásai vannak, de a természet követelményeinek legyőzésében az embertömegekre alapozza a haladását. Azokra a kuli tömegekre gondolok, melyek földig görnyedten, az inuk szakadtáig vontatják a Jang-ce-kiangon fölfelé, a sellők sebes árjával szemben a dsunkákat. Azért tartja fölöslegesnek a mi gépeinket, melyek, gyorsabbá és precízebbé teszik a termelést, azonban elveszik a munkás szájából a kenyeret, már pedig Kínában annyi, de annyi az ember. Kínának legderekabb fiai sem kívánják, hogy villamos járjon az utcákon, hogy gyárak füstöljenek a városaik határában, lenézik az ágyúinkat, a flottánkat, mert mongol és mandzsu is leigázta őket és mégis mongol és mandzsu meghódolt Confucius tanai, a klasszikus költemények és festmények örök szépségei előtt. Most is abban bíznak, hogy természettudományos elmaradottságuk nem lesz rovásukra, hisz szociális kultúrkincseik olyan bensőségesek, olyan végtelenül emberségesek. Ma Kína népét az idegen invázió a

sír szélére állította. Ha kultúrájának egyoldalúsága miatt sírjába talál dőlni, lesz feltámadása.

Mikor a kultúrák jelölésére az eszközök anyagát, a követ, a bronzot és a vasat használjuk és európai kultúránk nagy vtvmányának tekintjük a bronzot, mely érceiből kiolvasztva, fegyverekké, szerszámokká, ékszerekké feldolgozva, a tűzhasználat tökéletesedését jelenti, ugyanakkor *India eszközeinek anyagául a vasat használta már.* A mi mai acéliparunknak szabadalmai 3000 évvel ezelőtt India dsungeljeiben a hétköznapi produktumok közé tartoztak. Legcsodálatosabb alkotása a delhii Kutub-oszlop, 6000 kg-os, kémiailag tiszta vasból álló obeliszk. Ilyen nagy vastömegek kovácsolására gőzkalapácsainkra van szükségünk és kohászatunk kémiailag tiszta vasai nem produkál. Sajnos, hogy ezek az emlékek csupán az eredményi mutatják, de az eljárási nem. A középkorig virágában áll India vasipara, aztán egyszerre elbukik és nyomai a dsungelekben elszórtan maradnak meg. A nyílgyártáshoz úton-útfélen kínálkozik a könnyen kiolvasztható vasérc, és a dsungel kovácsai kezdetleges fújtatójukkal és olvasztó kemencéjükkel az európai acéllal vetekedő pengéket készítenek. Szóval az Indiába betóduló indogermán förzsek magukkal hozták a kohászai titkait, melyeket a perzsiai Chorassan cinn és rézérctelepein sajátttottak el és most a földfelületen heverő vasérc feldolgozására fordítottak. Haladó fejlődés helyett retrográd fejlődés mutatkozik azonban. Az oka? Az egész indiai kulturának szociális alakulása, mely kasztrendszerével teljes megmerevedést jelent. A nemzeti széttagolódás helyett a hinduság élesen elválasztott kasztokba különül el, hol egy út van, melyen a kasztok fölé emelkedhetik az ember: az önsanyargatás, a joginok (faktrok) őrülete. Ezzel Brahmanak, a világléleknek minden kegyét elérheti a jámbor aszkéta, olyan hatalmai szerezhet, hogy még az isiének is, akik akár az emberek, szintén csak teremtményei Brahmanak, az istenek is reszketnek előtte és féltik uralmukat mert az aszkéta vágyait, ktvánságait teljesítenie kell a világ éleknek. Ebből származik India minden keserve, mert az aszkéták nem szeltdülnek meg az önsanyargatás ideje alatt, hanem gőgös, indulatos teremtések lesznek, akik áldás helyett átkot mondanak a világra. *Indiában nincs, nincs egy csöpp szeretet sem, átok, bosszú, kasztos elfogultság dívik a legjobbak életében* és nincs

senki, aki egy kiszalasztott átok megfoganását megakadályozhatná, senki, még Brahma sem.

Ahogy olvasgatom India legbájosabb meséit, végtelen szomorúság rejtőzik minden szépség mögé. Sakuntala, a meséknek legédesebb virágszála, önfeledt boldog percében nem hallja egy brahmin kérését és a szent férfiú rögtön kész az átkával, mely hihetetlen nyomorba dönti a szegény teremtést; szerelmes ura nem ismeri fel, megtagadja.

Vagy Ravana király megszabadítja országát egy varázsló üzelmeitől, a varázsló beáll a vezeklők közé és az arra vetődő királynak egy vezeklő társát vadkanná változtatva, zsákmányává teszi, megsütteti, aztán egyszerre a félig elköltött vadkant emberré változtatja; a vezeklők feje meg se várja a király védekezését, szörnyű tízfejű szörnyeteggé átkozza el, istenek, emberek csapásává, legyőzhetetlen démonná és az átok megfogan az ártatlan királyon.

Tiaristsandra király vadászata közben segélykiáltást hall, arra tart, bátorítja a segélykérőt, hogy ő a király, a védtelenek istápja, már hozza segítségét és ím, egy szentre talál, aki szellemekkel küzd. A szent megátkozza, ott kell hagynia trónját, feleségét rabszolgának adja el, kis fiát halálra válva látja, maga egy rodijának szolgájává lesz. Miért? Egy úgynevezett szentnek hirtelen átokmondásáért. Mit várhatnak itt a jók?

És a rosszak? Két királyfi a világ uralmára vágyva rémes sanyargatásnak vetik alá magukat és Brahma kénytelen-kelletlen, de nem tagadhatja meg kegyét és haláluk módját maguk választhatják meg. Csak egymás kezétől halhassanak meg, ez a kívánságuk. Megkapják. És ím, felborítják a világ rendjét, megostromolják az eget, igazságtalanság, erőszak lesz úrrá a világon és mindenki tehetetlen velük szemben, mert kitartóan vezekeltek.

Akad mégis ember, hindu bennszülött, aki hazája kultúráját a leghumánusabbnak hirdeti, Európáénál sokkal humánusabbnak, mert a nép teljesen a növényevésre tért át és függetlenítette magát állatok legyílkolásától. A vegetáriánus hindu, aki az állat testét is lelkesnek tartja, mely lélek ember leikévé lehet vándorlása útján, nagy bűnnek tekinti a tehén húsának elköltését és a travankori pulajak megvetett osztálya, habár Drahminoktól származik, kitaszttottja a társadalomnak, mert őseik, megtéveszíve, húst ettek. Bármilyen kíméletnek

örvendenek az állatok Indiában, a humanitásnak ez a fajtája mindenesetre fura, mikor emberekkel szemben a legmerevebb kasztos gőgben élnek, olyannyira, hogy inkább éhen halnak, de egy más kasztbeli főztjét meg nem eszik. India éhínségeinek okát részben ebben is látom, nem csupán a kizsaroló kormányrendszerben, a természeti csapásokban. Hol van India intelligenciája attól, hogy az embert embernek értékelje, vagy legalább munkagépnek? Egyik kaszt a másikat beszennyezi és ebben a világban hirdette Buddha szelíd tanait, az egyenlőség, a testvériség elveit. A brahminok, a fehérzsinóros büszke papok persze hogy elűzték, – India megváltója menekült, elfutott. Marad minden a régiben. Az angol törvények előtt nincs különbség brahmin, katona, földmíves és kitaszttott rodija között. Ám maga az angol se más, mint egy kaszt, amelyik nem utazik együtt a hinduval, ma az uralkodó kaszt. És a hindu hazafiak, angol műveltségük dacára is, legfeljebb Tagoréval fohászkodnak India újjászületéséért, de még semmit sem tehetnek érte.

Buddha, Mohammed, Krisztus sem változtathatnak ennek a kultúrának szociális megkövesültségén; Európa igen nagyra vállalkozott, mikor Indiába betette a lábát. Gondolatvilágunk itt érthetetlen.

Eurázia 3 nagy kultúrköre érintkezik egymással; az európai széken ül, holmi isten fiaként, a hindu, a kínai a földön kuporog. Az európai tzeg, mozog a székén, geszttttulál és kiabál, a keletiek méltóságát semmi sem zavarja meg, mert mi nyugtalanul futunk a munka után, a keleti pedig szemléli ezt a hajszánkat és megismeri gyöngéinket, mi meg nem akarjuk meglátni erényeiket.

Konzerválás – asszimilálás.

Két konzervált nép van a világon: a kínai és az egyiptomi. A Hoangho és Jangcekiang síkságán, meg a Nílus oázisában élnek több ezer éve és történelmüknek változatossága dacára, a kínai még mindig úr a maga portáján, az egyiptomi nép pedig mintha most is ugyanaz volna, mintha a felláh egyenes leszármazottja volna a sírkamrák falain megörökttett népnek. A családfának gyökereit a kínai történelmi feljegyzések alapján mélytti évezredek titokzatosságába, míg az egyiptomi minden nemességlevél nélkül a szervezetében hordozza ősiségének próbáit. Az egyiptológusok részére régen feltűnő az a hasonlatosság, mely a ma földmívelő parasztja és a sírkamrákban megörökttett nép arcvonásai, termete között felismerhető. Feltűnő és meglepő a fiziognomiának ez az egyezése, mert hiszen Egyiptom népét a hódítóknak egész sora igázta le, hikszoszok, nubiaiak, asszírok, perzsák, görögök, rómaiak, arabok idegen népelemként telepedtek a bennszülöttek fölé és katonai, meg kulturális felsőbbségük dacára még sem hagytak a nép szomatikus alakulásában mélyebb nyomot; annyira nem, hogy ma sokan hajlandók, hogy a nép faji tisztaságát, konzervált testi alakulását valami csodálatos belső erőnek tulajdonttsák.

Nem tudom, hogy mennyire általános a bronztestű felláhoknak és az antik szobroknak, falfestmények alakjainak hasonlatossága, de összevetve ezt a tényt azzal, hogy a házi állatoknak importált különböző faji, változatai is egy-két generáción belül elveszttik sajátságaikat és a közismert egyiptomi fajtába olvadnak bele, valószínűvé teszi azt a föltevést, hogy Egyiptomnak valami konzerváló ereje van. Az életviszonyok az évezredek alatt nem változtak: öntözés, földmívelés az alapjuk. Ebben a megkövesedett egyformaságban eltűnnek azok a variánsok, melyek a keresztezés által a fajba beol-

tatnak. Lepsiusnak az a véleménye, hogy a hódítók aránylag mindig csekélvszámúak, legfeljebb néhány ezeren voltak, hogy messzire elszakadva hazájuktól, onnan nem is szíhattak új erőt, meg aztán oly kevés asszonnyal kelhettek útra és telepedhettek meg, hogy a bennszülött asszonyokkal kellett házasságot kötniök: ez a tény nagyon érthetővé teszi, hogy a régi történetírók által is több millió lélekszámra értékelt egyiptomi nép magába olvasztotta a hódítókat.

Hiába védték a fáraók fajuk tisztaságát a festvérházasság intézményével, mert mihelyt a hódító elem hozzáfogott a földmíveléshez, mihelyt nem védhette meg kasztos elkülönültseget munkája elkülönttésével is, nem lehetett más sorsa, mtnthogy felülkerekedjenek rajta a bennszülöttek konzervált, öröklődő értékkel bíró sajátságai.

Egyiptomba a népvándorlásoknak parira jutó és elülő hullámai ériek el, nem esett a népek országútjára, különben valószínűleg hasonló sorsa lett volna, mint Babilonnak. Mezopotámiában ideig-óráig támadnak birodalmak, turáni, szemita, iráni törzsek özönlik el, görög és perzsa világhódítók seregei áradnak át a földjén, nincs idő a konzerválásra, a Tigris és Eufrátes mocsarai között a nedves, lázt keltő éghajlat megölte a hegyi népeket. Ezek pedig egyre megújuló hullámokként nyomultak a hegyvidékről, Irán pusztáiról a síkság termékeny földjére.

A népeknek ez az általános vágyakozása az alföldekre hafalmas tényezőként található meg a kínaiak történetében is. A termékeny kínai alfölddel határos pusztákról mindig akadtak törzsek, melyek betörésekre vállalkoztak. A legismertebbek köztük a hiung-nuk, akik már a legendás ókorban zavarták Kína békéjét, míg a nagy fal és Vu-ti császárnak erélyes katonai intézkedései végleg útját nem állták betöréseiknek. A mongolok és a mandzsuk szerencsésebbek voltak, törzsfőnökeik Kína császárjaivá lettek, de ez a sikerük már nem jelenthetett olyan veszedelmet Kína népére, mint a nomád törzsek betörései Mezopotámiában. Kína népének szociális fejlődése a sok belső viszálykodás, polgárháború dacára a nagy császárok uralma alatt magas fokot ért el. Életének történelmi kontinuitását még Si-Hoang-ti erőszakos könyvelégefései sem semmisíthették meg. A császári trónra jutott mongol fejedelem, Kublai kán voltaképen a legnagyobb császárok között foglal

helyet Sih-cu néven, mert uralma belső békét jelentett a birodalom részére és intézkedéseivel, melyekről Marco Polo is hírt adott, arról tett bizonyságot, hogy Kína kultúráját tiszteletben tartotta és Pekingnek meg a nagy csatornának megépítésével Kína szívét és fő ütőerét teremtette meg.

A mandzsuk uralomra jutása is a rend megerősödését jelentette a gyönge császárokkal vetélkedő kormányzók erőszakoskodásaival szemben, Kang-hszi pedig, a mandzsu dinasztia második császárja, az összes uralkodók között a legkiválóbb volt. A kínai intézmények gondozásával, intelligenciájának a klasszikus Han-lin akadémiában való ápolásával a mandzsuk elérték, hogy körülbelül 12 milliónyi embertömegükkel kormányozzák Kinát. Azaz nem. A kormányzás a kínai trástudók dolga, a birodalom békéjének őrzése a mandzsuké. A kínai polgári kormányzó mellett mandzsu tábornok őrködik a rend felett. Ma kínai államférfiak a birodalom fenntartó erői közé számttják a mandzsu katonai erényeket, a hősiséget.

Kínának ezt a történelmi fejlődését a kínai kultúra asszimiláló erejének javára írják. Bár magában a szóban: asszimilálás, valami irrealitás cseng. A kulturális felsőbbség ugyanis aligha elegendő arra, hogy idegen népeket beolvasszon egy társadalomba. Görögország elgörögösíthette külsőségekben Rómát; a retorika, a filozófia, a művészet mecénására találhatott benne, de egy római polgárnak sem jutott eszébe, hogy a görög városok kifosztottságán segítsen. A görög nép nem asszimilálta a rómait, hogy népi életének egy részévé lett volna a római harci erény, és a keletrómai, a görög birodalom a bukásra érett volt alakulása percében, mert sem szenátusa, sem serege, sem népe nem volt, amilyen, mondjuk, a Fábiusok idején Rómát védte. Kínának az a szerencsés alakulása tehát, hogy nemcsak mongol és mandzsu császárainak udvartartása lett kínaivá, hanem hogy két hódítójának vitézsége népi erényeinek és államfenntartó erejének kiegészttő részévé left, a kínai kultúrán kívül gazdasági fekvésének is tulajdonttható. A termékeny síkságot birtokoló bennszülöttekkel szoros gazdasági viszonyba jutottak a nomád, verekedő és földműveléshez nem értő mandzsuk. Érdekeik összeszövődtek és kínaivá vedlettek gondolkozásukban. Konfucius tanai eletelveikké letfek és megtanulták, hogy a maguk harciasságán felül megbecsüljék a kínai trástudók nagy intelligenciáját. A taiping-lázadás

lecsillapítói nem is lettek harcias mandzsu előkelőségek, hanem kínai államférfiak, akik a nép feleit úrrá lettek szellemi fölényük által.

Ahol azonban a gazdasági kapocs megszűnik, mint a mongol pusztákon, ott határa van a kultúra asszimiláló hatásának is.

Mikor a magyar történelemben a mongol és török dúlás után a legkülönbözőbb népelemek bevándorlása és letelepedése dacára a magyarság az Alföldön megőrizte faji jellegét és nemzetünk legjobbjainak egy része épp idegen származású, vagy a Bach-korszak cseh beamtereinek leszármazottai mai hazafias hivatalnok osztályunknak nagy részét teszik, viszont pedig köztudomású, hogy a geográfiailag is elkülönült Erdélyben ez a megmagyarosodás nem történt meg, akkor Kína konzerváltságának példája után még inkább arra kell gondolnom, amit Habsburg Rudolf a lombard síkságról mondott, hogy oroszlánbarlang, melybe csak befelé vezetnek nyomok. *A síkságok, a medencék életviszonyaiban rejlenek az összeolvadás feltételei: gazdasági szükségszerűségek.*

Ma, a világforgalom idején, a gyarmatosítások, a missziós tevékenységek és a „pán”-mozgalmak korában is ezek a gazdasági tényezők az iránytadók, de az asszimilálás az egész világra szól. Anglia büszkén hirdeti, hogy *a világ szédületes gyorsan angollá válik.* Pedig állttólag harag, vér, átok kíséri az angolt mindenütt, ahova hódító útjában elért. Ott vannak például a búrok, életre-halálra viaskodtak az angolok ellen, az egész világ visszhangzott panaszszavuktól és ahogy ők hiába várták, hogy a német birodalom felemelje szavát érdekükben, úgy hiába remélték, hogy a búrok fel fognak lázadni. Azóta a búrok szoros gazdasági kapcsolatba jutottak Angliával, azonos érdekeik vannak és a Délafrikai Egyesült Államokban kielégítő politikai függetlenséget élvezve, élvezik az angol hatalom patronátusát is. Búrok és felláhok, hinduk és mind a gyarmatok népei, ha önkormányzatukért rajonganak is, törekvésük nem szeparatisztikus, hanem az angol birodalom testén belül megmaradnak, úgy tervezik; ha meg már kell, hát inkább viselik az angol igát, mint akár a németét vagy mást. Ma Angliáért állott szembe velünk az egész világ, mikor a magunk ügyét szent és igaz ügynek tartjuk. Imponderabiliák! Míg Anglia ügye?!

Sir Roger Casement szerencsétlen ír hazája sorsán keseregve, Angliát az őserdő egy hatalmas kúszó növényéhez hasonlítja: a Sipo Matadorhoz, a fojtó liánhoz. Különös növénye az őserdőnek, melyben nem az élet foganása és diadalmaskodása az egyedüli életfolyamat, hanem a paradicsomi bujaság közepette küzdelem is folyik minden tenyérnyi helyért, ahová a nap süt. A tülekedve növekedő bozótból fák vergődnek magasabbra, ott nyitnak virágot, érlelik termésüket. És mikor leküzdhetetleneknek tartjuk őket, lehet, hogy akkor már ott sarjad ki tövükben a növény, mely növekedése közben többszörösen körülöleli különös támaszkodó ágakkal, míg eljut a fa tetejéig, ahol a napfényben, a fa virága mellett virágot nyithat a kúszó lián is. Az óriás fa pedig elszárad az ölelés súlya alatt és száraz karóként támogatja az erőteljes Sipo Matadort.

Az emberiség európai őserdejében elkeseredett küzdelem folyt századokon át minden csöpp helyért, négyzetméterekért véres háborút folytattak a fejedelmek és népek és ebből a küzdelemből óriás fákként emelkedtek ki népek, melyek távol kontinensüktől virágot nyitottak. Amerikában az indiánusok, Ausztráliában a bennszülöttek, Afrikában a búrok, Indiában a hinduk, Kínában a kínaiak. Mindegyikre rácsavarodott az angol Sipo Matador. Az indiánok, ausztráliaiak belepusztultak, búrok, hinduk még élnek, a kínaiak tövében még sarjadóban van a kúszó lián. Az európai népek későn ébredtek helyzetük tudatára, ma ők is Anglia függvényei jórészt és *Anglia, az egész világ hitelezője, évenként 5 milliárd korona kamatot kap a külföldről;* a világ azért dolgozik, hogy Anglia ölbetett kézzel jóllakhasson.

Mit adott ezért cserébe Anglia? *Élet- és vagyonbiztonságot.* Kábelhálózata a világ minden zugába elér, hadihajói órák alatt ott teremhetnek, ahol közbelépésre szükség van. Az angol alattvaló fanatikusan hisz hazája védelmében, mely sehol sem hagyja cserben.

Az emberiségnek sem maradt adósa. Két eszmének szolgálatában tett nagyot Anglia: *α rabszolgakereskedés megszüntetésében* és a *szabad kereskedelem elvének megvédésében.* Mint a világ leghatalmasabb nemzete, teljesítette hivatását és ktirtotta a tengerekről a rabszolgahajókat. A rabszolgakereskedésnek azt a formáját, mely néger falvaknak csoportos ki-

pusztításával járt együtt, megszüntette. Valami szentimentális vonás volt ebben a cselekedetében, ami üzleti érdekeinek nem felelt meg egészen, de talán épp ez ragadta meg a népeket. A szabad kereskedelem rendszerének védvámossá való átalakttása a birodalmi érdekek dacára sem sikerült, mert a tömegek élelmezését a védvámok igen megdrágították volna, már pedig Anglia az egyéni szabadságok és jogok hazája volt mindig, a liberális államférfiak visszariadtak ettől, a választások elsöpörték a vámtarifás pártot. Erőszak másra kényszeríthette és a világ aligha fogja Németországnak valaha is elfelejteni, hogy rákényszerítette a védköfelezettséget és a sok más egyéni megkötöttséget.

Hiába tartja magát Németország a világ tanítómesterének. Hiába végzik tudósai a legönfeláldozóbb munkát, hogy a négereket megmentsék az álomkór csapásától, hiába épttették Tsing-tauban a német-kínai iskolát, valami rossz kabalájuk van, amiért a népek idegenkednek tőlük. *Ez a hatalomnak mértéktelen imádata,* a német militárizmusnak forrása, mely a jogtalanság ellen a védelmet a hatalomban látja. Az idegen népekkel szemben a hatalomnak a tudata ktméletlenné teszi a németeket, ezek viszont bizalmatlanokká válnak. A reformáció, a modern idalizmus megteremtése olyan kultúrérfékek, melyek az idegen népek részére érzékelhetetlenek. Látják azonban Németországnak gyors hatalmi fejlődését, megszenvedik diplomatáinak tapintatlanságát, mely az orosz cárt arra a kífakadásra késztette, hogy „hét évig tűrtük, de most ideje, hogy vége legyen” és belső politikai életében jó néhány olyan vonást találnak, mely a népszabadságok ideáljaival összeegyeztethetetlenek, az eredménye, hogy a német mumusa lett minden szabadságmozgalomnak és morális hódításra sem számtthat. Így aztán a kulturáknak mostani érintkezésében és közellevő összeolvadásában szinte előre látható, hogy az ötvözetben a nemes fémet az angolok adják majd, nem a németek. Az a htres német „Kulturdünger” a németség ügyének semmit sem használ, mert a hazájától elszakadt német elszakad nemzetétől is és Afrikában elkafferesedik, Amerikában pedig a legkülönösebb lelki dilemma elé kerül, ahogy azt Kühnemann tanár tapasztalta.

Kühnemann* már a háború alatt járt Amerikában, hogy a

* Kühnemann: Deutschland und Amerika. Beck, München.

nyugati államok német lakosságában a német öntudatot felébressze. Mert még ez is hiányzott a német-amerikaiakból ugyanakkor, amikor az angol-amerikaiaknak mind a vérében van, hogy az angol nemzet — emberiség; ami az angol érdekeket szolgálja, az az erkölcs, minden más erkölcstelen, tehát a németeknek világhatalomra való törekvése is az. Németország semmit sem tett idegenbe szakadt fiaiért, Bismarck felfogása értelmében a német nép elhalt, elveszett tagjainak tartotta, útravalóul sem adott nekik semmit, még az Amerikában nélkülözhetetlen politikai öntudatot sem, hiszen régi hazájukban a nép vezetett csorda, új hazájában is rábtrta a vezettetését másokra. Egyet hoztak magukkal: német kötelességtudásukaf és a röghöz érzett szeretetüket. *Ez a kötetességérzetük és gazdasági érdekük diktálta, hogy jó amerikaiak legyenek*f új hazájuknak jó polgárai. Amerika földjének meghódításában mindenütt előljártak és az amerikai szabadságot a német lélek melegségével szerették. A háború az amerikai gondolatnak próbáját jelentette, hogy bizonyságai adja az amerikai emberiség önzetlenségének, igazságszeretetének és feltétlenül semleges legyen. Tudjuk, hogy Amerika népe ezt a próbái nem állta meg, mert az angol része angolul gondolkodik, a német része pedig politikai szervezetlenségében nem tehetetf semmit a hadiszerszállttások, Wilson újraválasztása és a háború megüzenése ellen. A Kühnemann propagandája által feléledt német öntudat micsoda tragikus elhatározás elé kerül, mikor a németek ellen indttandó amerikai seregbe besorozzák! Németország világhatalmi törekvéseinek kiskorúságában elhanyagolta a német ügyei Amerikában!

Angol polgárral az efféle meg nem eshetik, nemzeti érzés és gazdasági érdekek ellentétbe nem juthatnak.

A gazdasági érdekeknek elhaiározó fontossága érvényesül a „pán”-mozgalmakban is. A pánszláv idea eszmei tartalma cseh szülőhelyétől orosz földre átültetve, csakhamar átalakult úgy, hogy elvének azt vallotta, hogy „mind a kis szláv patakok az orosz tengerbe torkoljanak” (Puskin), szóval pánorosz mozgalommá alakult át. Az orosz protektorátus a Balkán kis országai felett ezért volt effektiv, mert nemcsak ezeknek a kis országoknak vált a hasznára, hanem főkép az oroszok földközitengeri terveit is szolgálta.

A pángermánság a világon szétszórt németség összetar-

tását célozza, az amerikai mulasztások jóvátevésére, a Kulfurdüngernek a német eszme javára való felhasználására vállalkozott. Ha a mozgalom fázisait logikusan elképzeljük, akkor az első lépésnek éles differenciáló műveletet lehet tekintenünk, még pedig a németségnek elkülönttését a többi népektől, mondjuk a szászokét a magyarságtól. A következő feladat az elszakadt töredékeknek a nemzet testébe való visszaolvasztása volna, ami önkéntelenül maga után vonná a hódító törekvéseket A pángermánizmus tehát valami olyan intézmény lehet végül, amilyenek XIV. Lajosnak reunió kamarái voltak.

A pánszláv és pángermán mozgalom között érdekes különbség van. Az előbbi geopolitikailag indokolt, mert Európának szlávjai egymás mellett laknak, ha két messzi nyugatnak nyúló öblébe be is ékelődött a magyarság szigete. Nyelvi szempontból értelmetlen, mert a szlávok nem értik egymást és önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy melyik áldozta volna fel a nyelvét: a horvát, a szerb, a cseh, a lengyel, az orosz, az egység kedvéért. Viszont a németek az egész világon megértik egymást, de annyira szétszóródtak, hogy az álfaluk lakott területek a német föld testébe nem olvaszthatok. Teljesen tehát egyik eszme sem testesülhet meg, az asszimilálást nem végezheti el.

A pántörök gondolatnak, melynek Abdul Hamid szultán az apja, a vallás egyformasága ad alapot. A gazdasági érdekek összeegyeztetése már nehezebb feladat, de a törökség történelmében is példátlan eset volna, amennyiben a török egy népet sem asszimilált, olvasztott magába.

Csillogó ábránd a turáni álom is. Pekár Gyula szerint: „ennek kell villámként átjárnia a Kelet százmillióit s akkor a gondolat majd élővé, erővé lesz: világhatalmi testet vesz.” Melyik valósítsa meg a három, szomatikusán testvérnemzet közül? A török? Német vezetés alatt újjászületése perceiben 1 A bolgár? Maroknyi embertömegével? A magyar? Megoldatlan nemzetiségi problémáival?

Trinidad. Angol birtok Venezuela partjaihoz közel. A néger rabszolgaság megszüntetése után a felszabadult négerek lustasága már-már veszedelmessé vált a kolóniára, amikor az angoloknak nagyszerű gondolatuk támadt: Indiából hoztak munkásokat. Szerződés köti őket 10 évre a szigethez, a keresz-

ténységet nem erőszakolják rájuk, vallásukat, szokásaikat, ruhájukat megtarthatják és *húszszorosát kereshetik annak, amiből otthon Indiában megéltek. 10* év után sem térnek haza, hanem földet vesznek és *elangolosodnak.*

Indiában az a panasz az angolokra, hogy rettentő adókkal nyomorítják meg a népet, mely züllik, elpusztul, éhtnségek által megtizedelten nyomorog. Az éhínség tényleg nem a nép túlszaporodásának következménye, hanem a méregdrága adminisztrációnak. India adóit elnyeli közigazgatásának a drágasága. Angol csapás? Nem, általában európai. Ahogy Ku-Hung-Ming mondja, mi európaiak, csak rendőrséggel és katonasággal és nemzetiségi féltékenységeknek egymás ellen való kijátszásával tartunk rendet. És hogy eddig még bírjuk a terheket, annak köszönjük, hogy idáig voltak még idegen kiszipolyozható népek. De ha egyszer a Kelet és Dél megmozdul és ősi konzerváltsága erőit latba veti, akkor a Nyugatnak is meg fog kelleni találnia azokat az erőket, melyek egészséges asszimilálódási folyamatot biztosítanak. Német vagy angol? Melyik lesz a nemes fém? Ez most a kérdés.

Háború – béke.

Az Orinoko jobb partján, az Atures vízesések táján van a reges Ataruipe barlang: az aturok törzsének sírboltja: Humboldt Sándor 600 *fonott* kosárban eltett csontvázat talált itt és feljegyezte az indiánok között élő szájhagyományt, hogy az aturok népe az emberevő karaibok elől menekült a vízesések szikláira és elvesztek sorba, emléküket Maypuresben egy öreg papagáj őrzi, az aturok nyelvén rikácsol, senki sem érti az élők közül. Akik megtanították emberi szóra; agyonverten porladnak fonott koporsójukban; magára hagyottan, megértetlenül üldögél, mint a véres múltnak emléke, ktsértete.

Amerika népei végzetének szimbóluma. Így pusztultak el sorjában a legéletrevalóbb törzsek, htrmondójuk sem akadt. Az őserdőkben, a prärieken, pampákon haldoklik egy egész világrész bennszülött népe, kijelölt vadászterületekre, territóriumokba száműzve sorvad el.

Nagy, hősi halála ott volt, ahol népi életének virága pompában állott: Mexikóban és Peruban. Stvatagok között viruló két oázis, amelyben az amerikai emberiség szüleiéit meg és pusztult el. Az ásónak itt is, ott is, még nagy feladata van, hogy fényt derítsen a multakra, melyekből kitűnik az emberiség egysége, hogy az ősember agya hasonló körülmények között hasonlóan reagál és egy-egy fajnak fölényét az biztosítja csupán, hogy hány generációnak tapasztalatait rögztthette meg és fejleszthette tovább művelődésében.

Az Andesek két lánca között, különös klimahaféron, fejlődőit ki az inkák birodalma, sivatag és őserdők közepette magas hegyek által körülbástyázottan. A napfényben fürdő fensíkra nem jutnak el az őserdőkből emelkedő felhőtömegek, megtorlódnak a keleti lánc többezer méteres magasságain és nem jutnak el az óceán felől terjengő ködön sem, leereszked-

nek a nyugati lánc lejtőire, ahol az Atakama és Despopladó sivatag állják útját az ember művelődésének. Van azonban a fensík életének olyan forrása, mely bár századok óta van száradóban, azért még mindig rányomja bélyegét a tájra: a Titicaca tó. Az inkák birodalmának dobogó szíve, az oázis-kulturának, az öntözőcsatornáknak középpontja.

Kukorica és burgonya termettek a földeken, ameddig az éltető víz eljuthatott. Embereknek százezrei szorgoskodtak kapával a kezükben az egész birodalomban, hogy előteremtsék azt a termést, amelyet az állam kiszabott az uralkodó, a hadsereg és a templomok javára és meghagyott az egyesnek. Három hónapig dolgozhatott magának, a többit az állam követelte: útak, várak, csatornák építtésére és katonai szolgálatra. A munkának szervezettsége és teljesítményei csodálatba ejtenének, ha nem nyugodna teljesen a tömegek falhasználásán, Igaz, hogy akkori mértékkel mérve, Európában még ennyit sem produkáltak és a spanyol hódítók közül Sarmiento méltán csodálkozik azon, hogy a vas ismerete nélkül ilyen mesés közutakat és várakat építhettek, mert helyesen jegyzi meg, hogy V. Károly egész hatalmával is képtelen lett volna ilyen alkotásokra.

A birodalom fővárosából gondosan kiépttett, kövezett úthálózat vezetett minden tarfományba, mely egy-egy termékeny völgynek feleli meg. Lámakaravánok, hadseregek, császári hírnökök jártak rajta. A főváros erőssége, a Saxahuaman, ciklopszi épttmény. Óriási csiszolt kődarabok olyan pontossággal illeszkednek egymás mellé mindenféle kötőanyag nélkül, hogy még ma sem tolható közéjük egy késpenge sem. De 20,000 ember 50 évig dolgozott rajta fémeszközök nélkül.

Az útak csomópontjain is mindenütt voltak erődttések, melyek féken tartották a lakosságnak netalán ébredő elégedetlenségéi, mert az óázisszerűen elszórt művelhető területeket egymástól elkülönttheták és kiéheztethették.

A hadsereg az általános védkötelezettségen alapult. A harcosok havonkint kétszer fegyvergyakorlatra vonultak be a fővárosban.

Kereskedelem és pénz az ismeretlen, mert minden arany az inkáé és a templomoké volt.

És ez az aprólékosságig kifejlesztett állami szervezet, a 200,000 főnyi hadsereg mégis tehetetlen volt a spanyolok ma-

roknyi csapatával szemben. Az eszközök fölénye bizonyosodott be. A spanyol vértek és kardok győztek az arany és ezüst pengéjű indián kardok és vattavértek felett. Az inka a spanyolok áldozatává lett és a birodalom összeomlott mint a kártyavár, mert a nép, ez a jobbágytömeg, az örökös gyámság nyomasztó hatása alatt nem tanulta meg a kölcsönös segítség alfáját sem. Fejvesztett nyájként lett hódítóinak zsákmányává. *Boca inka szigorú rendelete, mely kemény büntetéssel sújtotta azt/aki a népet tanítani merte volna, mert a tanulás elbizakodottá tenné a népet és megingatná az államot, termetté meg a gyümölcsét.* Ilyen állambölcseség ma is akad és ma is veszedelmes.

Hősi ellenállásra talált Mexikóban Cortez; a nép mihelyt megismerte a lovak és ágyúk lényegét, nem félt többet tőlük és a főváros, Tenochtitlan sem az éhségtől, sem harca kilátástalanságától el nem csüggeszíve, visszautasította Cortez békeajánlatát és az aztékok népe városa romjai alá temetkezett. A spanyolok felépttették ugyan a várost, de a régi, imponáló nagyságot nem állttthatták vissza. Azt a nagyságot, mely a spanyolokat is megdöbbentette, mikor a Sierra Ahualco egyik kanyarodásánál egyszerre maguk előtt látták a hegyek fekete koszorújában pompázó oázist, Tenochtitlant és Tezcucot, a két fővárost, az azték Velencét. Az oázis centrumában, a Malkoi tó szigetén fehérlett a főváros és körülötte a partokon dús erdők, virágzó kertek és dús gabonaföldek hirdették az azték népnek fejlett kultúráját. A spanyolok lenyűgözve a látványtól, visszafordultak volna, ha vezérük az aranyat termő ország kapujában, az tgéret földjének küszöbén lelket nem önt beléjük. Corteznek kitartása csodálatraméltó, nem gondolt a visszatérésre a „szomorúság éjjele” után sem, mikor Tenochtitlanból való kivonulása közben seregének felét elpusztttották az aztékok. Bizalmat és kitartást diktált minden jel, amit Mexikó földjén megfigyelt. A tlascalanok és mind a törzsek panaszkodtak az azték uralom ellen. Szóval általános volt az elégedetlenség Mexikó törzsei között. Ugyanis az aztékok északról jött idegen hódítók voltak, akik katonai szervezettségükkel urai lettek a földmívelő toltékeknek. Nomádok és földmívelők, harcias és békés elemek összeolvadása teremtette meg itt az államot és benne az azték-tolték kultúrának külsőségeit: a gúlákhoz hasonló temploméppttményeket, a köz-

lekedő utakat, melyek után elkövetkezett volna talán a belső kulturálódás is. Cortez megjelenése kettétörte a fejlődési folyamatot, mely a nyers erőn nyugvó militáris monarchiát szerencsésebb alapokra fektette volna.

Mexiko szervezete Perunak az ellentéte. Ott mindenről gondoskodtak, a szervezettség áthatotta minden egyesnek az életét, míg itt az aztékok egyáltalán nem szervezték államéletük tagjává a legyezőit törzseket, hanem kirabolták és adófizetőikké tették. Tenochtitlan önmagában tehetetlen és az éhség zsákmánya volt, de katonai túlsúlyánál fogva vásárcsarnokaiban a legélénkebb kereskedés folyt, minden kincsét, gazdaságát a leigázottak zsírjából préselte ki. Még a hadistene, Huitzilopochtli kegyeinek biztosítására szükséges áldozatokat is a leigázottak emberei szolgáltatták. Egyetlen rablószervezet volt az aztékok uralma, véres, erőszakos despotizmus, mely kereskedőit kémekként küldte ki a szomszéd földekre, hogy casus bellit keressenek. A leigázottak elkeseredése volt Cortez egyik segítőtársa.

Másik segítőtársa fegyvereiknek tökéletlensége volt. Mert dacára az azték uralom katonai jellegének, fegyvereik kezdetlegesek voltak. Aranyból remek ékszereket gyártottak, azonban fegyverük anyaga réz és kő volt. A dárdájuk például nádszálba dugott tűzkőél, obszidiánhegy volt, mely pillanatnyilag élesebb volt a spanyol kardoknál, de élét veszítve, egyszerű bottá lett. Ilyen fegyverekkel, de hősies lelkülettel, melyet az a remény is élesztett, hogy harcban elesettekként részük lesz a legnagyobb kitüntetésben, eljutnak a Napba és táncolhatnak, dalolhatnak körülötte, így tették néha válságossá Cortez helyzetét. Háborút vetettek, háborúban vesztek el. Sajnálom őket, mert bár kulturájuk sem a természeti, sem a szociális követelményeknek nem felelt meg, mégis előcsillan a fejlődés lehetősége abból a felfogásukból, hogy nemcsak a harcok daliái juthattak el a Nap birodalmába, hanem a gyermekszülésben meghalt asszonyok is. Az anyaságnak olyan megtisztelő értékelése, melyhez hasonlói a keresztény Európa sem produkált történelmének első századaiban, a jövő fejlődésnek megfelelő erkölcsi alapja lehetett volna, ha Cortez helyetf tényleg nagy kulturhéroszuk tért volna meg, akit legendásan visszavártak, aki a kukorica mívelésére és állameletre tanította meg őket.

Peru és Mexiko szétzüllöttek, mint az oldott kéve. Társadalmuknak látszólagos szervezettsége a nyers erőn, a katonai erények legbrutálisabb alakján nyugodott, a tömegek domesztikációja a munka rendszerességén túl nem jutott. Sorsukban a krisztusi axióma tükröződik, hogy aki kardhoz nyúl, kard által vész el. A legbrutálisabban vezetett háborúban vesztek el, akik háborúkat kezdtek, hogy emberhekatombákat mutathassanak be isteneiknek. Kiirtóik a spanyolok, a mórok elűzői, itt is, akár hazájukban oáziskulturában kiváló népeket győztek le, ami a táj nyomorát, a röghöz kötött nép szerencsétlenségét megsokszorozta, mert a földmívelésnek aprólékosan szervezett rendszere helyébe rabszolgamunkát ktvántak. És sehol az egész újvilágban nem akadt indián bennszülött amelyik a rabszolgamunkát elbírta volna. A harcban legyőzöttek munkában sorvadtak el, dőltek ki.

A szabadon vadászó és halászó törzseknek ezerfelé húzó érdekeit, melyek az egymás fejére űzött skalpvadászatokban nyilvánultak meg a legtragikusabban, talán egyesíthette volna a regékben vári megváltó hős, a nagy isten küldötte: Hiavatha.*

Mert a mindenható is megszánta örökkön civódó gyermekeit, rágyujtott hát békepipájára, melynek füstje az égig emelkedett, betöltötte mind a tereket és a népek látnokai htrül adták a nagy jelt, hogy a szent füst, a *Pukvana,* tanácsra htvja mind a harcosokat. Összejöttek hát a hegyek lábánál, ahol békéjük prófétájának jöttéről először hallottak htrt magának a főistennek szájából. Ha követik a tanácsát, virulhatnak, ha megvetik, pusztuljanak, az Isten átka rajtuk.

Körülnézek.

Mintha a világra nehezedő szárazságban a szent füstöt látnám. Hol vannak a népek látnoka? A háború szentségét, szükségességét hirdetik, az isten ujját keresik benne.

Szent és törvényes a háború? Ha tábornokok rajonganak érte, megbocsátható, de hogy akadtak tudósok, akik biológiai követelményként hirdették a háború örökkévalóságai, hogy a háború atyja mindennek, még a haladásnak is, hogy a létért való küzdelemnek egyszerűen erőszakosabb formája csupán és elkerülhetetlen, azok vétkeztek az igazság ellen.

* Az indián regéhben több néven szerepel ez a hős, Longfellov amerikai költő a Hiavatha nevei örökítette meg.

Azok a romok, melyek Perut és Mexikót borítják, megannyi tilalomfák, hogy a háborút minden atyjának tartsuk. Azok a kulturjavak, melyek a háború, a hadi foglyok révén elterjedtek, mint pl. Európa kínai foglyoktól tanulta meg a paptrgyártás módját, — olyan elenyészőek, hogy a tételt nem erősítik meg.

Ahogy tiobbesnek dogmáját a „bellum omnium contra ornnes”-ről felváltotta Rousseaunak a tanítása, hogy a természet a béke paradicsoma és ma mindkét nézet túlzásnak bizonyult, úgy váltja fel a létért való küzdelemnek tanát és már-már végzetes dogmáját a belátás, hogy az emberi társadalom magasabbrendű btologikus fejlődmény és így az alsóbbrendűeken szerzett ismeretek nem elegendők egymagukban a megítélésére. Tévedés volna például, ha az élő lények halálát és a nemzetek halálát homolog esetnek minősítenők. Az élő lény halálával meghalnak sejtjei is, de a nemzetek pusztulásával nem jár együtt sejtjeinek, egyedeinek a halála. Az analógia téveszt meg ebben az esetben is, valamint a létért való küzdelemnek szociológiai elvként Való alkalmazásában. Mert hol van darwini értelemben vett létért való küzdelem a természetben?

Az őserdőben? Példaképnek emlegetik. A dúsan termő földnek minden rögén élet sarjad. A növények hihetetlen sűrűséget alkotnak, a majomkenyérfa, a dulebpálma nőnek túl rajta, a liánok áttörhetetlen szövevényt alkotnak. A színpompa vetekszik a hangzavarral, mely az élet tobzódását jelzi, úgy, hogy elmélkedéssel fedezhetjük fel egyedül a kérlelhetetlen küzdelmet a megélhetésért. Spekulativan arra az eredményre juthatunk, hogy az őserdő voltaképen nem natura, hanem mortura, de amit tapasztalunk, az igazi örök születés, igazi natura. Vagy holmi treuga dei-t kell feltételeznünk, hogy a szomjas állatok nem tolonganak mind egyszerre a folyókhoz, hanem az éjszaka zajában bizonyos sorrendben jönnek az itatóhoz az elefántok, a rinoceroszok stb. vadak. Küzdelem helyett a viszonyokhoz való alkalmazkodás és ami küzdelem van, az sem erőszakos harc, mely a küzdő felek erőszakos letiprását jelenti, hanem konkurrencia, mely személyes és faji előnyök szerzésével javítja a maga helyzetét a többiekéhez képest.

De még ha tényleg megvan a növények sűrűjében a vias-

kodás a napfényért, megvan az a túlszaporodottság, amelyet Darwin tanának feltételeül szabott, *hol van az emberiségnek az az őserdeje, melyben nem férünk már egymástól?* A térképen nagy fehér foltok mutatják a lakatlanságot. Korai volna, hogy a brutális letéri való küzdelemnek, a háborúnak biológiai indokoltságáról beszéljünk.

Az állati csordákban, a méhek, hangyák államában van talán küzdelem a kenyérért. Egyik lelegeli a másik elől a füvet, az erosebb, az ügyesebb? Es a megfogyatkozó legelőn egyedül marad néhány társával a többieket elűzi? Nem, mind együtt mennek, vándorolnak, míg megint bőséges legelőre nem akadnak. A csorda érdeke és feltételei szabják meg az egyén életei és nem az egyedeké a csordáéi.

A hazatérő méhek között küzdelem támad, hogy melyik fér be még a kasba? Az erosebb a gyöngébbéi kiszorítja és az fagy meg az éjszakában? A későn érkezők, erősek és gyöngék egyaránt pusztulnak el.

A társas együttélés minél szervezettebb, annál inkább kiküszöbölődik egyedei között a küzdelem. Az emberiség története a legékesebb bizonyttéka ennek. Az egyének vérbosszúból fakadó verekedéseit, az ököljogof, a várak, városok hábo. rúit felváltotta a nemzetek harca. Mára lehetetlennek tartjuk, hogy Firenze és Milánó hadat indttsanak egymás ellen, lesz idő, amikor ugyanilyen érthetetlen lesz, hogy nemzetek háborúskodjanak. Az 1917. évi decemberi berni békekongresszuson Gotfhein nemei képviselő ezt a hasonlatot használta: „Az agavé életében csak egyszer virágzik, de akkor olyan vehemens erővel, hogy halálra virítja magái. Korunk militarizmusa is apró, félszeg ktsérletek után ebben a háborúban olyan démoni erővel virágzóit ki, hogy halálra virítofta magát. Menthetetlenül elpusztul, mert felemésztette a nemzeti organizmus minden erejét.”

Akik erre azt kérdezték, hogy mi lesz ötven év múlva, hisz csak az agavé egyed pusztul ki, nem pedig a faj”, azok is megnyugodhatnak, mert a társadalom fejlődése megszüntette a vallási háborúkat, úgy fognak előbb utóbb a nemzeti háborúk megszűnni.

A progresszív fejlődésben érvényesülő munkamegosztás törvénye is szintén így ktvánja. Élettani abszurdum, hogy egy-egy állattelepnek egyedei között létért való küzdelemről

beszéljünk. A hólyagos medúzák úszó gyarmatai: úszóharangnak, evő, védő, szaporító egyéneknek szövetségei elképzelhetetlenek a létért való küzdelem állapotában, hogy a legjobban evő, védekező, szaporodó, úszó egyének szövetkeztek volna. A sejtszövetek közeit sincs meg a küzdelem, hanem van munkamegosztás, mely a szervezet javára összmunkát jelent, annyira, hogy a rosszul működő szerv sem küszöbölhető ki a szervezetnek károsodása nélkül. Kezdetleges társadalmakban az egyének pusztulása nem érinti olyan érzékenyen az összeséget, mint bonyolultabbakban, mert a munka specializálódása nem fejlődött még ki. Fejlett társadalomban minden egyén pusztulása károsodása a társaságnak, mert olyan részletmunkái végez, amelyre feltéflenül szükség van. A progresszív fejlődés során szüksége lesz az emberiségnek a nemzeteknek azok kulturjavaira, melyek földrajzi helyzetük révén specializálódtak bennük. Szükség van mindegyikre, nem nélkülözheti egyiket sem. Az integrálódásnak folyamata egyre nagyobb egységekéi olvaszt egészekké. Egyéneket családokká, családokat törzsekké, törzsekéi nemzetekké, nemzetekéi szövetségekké, szövetségeket az emberiség eszméinek szolgálóivá. A háborúban most halálosan kivirult társadalmunk a faj életének csak egy stációja, a továbbiak előbbre visznek az úton, hogy az emberiség munkájának különböző részeit, nemzeteknek magukra vállalt, speciális produktumait ne úgy kívánjuk meg, hogy háborúval, erőszakkal megkaparintsuk. Biológikus tévedés, hogy a francia úgy akar részesedni a német ipar áldásaiban, hogy a maga részére elragadja szén- és vasbányáit. Helytelenül felfogott érdekeinket az bizonyttja legjobban, hogy amikor a nép jó része meghal ezekért a területekért, ugyanakkor másik része borsodzó háttal gondol arra, hogy mii csináljon majd az új konkurrenssel, mely az új területen támad. *A békekonferenciának háládatlan munkája lesz, ha határok kijelöléséről, leszerelésről fog tárgyalni, de programmfába nem veszi fel annak értékelését, hagy melyik nemzettől mit várhat a restitúció munkáidban a Föld.* Az angol közgazdász, Webb Sidney sürgeti egy nemzetközi bizottságnak a teremtését, mely felügyelne a megélhetésre fontos áruk importja és exportja felett, ellenőrizné a kereskedelmi hajók működéséi, hogy minden ország szükségletei kielégüljenek, különben az az újabb katasztrófa szakad a világra, hogy a

gazdag országok minden kívánságukat kielégíthetik, míg a szegények egyáltalán semmihez sem juthatnak. Éhség, nyomor, forradalom a következménye, még véresebb gyilkolás támad, ha a népek vezetői nem tudnak felkelni az aranyborjú elől és nem ismerik meg idejében társadalmunknak biologikus követelményeit.

Webb tanácsa biologikus fejlődésünknek kategorikus imperattvusza és első csillanása. A Commission Internationale feladata, mely számon tartaná a fölöslegeket, hogy eloszthassa oda, ahol. hiány van, mert az a vásár megszűnik, hogy a gabonát annak adjuk el, aki többet ad érte. A legszegényebb vidéknek is kell, hogy jusson belőle.

Ilyen nemzetközi bizottság lesz első szerve a nemzetek ligájának, melyet Verworn hiába tart lehetetlennek, mert a népek biologikus fejlődésével, a haladó differenciálódással összeegyeztethetőnek nem tartja. A Föld felületének, lakható területének földrajzi egységekbe, országokra való elkülönülése biologikusan megalapozza ugyan a nemzetek különválását, de a fejlődésnek csak egy fokán, a mai fokon. Az elkülönítő hegységek, sivatagok, tengerek ma nem akadályok többé, ha a természetes határokról szóló iskolai tanítás még állja is a helyét. A jövőben tarthatatlan lesz ez a nézet, a határok is leomlanak, úton vagyunk, hogy tudatára ébredjünk annak, hogy az angol, francia, német, stb. érdekek felett áll az európai érdek, hogy az európai és amerikai érdek felett áll a fehér faj érdeke, hogy a fehér, fekete, sárga, barna faj érdekei felett áll az emberiségé. Fokozatosan válnak az emberek tudatának részévé és evvel lépést tartva, küszöbölődik ki a létért való küzdelem brutális formája, a háború. Matematikai biztossággal számttható ki, hogy mikor meglesz az emberiség őserdője, akor lehetséges majd legkevésbbé a háború, a minden talpalattnyi földet megszállottan tartó emberiségnek treuga dei-t kell kötnie, ha azt akarja, hogy megélhessen. Fejlődésünknek mozgató mottvuma nem a harc, hanem a kölcsönös segítség. És mielőtt ezt belátnók, elmehetünk egész a háború abszurdum voltának határáig is, hogy előbb annyira kiirtjuk fajunkat, hogy tehetetlenek leszünk a Földdel szemben, de társadalmunk újjáépítését akkor is csak a kölcsönös segítség alapján indíthatjuk meg.

Az eszkimók jutnak az eszembe. Zord természettel,

szegényes vadászterületen küzködnek a megélhetésért. De ez nem jelenti az egyes kérlelhetetlen harcát a többiek ellen. Amelyik eszkimó ezt megpróbálná, az a halál fia. Egymagában meg nem élhet. Agyonverhetné mind a konkurrenseit és maga is elpusztulna. Az a „sok” eszkimó úgy él meg a „kevés” fókából, hogy egymás segítségére sietnek és egyesült erővel vadásznak, halásznak, építtik kunyhóikat; a természeti viszonyok rákényszerítették, hogy belássák azt is, hogy a háború luxus. Nem pazarolhatják az emberéletet.

Igaz! Háborúk, véres öldöklések juttatták erre a belátásra az eszkimókat. Szóval a háború mégis mindennek az atyja, még az örök békének is. Igen, de atyja lehet az örök béke azon formájának is, melyet a halállal jelképezünk.

Paraguayban az örök béke stádiumába jutottak el ősi bennlakói, a guaraniknak nevezett indiánusok, akiket a jezsuiták, majd diktátoraik olyan rabszolganéppé neveltek, hogy az önálló elhatározások teljes híjával diktátoruknak hatalmi vágyaiért, hogy Braziliának, Uruguaynak és Argentiniának császárja legyen, húszszoros túlerővel szemben az utolsó férfiharcosig elestek. 1870-ben, a diktátoruk agyonlövetése évében néhány ezer nyomorék volt a guaranik népének maradéka, a guaranik békések lettek, a guaranik elestek. Idegenből jött kalandorok népesítették be az elpusztult országot.

Európa aligha választja ezt az útat, a népei nem egészen rabszolgák és amennyiben azok, a hideg és éhség megtanítja majd őket, hogy a kölcsönös segítség üdvözttőbb a háborúnál.

Feljajdulnak a háború istenítői, a létért való küzdelem bálványának imádói, hogy háborúk nélkül elposványosodik az emberiség, erkölcsileg és testileg devalválódik az értéke, mert hiányzik a kiválogatás, a szelekció, a rátermettek pályabére, a gyöngék, tehetetlenek halálos ttélete.

A háborúban nincs darwini értelemben vett szelekció. Belső és külső értékek, emberek és alkotásaik, a jobb jövő zálogai egyaránt, válogatás nélkül pusztulnak el. Megsemmisülnek, nem belső értéktelenségük miatt, hanem vak véletlenek által.

A szelekciónak az volna az értelme, hogy a faj életére értékes egyének jussanak el a fajfenntartó aktusig. A nyomorékok pusztuljanak I? Honnan vegyük a mértéket? A spártaiaktól? Hány Agesilaos pusztult el a Taygetoszban? Testünknek

és társadalmunknak a szervezete oly bonyolult, hogy a szelekció irányelveit még akkor sem találjuk meg egykönnyen, ha az emberiség nemesítésére az eugenika módszerét próbálnók ki. Európa népei még nem ismerik fajuk érdekeit, még gyilkolják egymást, de rá fognak jönni, hogy a létért való küzdelem nem háború, hanem konkurrencia, verseny. A majomkenyérfa, a dulebpálma ebben a versenyben legközelebb jutnak a naphoz, tobzódhatnak benne, de azért megélnek alattuk az alacsonyabb növények is, megtalálják a napfényhez az úfat. Az őserdő natural Az emberiség őserdejének kell eljönnie, hogy társadalmunk is az legyen: natúra?!

Lesznek – vesznek.

Klasszikus műveltségünknek a sajátsága, hogy a görög Olimposzt a világ köldökének nézzük és egyedül azt becsüljük, ami tőle nyugatra van, ami pedig keletre történt, azt barbárnak tartjuk. Ebben a régi hérodotoszi látókörben láttuk eddig egész történelmünket, mely nem volt más, mint imperiális törekvéseknek véres inkarnációja; így rendeztük be társadalmi életünket; mi következhetett belőle más, mint ami minden az élettel kapcsolatos dolognak a sorsa: vagy kövületté válik, vagy tovább fejlődik. Ahogy a Föld rétegei elénk tárják a letűnt dinasztiák (szauruszok, ammonitek, óriás rákok) kövületeit, dinasztiákét, melyek úgy dúskáltak valamikor a Földön, akár most az ember dinasztiája; ahogy az ő végzetük az volt, hogy nem találták meg a módját annak, hogy fajukkal a Föld minden térségét: tengereit és kontinenseit, forró és hideg klimaöveit kitöltsék, úgy hérodotoszi európaiságunknak is lehet egyik sorsa az, hogy kövületté válik, hogy a háborúknak helytelen értékelése által elmulasztja, hogy a fejlődés lehetőségeit megragadja és beteljesedik rajta Romain Rolland igéje: „Ha nem teszitek meg, ha ennek a háborúnak nem első gyümölcse minden nemzet társadalmi megújhodása isten hozzád Európa, a gondolat királynője, az emberiség vezérel Elvesztetted útadat, temetőben bolyongsz. Helyed ott van, feküdj le És vezessék mások a világot!”

Megújhodás a sorsunk másik választása, hogy megkeressük a tényekhez való alkalmazkodásnak lehetőségeit és megtaláljuk a fejlődés feltételeit.

Korunkban hozzászokunk a repülőgépek sokezerméteres perspekttvájához, nem maradhatunk az Olimposzon többé mint megfigyelőhelyen. Szűk a látókör onnan, magasabbra kell mennünk, hogy tisztábban, helyesebben lássunk. A turáni,

turkesztáni kutatások megmutatják helyünket; menjünk a Pamirra, a világ tetejére, nézzünk onnan széjjel.

Régi altáji hagyomány, meg a homokba *temetett* ősi városok bizonyttékai szerint itt van az emberiség bölcsője. A Pamir lejtőiről ereszkedtek le az első embernek, Töröngöjnek a fiai a turáni síkra, a turkesztáni oázisokba. Ezekből áradtak szét a perifériákra a törzsek, melyek magukban hordozták *nemzeti létük kettős csíráját, a szaporaságot és a munka erejét,* mellyel a világnak kettős mozgatóját, a családot és a vagyont megszerezhették.

Említettem már, hogy a Hoanghó, Pandzsab, Mezopotámia, a Nilus nagy oázisaiban új, kitöltésre váró teret találtak, melyben családalapttó kedvüknek és vagyongyüjtő szorgal. muknak bázisa megvolt. Megindult evvel az emberiség életfolyamata, az ősemberi ntvóról a kulturemberire való felemelkedés.

Ha ennek az emelkedésnek eddig elért eredményeit Pamir perspekttvájából papírra vetttjük, térképünk plasztikusan elénk tárja Eurázia emberiségének hármas megoszlottságát: Kelet, Dél és Nyugat különböző világát. Egyetlen nagy sárga foltnak festhető a Kelet, barnának a Dél, színpompás mozaiknak a Nyugat.

Kínának 400 milliós emberisége a sárga fajnak integrálódott egysége. Véres háborúk és még véresebb lázadások hosszú során át fejlődött ki. Védelmi és hódító háborúk egyaránt folytak érte. A legendás Hoang-ti császár birodalmára, mely valahonnan Kelet-Turkesztántól a Hoang-ho és Jang-ce-kiang mellékén a tengerig terjedt és amelyben a nép a földmívelés, selyemtenyesztes, rézöntés révén kulturáltan éli épttett házak és megerősített városok falai között, erre a birodalomra mindig fájt a határokon élő nomád törzseknek a foga. A hiung-nu, tu-kiu hordákkal, a mongol és mandzsu betörésekkel szemben állandó védelemre szorult a birodalom egysége.

Ugyancsak az egységért, a békéért folytattak hódító háborúkat a nagy császárok, hogy a barbár törzsek közé elvigyék a kulturát és ezáltal megszelidítsék azokat. Ezeknek a nagy császároknak érdemett semmi sem bizonyttja jobban, mint hogy a belső ázsiai törzsek sokszor fordultak a tekintélyes kínai hatalomhoz segítségért, hogy a rabló, puszttó, kóborló népekkel szemben megvédjék őket. Csak Tat-cungnak, a Tang

dinasztia kiváló császárjának esetét említem, kinek harci dicsősége, mely a veszedelmes tu-kiu népen aratott győzelmeit ktsérte, arra késztette a Pamiron túl fekvő turáni országokat: Szamarkándot, Kabult, sőt Perzsiát is, hogy a létüket veszélyeztető szaracénok ellen védelmet keressenek nála önkéntes meghódolással. Tai-cung kínai mintára megszervezte közigazgatásukat és helyőrséget rendelt a védelmükre. A népek békevágya így fordult a békét biztosító és megvédő hatalom felé.

A véres lázadások Kína belső életének jellegzetes eseményei. Az emberiség egységének küzdelmei, hogy minden tagját, a császártól a kuliig áthassa a kötelességtudás, a felelősségérzet és a kölcsönösség erénye. Kínában ősidőktől fogva, Kr. e. a 2000, év óta megvan a jus resistendi. A császárt, aki nem tudja, hogyan mentse meg népét az elemi csapásoktól, elűzhetik, el is űzik. A fai-ping, a boxerlázadások is az elégedetlen tömegek forradalmai voltak, hogy a tehetetlen kormányokat elűzzék. És csak Kínában eshetett meg, hogy a császár vérontás nélkül hagyta ott trónját, abban a Kínában, ahol a császár legfőbb öt erénye: a zsen, j, li, csi-szin, a humanizmus, igazságosság, a rend, a régi erkölcsök és szokások szeretete, az őszinteség és becsületesség.

Vérben fogant tehát a kínai emberiség egysége, melyről ma úgy ítélnek elfogulatlan kutatók, hogy szerencsésebb lelki egyensúlyt jelent, mint az európai emberiségé, mert Konfucius szellemi vezetése alatt természethű és önámttástól mentes életet él. Európa a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavával forradalmi zászlóin próbálta meg, hogy embertömegeit részesévé tegye az emberiségnek és jogok biztosításával a közösség áldásaiban részesítse, azonban *Kína a maga életét három más tényezőre alapozza* és pedig *a nép* szorgalmára azaz *kötelességtudására, hivatalnokai* intelligenciájára, szóval *felelősségérzetére* és *előkelőinek* jellemére, *a kölcsönösség erényére. Ezen* a hármas pilléren alakul ki Kínának egységes és békés jellegű társadalma.

India emberisége a kétfajúság, a vallási, nyelvi széttagoltság és a kasztos elkülönülés problémáival terhesen, gondolkozásában, érzéseiben és akarásában mégis csak egy, a gazdálkodásnak, jognak, erkölcsnek egységes birodalma, melyet nemcsak a nagymogul hatalma tartott össze és nemcsak a sepoy-lázadás forrasztott össze, hanem amely ébredésében is

egyformán fogja átérezni a htvó szó erejét, hogy India a hinduké. Az Indus és a Ganges síkságain egységes emberiséget fog Anglia magával szemben találni.

Európa térképe, ahogy geográfiailag sok elemből épül fel, úgy emberiségének sajátosságát is a sokféleségben mutatja be. Különös ezzel a tagozottsággal szemben az emberiség útja, mely egység felé tör.

Az európai emberiség bölcsője Egyiptomban és Mezopotámiában ringott, abban a két nagy oázisban, melynek „tejjel, mézzel folyó" földje olyan emberbőségnek adott megélhetést, hogy az emberiség fejlődésének második lépését is megtehette: munkamegosztás és rendszeres munka révén differenciálódhatott és elválhatott az ősemberi állapottól, hogy emberközösséggé integrálódhassék, melynek életében a kölcsönös segítség túlsúlyba jutott az egyesek küzködésével és ellenségeskedésével szemben.

Egymástól távol születik meg az európai emberiség első két népe, szóval mindjárt történelmének kezdetén hiányzik életéből Kína és India emberiségének monogenizmusa. De az egység törvénye, mely Kínát és Indiát véres vajúdásokra késztette, végzetes hatalomként érvényesül Európa történelmében is, öntudatlanul áthatja ezeknek a fiatal népeknek az éleiéi. Az egyesülés útját előre kijelöli Berytusz, Szidón, Tirusz, Szamaria, Jeruzsálem oázissora. Az első egyiptomi ktsérletek után, melyek részben a 70 családból 2 milliós emberfömegre felszaporodott zsidó népnek kivándorlásában, részben II. Ramzesznek sztriai hódításaiban nyivánulnak meg, az assztr hatalomnak sikerül az egyesítés, egy nagy birodalomnak a teremtése.

A jóval régibb babyloni kultúra, mely oázisgazdálkodásból sarjadt, világhódító, egységesítő hatalommá akkor válik, mikor a Tigris és Eufrát felső folyásánál pásztorkodó népek összekeverednek a földmívelő babyloniaiakkal.

Nomád és földmívelő elemek összeolvadásából áll elő az első hódító nép, mely az emberiség magvait egységbe forrasztja össze. Egyforma oázisgazdálkodás, vallási és erkölcsi egyelvüség (természetimádás), mely az idegen isteneknek is oltárt emel, a népek testi és szellemi hasonlósága (szemita hamita) szüli a nyugaü emberiség első világtörténelmi szereplését. Hogy az assztr Sargonidák hatalma a babyloniaiakra,

majd a perzsákra szállt át, nem változtat lényegében a képen, a felirata marad: harc az egységért.

Új részleteként a görögök jelennek meg, az emberiség szerveződésének pionírjai nyugat felé. Fiatalos hévvel dolgoznak hivatásuk teljesítésében; Itália földjén gyarmataik virágoznak. Hősiesen küzdenek azonban a perzsák ellen, hogy össze ne olvadjanak az orienssel, de Nagy Sándor alatt mégis áldozatai lesznek az egység végzetének. Ideig-óráig. A feladatot átveszi az emberiség legfiatalabb megérett tagja: Róma. Karthágó, Numidia, Hispánia, Gallia, Görögország, Szíria, Egyiptom, a Földközi tengernek egész partvidéke egyesül Róma hatalma alatt és erre az egységre a Földközi tenger nyomja rá a bélyegét. Népeknek egyvelegje, melyeknek különbségeit megszünteti azonban a provinciáknak megadott római polgárjog. Augusztus uralkodása a világtörténelem egy szakaszának végét jelenti; a népek, melyek a Mediterrán tenger medencéjének határai, a spanyol mezeta, a Pyreneusok, Alpesek, Dinári Alpesek, Balkán hegység, Örmény felföld, Arábia és Szahara körbefutó vonala között a kulturának részeseivé lettek, összeolvadnak. Nemzeti jellegük még nincs, csak népi sajátosságuk, mely nem a szabadság, az önkormányzat utáni forró vágyban nyilvánul meg, hanem egy bizonyos türelmetlenségben, hogy urat változtassanak, aki nagyobb jólétet biztosíthat. És az uralkodó osztályoknak ezt a vágyai Róma teljessé tette, légiói őri állottak a birodalom egységessége fölött és a produktumoknak Róma felé özönlő áradatával szemben Róma felől az arany áradt a provinciák felé.

A véletlennek játéka vagy a történelemnek törvényszerűsége, hogy mikor Európa emberisége akkori határain belül fejlődésében egy bizonyos holtpontra jutott el, akkor születik meg Krisztus tanításában az új eszme, mely magában hordja a terjeszkedő emberiség számára az egység csiráját. Az északról, keletről özönlő germán népek, megacélozottan az Északi tenger viharaitól, kopogtatnak az emberiség kapuján életrevalóságuk és kiválóságuk tudatában és bebocsátást kérnek. Európa nyugatára rászakad a nagy feladat, hogy a barbár törzseket, melyek az ősemberi ntvóról szervezettségük, szaporaságuk és a nomád meg földmíves elemek megfelelő keveredése révén az emberiség részeseivé akarnak lenni, kulturájával erre képesítse. A vajúdó észak és kelet bábájának kell lennie.

Ezalatt a dél vagy az oriens — Elő-Ázsiát és Észak-Afrikát az emberiség szempontjából Európához kell sorozni a mohammedán vallásban találja meg az egység forrását. Az Abbaszszidák és Omajadok birodalmában, a bagdadi és kordobai kalifátus alatt mohammedán vallású és arab nyelvű emberiség egysége virágzik. Még Egyiptom konzervatív népe is részesévé válik ennek a kulturális egységnek. Ez az egységes világ Európa nyugatja felé is kinyújtja karját, a ktsérlet balul üt ki a Karotingok frank birodalmában egyesüli nyugati keresztény emberiség győz Tours és Poitiers között. Ez az ütközet kezdete az arab uralom hanyatlásának, melynek teljes megszűnése után is megmarad azonban az orientális emberiségnek egyveretűsége a sivatagot átszövő oázisok láncolatában.

A frank birodalom még vagy száz évig fennáll, az újonnan érkezett népek kereszténykké lesznek, a frank államforma szerint rendezkednek be és népi sajátságaikat megőrizve, nemzeti államokat alkotnak. Nyugat-Európának geográfiai alakulása jelöli ki a határokat. Franciaország a párisi medencéből kiindulva, tölti ki határait, a magyarok a Kárpátok övezte medencéket foglalják el, Anglia a londoni medence körül alakul ki, Spanyolország a pyreneusi félsziget kitöltőié érdekes, hogy Portugáliát nem szívja fel –, a német egység is vajúdik, Itália földje megújhodik romjaiból városszigetekben. Amikor az újszülött nemzetek császáraiban, királyaiban egyre dolgozik a nyugtalan vágy, hogy Itáliának, Rómának urai legyenek, a végzet útmutatását követik, hogy az örök város birtokával megszerezzék a nyugat egységének forrását és egységesítő hatalmát. Hiábavaló törekvés, mert itt nyugaton új vágányokra síklik az emberiség fejlődése. Talán a fejlődés legtökéletesebb irányába, melyet a differenciáltság mértékével mérünk a biológiában. Európa színpompás nemzeti mozaikja ennek a differenciáltságnak a képe. Az eddigi értelmezése azonban téves. Évszázados haszontalan háborúk fakadnak belőle, mert a nemzetek különálló egyedeknek érzik magukat, nem szerveknek és egymás meghódítására törekszenek, vagy veszélyeztetett függetlenségükért küzdenek. A féltékenykedő és nemzeti szolgaságban élő népek zsibvásárjába bombaként vetődik Nagy Napoleon alakja. Európa egységét valósítaná meg a maga személye uralmában, osztó igazság a parancsszava, együvé szokott népeket és összetartozó földdarabokat szabdal szét és hete-

rogén elemeket csap össze, az európai emberiséget nem is egyesíthette. Idejét mulf vállalkozásra pazarolta erejét. Napoleon korában sem a Keletnek, sem a Délnek, sem az Oriensnek megmerevedett és haladást nem mutató egysége Nyugat-Európa részére elavult ideál volt. A nagy nyugati nemzetek ekkor már újjászülettek a nagy felfedezések révén a tengerreszállás következtében. Új perspekttváik nyíltak és a fehér emberiség világát az egész földtekére vetítették.

Kelet-Európa kontinentális helyzeténél fogva elmaradt ettől a fejlődéstől és míg Hollandia, Franciaország, különösen pedig Anglia az új világrészeket elárasztják, a keleti országok önmagukkal vannak elfoglalva. Mikor tudatára ébrednek a tenger jelenfőségének, mohón törnek a tengerek felé és részt kérnek a készülő világegységből. A régi nemzeti elv ellenszegül ennek, Angliába belecsontosodott a gondolat, hogy a fehér emberiség — angol nemzet. A mai háborúban a régi nemzeti elfogultságokkal szemben küzd a nemzetek életvágya, hogy mind részesei legyenek a fehér emberiségnek, hogy szervei legyenek az európai világ testének. A figyelmen kívül hagyott egység a fejlődés törvényénél fogva elemi erővel kövefeli jussát. *Differenciáltság tette a fehér faj kultúráját nagyobbá a Kelet, Dél és Oriens kultúrájánál, ebben rejlik jövő fejlődésének törvényszerűsége is abban az esetben, ha Európa emberiségévé integrálóának a nemzetek.* Különben a Kelet és a Dél kultúrájával való érintkezésekor nem talál egyenrangú lenni. Mert sem Kínát, sem Indiát nem fekinthefjük még szabad zsákmányunknak.

Az integrálódás folyamatban van. A természefszabfa határok nem leküzdhefeflenek többé, nem kínai falak; a háborúban álló nemzetek a gyász, a kín, a halál mezőin szomorú, megtépett, szenvedő emberekként találkoznak és a temetők, határokra való tekintet nélkül szaporodnak egész Európában. És ha a halottak vérükkel megszentelhetik a földet, egyetlen megszentelt földdé válik Európa. A temetők embertömegeket vonzanak magukhoz. Zarándokcsapatok jönnek-mennek egyik országból a másikba, hogy kedves halottaik sírjait meglátogassák. Szomorúságban és gyászban ismerik meg és értik meg egymást a nemzetek. Kútmérgező lesz, aki ezt a megértést áldozatul dobná majd a Mammonért, a hatalomért.

Európa történelmében népek és nemzetek jöttek, mentek,

lettek, vesztek. Az emberiséget szolgálták szüntelen. Ukránok, finnek függetlenítik magukat: még mindig lesznek. Jól vagy így? Vesszenek?

Maradjanak, legyenek örök életűek és keressék meg a feladatot, melyet az európai emberiség jövője rájuk ró. Keressék és teljesítsék, hogy a színpompás mozaik ne legyen összevisszaság, hanem rend, szervezet, melynek egészében és részleteiben értelme van! Nemzetek dolgoznak, élnek és virulnak, az európai emberiség fejlődik, míg Kína letargikus álmából most kezd ébredni, India még mindig megdermedten várja megváltását és ennek a fejlődésnek törvényszerűsége, hogy a háború kakofóniája beleolvad a nemzetek munkájának harmóniájába.

A pólusokon, a sivatagokban, a trópusi őserdőkben ott lengenek már a nemzetek zászlai; maguk se tudják, hogy mily végzetszerűen tűzik ki ugyanakkor ezeken a meghódítatlan területeken, az ősemberek végváraiban a kulturembertség fehér zászlaját.

Amióta Európa nemzetei emberfölöslegüket az újvilágba küldik, Amerika térképén kaleidoszkopszerűen összehányódnak az európai nemzeti mozaik színei. A nemzetek népi sajátságainak új kombinációja, a változott kulturfeladatok megoldása próbakövei a nemzeti gondolat életrevalóságának, sőt feleletet is várhatunk arra a kérdésre, hogy mi a nemzet? Politikai fogalom vagy biológiai tény? Mert nemzet és nép, állam, birodalom ma nagyon keverten használt szavak, annyira, hogy az orosz birodalom lakosságát közkeletűen orosz nemzetnek nevezték, míg az egyre élesedő és végre kielégülésre talált ú. n. nemzetiségi, nagy és kisorosz (ukrán) ellentétek meg nem zavartak ebben a felfogásunkban. Kínai és hindu nemzetről az angol, francia nemzet aequivalens fogalmaként beszélnek általában, pedig Kínának és Indiának 400-400 milliós emberisége túlnőtt a nemzeti kereteken, annál is inkább, mert a fajilag és nyelvileg különböző népelemek egy-egy kulturális és szociális egységben forradtak össze szülőföldjüknek egységes térségén. Nemzetek csak Nyugat-Európának megosztott, kamrákba tagolt földjén keletkeztek, ahol az északról, keletről jövő vándorló népek testi és szellemi, kulturális és szociális sajátosságaikat erjesztő kovászként olthatták bele az itt talált

népek szervezetébe. A megtérő germánok, magyarok ősi pogány vallásuk lelkületén szűrik át a kereszténységet és bár külsőségeiben a frank birodalom monarchikus mintájára szervezik államéletüket, lényegében megőrzik régi társadalmi berendezkedéseiket. A keresztény Európa nem tekinti testvérnek fiait és mikor egységes akcióba fognak a keresztes háborúkban, a nemzeti féltékenységek rabolják meg közösségüket minden pillanatnyi eredménytől.

Ha tehát a nemzeti eszme emberiségünknek örök értékű sajátsága, akkor világos, hogy az Egyesült Államokban naturalizálf, azaz az új viszonyokhoz alkalmazkodott angolszászok, németek, franciák, trek, szlávok, magyarok egy amerikai nemzetet fognak alkotni; nemzeti fejlődésnek kellett megindulnia, amióta gyarmati sorából felemelkedett a független államok sorába a csillagos lobogó első 13 állama. *Népek egyvelegje egységes államforma kötelékein belül alkotja meg az amerikai nemzetet melynek érdekei különböznek az anyaállamok érdekeitől.* A Monroe doktrína csak egy megnyilatkozása ennek az érdekszakadásnak. Igen, eddig a nemzet mindig valami elszakadtságot, valami érdekelkülönülést jelentett a Földnek bizonyos szűk határai között, melyet hazájának tekint. Roosevelt azt követeli az amerikai polgároktól, hogy régi hazájukat, nemzetükéi felejtsék, mert kétlaki életet nem élhet még az sem, aki nem lett az Egyesüli Államok polgára. Aki megpróbálja, hogy Amerikában is a régi világ társadalmának tagja maradjon, aki szokásait nem veti le, az különccé lesz, kinek se nemzete, se hazája. Aki boldogulni és foganatosan élni akar, annak a német származású Richard Günthernek egyik beszédében kifejezett érzésekkel kell bírnia, hogy amerikainak érezze magát attól a perctől kezdve, hogy Amerika földjére lépett. Amerika mindenekelőtt és mindent Amerikáért. Maga Roosevelt lelkes amerikanizmusában ugy ítél, hogy a népek sorában az a nemzet a leghasznosabb, amelyiknek nemzeti érzése a legerősebben fejlett és amelynek legerősebb a meggyőződése jogairól és kötelességeiről.

Szóval van amerikai nemzet európai mintára. Megvannak életében a szükséges feltételek: tejjel-mézzel folyó ország, melyei hazájaként szerethet, melynek határain belül elkülönttheti magái más földek népétől. Megvan népének a kellő szaporasága, mellyel az adott terei kitöltheti és amelynek révén

a világkonkurrencia mérlegén súlyosnak találtatik. Megvan a kiválóság öntudata, mely a többi nemzetekkel szemben szintén falakat húz; megvan a szükséges fajkeveredés, mely végig a történelmen mindenütt megújhodást jelentett, haladást eredményezett; a semita-árja keveredés szüli a prófétaságot, görög-indogermán népösszetétel a minoszi-kultura hordozója, latin-etruszk a római, semita-turáni keveredés produktuma az assztr kultúra és nép. És megvan végül az érdekközösség.

Az amerikai nemzetnek sajátosságai mutatják, hogy llt. Napóleonnak nemzetiségi elve nem lehet egy nemzet meghatározó kritériuma. Az akkor politikai célokat szolgáló elv ellen azonnal tiltakozott Quatrefages anthropologus, aki az ethnologikus alapot lehetetlennek tartotta. Egy nemzet teste többféle nép fiaiból keletkezhet, ha őket az érdek összetartja. Az erdélyi szászokat senki sem fogja, a német nemzethez számttani, érdekeik a magyar nemzet részeseivé teszik őket. Svájc háromnyelvű lakossága egy nemzetnek tagja, melynek függetlenségeért Tell és Bonnivard egyaránt küzdött. Ahogy Renan is értelmezi a nemzet fogalmái, hogy a nemzet olyan közösség, mely a közösségért véghezvitt tettek tudatán alapul és azon a közös szándékon, hogy a jövőben is ebben az önfeláldozó közösségben éljen. Schiller még egyszerűbben mondatja a Rütlimezei szerződésnél a svájciakkal, hogy testvérek egységes népe akarnak lenni.

Mi α nemzet? Meghatároznom még mindig nehéz, bár bizonyos, hogy Európa terének tagoltsága hozta léire ezekéi az elkülönüléseket és hogy a kultúra felvételében az emberiség tagjai közé lépő népek igen megőrizték eredeti sajátságaikat melyeket részben a Keleti és Északi tengernek, részben a steppéknek életviszonyai fejlesztettek ki bennük. A nemzetek ilyen geográfiai megalapozottsága feltételezi tehát, hogy *minden nemzetnek van hazája* (Vaterland), míg az emberiségnek szülőföldje, hona (Heimat) van. A haza aránylag szűkre szabott tér, melyei úgy tarthat meg nemzete, hogy *a teret kitölti szapora népével.* Mihelyt ebben retrográd fejlődés indul meg, a nemzet vésziének veszélye támad, akár a francia nép éleiében és megeshetik, hogy valamelyik szaporább nép elemetvel felfrissülve új nemzetalakuláshoz vezet. Ugyanis a népnek nem kell egy származásúnak, egy fajúnak lennie, *a legkülönbözőbb népelemek ötvénye lehet a nemzet teste,* ha összeforrasztja őket

az érdekközösség és ennek a közösségnek tudatában élnek, érte áldozatot hoznak. Ez az érdekközösség hiányzott a lengyel nemzetben, elpusztult, bár a lengyel nép életben maradt.

És ma, amikor a lengyel nép azon az úton van, hogy független államalakulásban adja jelét nemzeti érdekei közössé válásának, amikor kulturális és szociális szervezetét meg kell teremtenie, ma elfog a kétség, hogy lesz-e ereje, hogy az ethnobiologia követelményeinek eleget tegyen. Mert súlyosak és alapvetők a problémák.

Az emberiség haladásában a táplálkozás alapvető mozzanata határozta meg kultúránk ntvóját. Kína és India emberiségének harmonikus fejlettsége táplálkozásuk vegetáriánus jellegén múlik. *Európa emberisége első sorban nagy táplálkozási reformra szorul,* hogy tömegei az evés brutalitásáról leszokjanak. Ennek szolgálatában *gazdálkodásunknak az oáziskultura fellegét kell felvennie,* hogy minden talpalattnyi föld megművelhető legyen és hasznot hajtson. A kulturált területek oázisok, valóságos nemzeti parkok a föld területén, az egyre szaporodó emberiség számára szisztematikus munkával meg kell hódítanunk a földet, hogy a létért való küzdelem durvasága megenyhüljön.

Fehér fajunknak teste fejlődésében retrográd irányba indul, gyarapodás, szaporodás helyett gyérül, fogy. Állami intézkedések nem változtathatnak rajta. *Ethikánk regenerációiára van szükségünk,* hogy a sexuális brutalitás kiküszöbölésével a faj érdekei dominálóvá legyenek az egyén érdekei felett.

Európa restaurációja égető szükség. Új világot kell teremtenünk. A munkában minden nemzetnek ki kell vennie részét, hogy a mozaiknak értékes szeme maradjon. Tömegeinek domesztikációja halaszthatatlan. Ezt a feladatot a biológia kettős útmutatása szerint oldhatja meg:

termelő erőit a takarékosság elve alapján szervezi meg, hogy sem az anyagi, sem a szellemi termelésben erők kárba ne vesszenek és

nem veszti szem elől, miután a nemzeti sajátosságok eléggé konzerválódhattak már, hogy vannak magasabb rendű közösségek: az emberiség egysége, melynek érdeke, hogy megvalósuljon az egyetemesség vágya:

„Wir wollen sein ein einig Volk von Brüdern!”

TARTALOM

Oldal

Bevezető…… 3

1. Szent Oroszország. Földrajzi egység. A szláv jellem. Lengyelország. Moszkvai nagyhercegség. Oroszország. Kasztrendszer. Hódítók és hivatalnokok. Az orosz föld és népe. Vallási egység. Gazdasági viszonyok. Oroszország dualizmusa. Orosz kegyetlenség. Az orosz forradalom 5
2. Kutya — gyermek. A kutya becsülete. A busman gyomorkérdés. A tulok becsülete. Az Apis bika. India tehenei. A túlerő ősi kultusza. A gyermek becsülete. Szaporaság a nemzetek forrása. Gyermekhalandóság. A tej élvezete. Állatszelidítés. Tradicionális gazdálkodás. Emberáldozat, állatátdozaf. Nomádság és a steppe. Munkamegosztás. A tejélvezet és az életkor. A nomádság ereje. A ló jelentősége a népvándorlásban. Szaporaság, konkurrencia. A sárga kérdés..... 13
3. Asszony rabszolga. Egyiptomi asszonyok. A múlt és jelen nőkérdése. Az asszony genitalis, a nő ventrális lény. Földmívelés az asszonyok dolga. Kapás mívelés. Asszony dolga a szülés, a földmívelés a rabszolgáké. Rabszolgagazdálkodás és kereskedés. Kapitalisztikus rabszolgagazdálkodás Görögországban, Rómában. Az arisztokrácia dekadenciája, a polgárság megfogyatkozása, a proles elszaporodása. A qualitativ emberbőség jelentősége. Hangyák rabszolgafartása. Hatása parazifaság 22
4. Ekenyom — önfözőcsaforna. Egyiptom parasztjai. Igás, ekés mívelés. Az ember és az emberiség születése. Oázis az emberiség bölcsője. Oázistudás. Első gyarmatosítások. Az emberiség hőskora. A munka ereje. Kína örökkévalósága. Európa antibiologikus fejlődése és politikája. Európa feladata. Az asszuáni gát. Az angolok kulturmunkája. Mezopotámia jövője 29
5. Szellemek — istenek. A vallás ősisége, forrása. A szellemhit nyűge. A félelem ősisége? Az ősember első vallásos érzése, világlátása. A szellemhit keletkezése. Démonizmus. India lelke. Manizmus. Kína lelke. A megváltó tüz. Isfenfogalom. Nemzeti vallások. Irán lelke. A vallás dualizmusa. Nyugat vallásai. Európa lelke ……. 37
6. Domeszfikáció — nevelés. A nagy emberek hatása. Az embercsorda megszelkidítése. Sexuális brutalitás. Anyatisztelet. Az anyaság tisztelete. Az evés brutalitása. A létért való küzdelem brutalitása. A tűz erkölcse. Egyéni erkölcs. Kínai etika. Buddha etikája. Faji erkölcs. Maradiság és haladásvágy 47

7. Húsevés — növényevés. Emberítpusok. Intelligenctatipusok. Sóprobléma. Túrán. Kultúra. Embrionális és differenciált kultúrák. Európai, kínai, indiai kultúra 59
8. Konzerválás — asszimilálás. Egyiptom. Kína népe. Asszimilálás. A medencék hatása. Világbirodalom. Angol módszer. Német világmunka. „Pán”-mozgalmak. Német-amerikaiak..... 74
9. Háború — béke. Atures papagáj. Peru. Mexico. Pukvana. A háború értelme. Túlszaporodottság. Csordás együttélés. Szociális munkamegosztás. Nemzetközi áruelosztó bizottság. Kölcsönös segítség. Eszkimók kommunizmusa. Guaranik vége..... 83
10. Lesznek vesznek. Hérodotoszi látókör. Pamir perspekttva. Eurázia emberiségének térképe. Kína, India egysége. Európa harca az egységért. A nemzetek feladata Európa jövőjében. Amerikai nemzet. Mi a nemzet? A nemzeti lét problémái..... 94